

70 APR 1971

Viața Românească

BIBLIOTECA CENTRALĂ Reg. Deva Sala de lectură	05
	V-54.

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

- Demostene Botez** . . . . . *Călătorii (Alexandria).*
Al. Claudian . . . . . *Revoluția germană din 1918.*
Ion Minulescu . . . . . *N'a fost nimic (Versuri).*
A. Cehov . . . . . *Spre cămin (Trad. de A. Frunză).*
A. Boldur . . . . . *Ideologia politică a emigrației ruse.*
Zoe Verbiceanu . . . . . *Casa cu minuni,*
Yacassa . . . . . *Eu sînt un primitiv (Versuri).*
Petre Pandrea . . . . . *Determinarea stilului de viață socială.*
Alexandru Nanu . . . . . *Cronica ideilor (Bergsonismul și poezia pură).*
Victor Godeanu . . . . . *Cronica socială (Politica salariilor urcate).*
P. Nicanor & Co. . . . . . *Miscellanea (Calamitatea memoriilor. — Pe marginea arestării lui Unamuno. — Al Capone et Comp.).*

Recenzii: *N. D. Cocea*: Vinul de viață lungă. *Al. A. Philippide*. — *Joseph Roth*: Hiob. Roman eines einjachen Mannes. — *Ilja Ehrenburg*: Das Leben der Autos. *Paul Zarifopol*. — Revista Istorică Română. E. V.
 Revista Revistelor: „Postul Mare in Noul-Mexic” (*Mercure de France*). — „Germania - prada Rusiei?” (*La Revue des Vivants*). — „Odiseea ca operă de artă” (*Nuova Antologia*). — „Homo faber” și „homo loquens” (*Revue Philosophique*). — „Cinematograful, paradis artificial” (*La Revue Mondiale*).
 Mișcarea intelectuală în străinătate: Literatură. — Biografii. — Geografie.

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

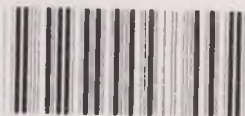
Redacția și Administrația: Str. Const. Mille 7-9-11, București

1931

Viața Românească apare lunar cu 120 pagini. — Abonamentul în țară un an 500 lei; jumătate an 250 lei. — Pentru străinătate un an 650 lei; jumătate an 375 lei.

Reproducerea oprită.

4882/D

4-882D

VIATA ROMINEASCĂ

REVISTA LUNARĂ

București, Str. Const. Mille (Sărindar) No. 7-9-11

Anul XXIII

Prețul Abonamentelor :

IN ȚARĂ :

Pe un an . . . . . Lei 500
Pe jumătate an . . . . . „ 250
Pentru Bănci și Societăți. anual . . . „ 600

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an . . . . . Lei 650
Pe jumătate an . . . . . „ 375

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 7-9-11.

Colecții complete pe anul 1930, cu lei 400 colecția.

Administrația.

Viața Rominească

Revistă literară și științifică

VOLUMUL LXXXVI
ANUL XXIII

ATELIERELE „ADEVERUL“ S. A.
STRADA CONST. MILLE 7-11, BUCUREȘTI
1931

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați despre aceasta cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacția își rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuviință, conducîndu-se numai după considerații tehnice și editoriale.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de cătră Direcțiunea Revistei.

Autorilor nu li se pot trimite corecturile și, prin urmare, sînt rugați să-și redacteze manuscrisele definitiv și citeț.

Pentru tot ceiace privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa la **Redacția Revistel „Viața Romînească”, Strada Const. Mille No. 7-9-11, București.**

CĂRȚI APĂRUTE ÎN EDIT. „ADEVERUL“ S. A.

C A T A C L I S M U L

ROMAN DIN ANUL 2000

de UPTON SINCLAIR

PREȚUL 70 LEI

A APARUT:

DOCUMENTĂRI ȘI LĂMURIRI POLITICE

de C. STERE

PRELUDII:

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

și „CAZUL STERE“

PREȚUL 120 LEI

„ADEVERUL LITERAR ȘI ARTISTIC“

— REVISTĂ SĂPTĂMÎNALĂ —

Abonamentul 300 lei anual. Prețul unui exemplar 7 lei.

Redacția și Administrația : București, Str. Const. Mille No. 7—9—11.

PREȚUL 40 LEI

ULTIMELE NOUTAȚI:

INTOARCEREA DE PE FRONT

de ERICH MARIA REMARQUE

Traducere de J. BYCK și PHILIPPIDE

PREȚUL 120 LEI

MI-E FOAME

R O M A N

de GEORG FINK

Traducere de A. TOMA

PREȚUL 80 LEI

VIAȚA LUI DISRAELI

de ANDRÉ MAUROIS

Traducere de TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE

PREȚUL 70 LEI

Tip. „Adevărul”, S. A.

15,00

Călătorii¹

ALEXANDRIA

Șirul celor cinci automobile care transportă „colonia“ noastră de europeni amestecați, trece cu alai de clacson și trompete cu nervi prin străzile înguste și întortochiate. Casele sînt joase și murdare ca într'un ghetto. Ca și bogăția, sărăcia are și ea uniforma ei universală, pînă la monotonic. Pe aici, pe străzile acestea cu cafenele arabe, își curează neurastenia elita engleză care privește mizeria orientală prin „face à main“ cu o atenție încruntată de savanți care studiază ceva nou la microscop. Din programul agenției „Kook“ face parte și vizitarea grăbită a acestor hudiți. Un tip, jumătate mongol, jumătate chinez, cu ochii închiși, soarbe fumul rece de tutun trecut printr'un alambic înflorit cu tub șerpuitor care vine pînă în gură. Parcă ar fi un muribund care lasă să treacă în trup esența vieții de dincolo, cu pasivitate și filosofie. Are aerul unui om hipnotizat; nici o cută de pe fața lui nu se mișcă. Numai în globul de sticlă al trabucului, șuvițele de fum se încolăcesc ca niște stafii de șerpi. Fumătorul e adîncit în acest amorțitor deliciu ca într'un rit religios. Cum stă cu picioarele subt el și cu genunchii proeminenți subt halatul alb, pare un om fără picioare, sau un maniac religios într'un fel de mătănie fără de sfîrșit.

Viața stă în fața lui pe loc în cadrul negru al ușii de peste drum, acciași de secole, în lumina uscată pe pietre, și numai timpul trece încet fără știrea lui, așa cum trece timpul prin somn. Omul acela parcă doarme de cîteva milenii la fel, parcă e un model al sfînxului cel adevărat, parcă e o mumie scăpată din banderole și sicriu, cu halatul alb pe ea. Niciodată în nici o altă parte a lumii oamenii vii nu poartă așa de evident masca placidă a morților și nu seamănă mai mult cu ceiace vor fi.

Pielea lor lucie și negrie nu putrezește niciodată. Oamenii aceștia trebuie să se conserve și în pămînt, cu trupul îmbălsămat de soarele aprig din viața lor, fără alt bal-

¹ Vezi „Viața Romînească“ Anul XXIII, No. 1, 2 și 3.

sam, și'n mormintele lor trebuie să se găsească toți, după mii de ani, ca niște stranii instrumente de abanos.

Caravana noastră se oprește. În mijlocul străzii înguste o cămilă înaltă, încărcată cu saci care spînzură în laturi, a blocat întreaga trecere. Spinarea ei cu grebăn este mai sus de acoperișul caselor, și-i cenușie și aspră ca glodul uscat, de parcă în mijlocul uliței ar fi apărut deodată un munte. Coada ciungă cu care se apără de muște, purtată la dreapta și la stînga, parcă ne-ar face semn negativ, că pe-acolo nu se poate trece.

Șoferii încep un vacarm fioros tehnic și animalic de-aolaltă pînă ce cămila este strămutată ca un transatlantic în reparație, depe strada noastră, pe una care-o întretae. În orice oraș din Europa la un spectacol și la un vacarm ca acesta s'ar fi adunat un popor întreg; aci strada a rămas pustie subt arșiță ca și cum toți locuitorii ei ar fi căzut în case, de insolataie, sau de-o boală, care i-a doborât, între vis și viață.

Încep să mă simt constrîns și stingherit de spiritul de grup și de disciplină al organizației noastre. Aș vroi să sar din automobil și să pornesc singur pe aceste străzi, să mă uit în case pe ferestre, să dau în lături perdelele albe care țin loc de uși, să văd oameni, tipuri, să-mi intre în nări mirosul altei rase, să mă integrez în atmosfera aceia, să nu mai fiu numai un trecător grăbit; să stau, să văd cît trage din trabuc egipteanul cu aer de chinez gigant; să rămîn un an, doi, lîngă somnul lui neturburat, și mai ales aș vrea să prînd și să înțeleg tot ce-i trece lui prin cap în toată această reverie, povești, superstiții... Cine știe ce rob egiptean lucrător cu minile la piramida lui Cufru, este reînviat și ascuns în egipteanul acestui al douăzecilea secol, și se răzbună cu lenea lui meditativă de azi pentru munca nesăbuită de-acum cîteva milenii!

„Croisiera” noastră este o organizație. O organizație tip, cu program riguros. Și orice organizație este o constrîngere. Dacă aș avea bani, aș fi părăsit totul din gară și aș fi vagabondat pe cont propriu, fără explicații, fără ghid. Vai! neplăcerile omului fără parale!

În gară ne scoborîm. Nu-i voe să ne împrăștiem. Trebuie să stăm grămadă ca un grup de deportați. Șeful croisierii „Monsieur Raoul” are și un chipiu de gardian, iar ajutorul său gros și asudat poartă în mîni hîrtia cu catalogul nostru, pe națiuni: — Franceji, Americani, Belgieni, Algerieni și... Romîni.

La controlul intrării pe peron, iarăși o numărătoare pe limba egipteană și iarăși ni se pune un fel de nume arab cu sonorități groase care ne identifică în fața autorității ceferiste a regatului egiptean. Conducătorul nostru ne strigă de pe catalog și numele nostru pe care-l socoteam celebru, pe ca-

re-l știu toți concetățenii unui oraș întreg, apare pocit și de nerecunoscut, ca un sunet ciudat, ca un nume de plantă din alt emisfer. Pentru un om încrezut e greu de suportat această umilință. Transpare în toată această operație la marginea deșertului, realitatea noastră de fir de nisip „pierdut în univers”, nu numai ca o idee filosofică, dar chiar ca o conștiință a realității simțită concret cu propriile noastre simțuri; — ceiace e mult mai impresionant.

Se naște însă un incident. Lipsește la numărătoare cineva: un număr. La strigarea catalogului se constată că numărul e Madame Caste din St. Germain, doamna din elita vaporului nostru. Nu e nicăeri. Sau... e în Alexandria, adică în orașul natal al domnului Pilafache, partenerul de pe bord. I-a promis să-i arate un interior ciudat ca de grădină al unei biserici copte din mahalaua veche a Alexandriei.

Doamna Caste, cât timp noi vom vizita Caïro, va fi oaspetele domnului Pilafache.

În grupul nostru naște o rumoare crescendo, ochii tuturor sînt vii și plini de înțelesuri; deși impresia este aceeași, totuși fiecare vrea să o spue celuilalt, și deci Mam'zelle Martin o spune „chanoinului” cu un aer de spovedanie monahală, după care se simte cu sufletul ușurat și cu zîmbetul pe buze. Evadata noastră cîștigă deodată și stima și gelozia mea. A pornit din bulevardul aristocratic al Parisului, de după largi porți încuiate de castel particular auster și „fermé”, ca să vadă Egiptul cu sfinx, cu piramide și mumii, — și a rămas la mal să vadă un om viu.

E așa de frumos gestul ei, încît îmi dă un nou impuls de viață cu care văd altfel nisipul și mîlul acestor locuri cu morți și cu morminte în care, orice fir de praf pe care-l simți între dinți poate să fie o pîrticică dintr'un faraon.

Ce admirabil instinct de femeie!

Numai domnul Aubanel are o figură placidă și nefericită de soț înșelat, și maschează prost o jenă inexplicabilă de amic trădat în grupul cuprins de un fior de surexcitare și bucurie. Reproducem în mic și ambulant o mahala în care cancanul și intriga se spun tot la ureche, tot cu zîmbete pline de subînțelesuri și cu glume: „Egiptul se cucerește și altfel de cum l-a cucerit Napoleon”. — Și nu știu de ce toată lumea este satisfăcută, afară de domnul Aubanel, de mine și de șeful croasiei care, sau simulează o răspundere morală față de acest „scandal”, sau manifestă net regretul că n'a știut mai dinainte și a cumpărat un bilet de tren în plus.

Peronul gării e sonor și lung subț acoperișul jos, ca toate peroanele din lume. Vagoanele sînt făcute din lemn, vopsite cu alb, și poartă la mijloc subț geamuri insigna regală. Au aerul unor dricuri catolice închise ermetic, cu frigorifer sistematic în interior.

Dezolare: avem un vagon rezervat pentru noi. Iar mă simt deținut și deportat. Pentru a mă scutura de această impresie mă plimb liber, și cu conștiința libertății mele, de-a lungul peronului. Descopăr un debit cu țigări egiptene (lucrate probabil în Germania). Șeful gării, funcționarul, conductorul, mi se par ciudați, în halaturile albe, cu capul legat. Trăesc într'o operetă, sau într'o altă lume?

Atîta vreme cît în același costum oamenii aveau atitudini de-ale lor, deosebirea aceasta nu-mi sărea în ochii ca acum cînd fac ceva care se face și la noi: dau drumul unui tren, încarcă bagaje, flueră...

Alexandria începe a defila prin fața noastră. Aș vroi să văd incendiul bibliotecii istorice, și de aceea mă uit cu atenție pe geamul scund și mic. Dar îmi vine numai în ochi, de subț roatele trenului, un praf mărunt care ar putea să fie, — cine știe cum, — ceva din cenușa acelei bibliotecii. Dintre pleoapele înlăcrimate scot apăsător, filosofic și plictisit de întîmplare, o fărîmă din cea mai strălucitoare și mai glorioasă operă literară de-atunci, din anul 47 înainte de Hristos. Dacă ași fi american ași strînge cu sfințenie firul acesta de praf sau de cenușă.

În bătaia aprigă a soarelui, mersul trenului învîrte rînd pe rînd păreții albi și orbitori ca oglinzile ai caselor din vechiul Kakotis al Faraonilor, azi Alexandria, port în care se încrucișează în fiecare zi Orientul cu Occidentul. Panta aceasta dulce pînă la cetatea de sus, lîngă zidul căreia se distinge un soldat englez subțirel ca un țințar, a fost aleasă pentru această încrucișare de drumuri și pentru aceste ziduri albe care seamănă a monumente funerare, de către Alexandru cel Mare la anul 331 înainte de Hristos. Acesta a fost odinioară cel dintîi oraș după Roma. Pe-aici a trecut Împăratul Vespasian și Septimiu Sever și pe aceleași urme Napoleon. Pe unde vor fi fost flăcările bibliotecii arse la asediul dat de Amar-Ben-Elas în anul 642? Pe-aici au prădat și au murit Tuhunzii, Turcii, Francezii... Pe-aci, printre zidurile acestea, sinistru de luminoase în soare, au fost revoluții contra europenilor, acești evrei ai arabilor și-aî tuturor raselor străine.

Am trecut prin Alexandria cum se foiletează un album. Și totuși am în suflet parfumul unei lumi nouă; cu alți oameni, cu altă viață, cu alt suflet, cu alți Dumnezeui. Am conștiința că trec prin această lume ca printr'o planetă nouă, fiindcă oamenii sînt altfel și au o altă concepție despre viață. Am simțit în jurul meu sufletul vieții lor larg și adinc, cu ceva din vînturile care au trecut peste toată Sahara. Port în mine pentru totdeauna impresia acestei vieți, cea primă impresie făcută din culori și contururi, din neprevăzutul care atacă cel dintîi sufletul nostru, din cciace misterul pro-

fund al acestor locuri scoate la suprafață. Și nimic nu poate înlocui această impresie vie pe care nimic nu o poate reda. M'am uitat direct în ochii bănuitori și cruzi ai arabilor din cafenele și expresia lor mi-a rămas, cu neputință de exprimat, ca viziunea unui zeu care a apărut o clipă și a dispărut apoi pentru totdeauna lăsînd în urmă numai un nud. Am simțit cu sensibilitatea ființei mele valul direct al vieții lor. Călătoria are acest mare și dumnezeesc dar de a învia noțiunile moarte, de a le da o viață și o fizionomie proprie, de a îmbrăca într'o atmosferă de subiectivitate, de impresie personală, de a le crea o putere de evocare.

Pe lingă Nil

Din marginea orașului încep grădinile cu banani! Frunzele lor late și mari, cu marginile crestate neregulat, ca niște gigantice pene de struț înfipte în pămînt, se clatină lent și cu ele, jos, umbra lor neagră și zdrențuroasă. — Parcă ar fi un vîrf de palmieri tăiat și răsădit, la care frunzișoarele s'ar fi unit într'o năframă moale și verde. Subt poalele mobile ale frunzelor se ascund bananele.

Plantațiile acestea sînt aranjate în șir ca butucii de vie la noi; și sînt străjuite la margini de curmali înalți care seamănă cu palmierii, dar care poartă la rădăcina frunzelor din vîrf, strugurii de curmale, ca un roi de albine așezat.

Frunza lor în evantaliu pe capăt de trunchiu cade obosit în jos ca niște șuvițe de plete.

Pe urmă încep culturile de in, de porumb, de grîu: Delta Nilului. Un șes drept se întinde cît vezi cu ochii. Totul e împărțit în parcele regulate printre care curg canale artificiale cu apă mîloasă. Roți mari de grădinarii, învîrtite de un bivol sau o cămilă, ridică apa din canal și o împrăștie pe șanțuri mici printre culturi, pe care le inundă rînd pe rînd. Șanțurile sînt astupate din loc în loc cu pămînt: un om dă cu sapa la o parte iezătura aceasta în miniatură, și apa răsturnată de roată năvălește și apucă grăbită pe toate ramurile în lături inundînd inul. Toată cultura în Egipt se face după sistemul de irigație după care se fac la noi grădinile de zarzavat. Există o preocupare continuă și persistență pentru aceste inundații care sînt reglementate pe regiuni și proprietari, la diferite zile și ore. Cînd s'a isprăvit timpul destinat unui proprietar, cămila se oprește, roata stă pe loc, se astupă șanțulețele și apa din canal este ridicată de o altă roată care începe a se învîrți mai departe, cu o altă cămilă. Acei care nu au o asemenea instalație „civilizată“ ridică apa

primitiv, cu un fel de cilindru găurit înăuntru în formă de spirală. Un capăt se vîră în apa canalului iar cealaltă e ridicată pe mal deasupra șanțului de irigație, și un om învîrte cu o manivelă acest cilindru care urcă în sus, pe spirală, apa din canal.

Verdeața culturilor e plină, sănătoasă și întunecată, în contrast cu căldura și soarele care le arde. Între șanțurile irigației pămîntul e astfel împărțit și cultivat în pătrățele, de parcă s'ar lucra și valorifica cu metrul pătrat. Ai impresia clară că popușoii și inul și grîul, cresc văzînd cu ochii, că dela o inundație la alta au crescut cu un sfert de metru; și simți uitîndu-te la cîmpul atît de verde că se fac în ade-văr, trei, patru rînduri de recolte pe an. Grîul copt se seceră imediat; pămîntul se ară și se seamănă iarăși fără întîrziere cu in, cu sfeclă, fiindcă anotimpurile sînt aproape tot una și în cursul unei veri de șase luni se pot ridica patru recolte în șir.

Iată un bivol singur la un plug într'un jug special; e condus de-un om în halat alb. Oamenii îmbrăcați așa, pe cîmp, la lucrul, par niște preoți halucinați care oficiază în plină natură, sau niște păsări care au evoluat și nu mai pot zbura: mînceile largi și lungi filfie dealungul trupului ca niște aripi chircite. O cămilă se duce drept pe drumul paralel cu canalul. Are gîtul întins înainte: cioc de carne. Parcă ar vrea că culeagă din depărtare o frunză rară și bună de mîncare. Picioarele lungi se strămută regulat ca două compasuri gigantice care se încurcă măsurînd un domeniu de in. Pe-un pătrat de țărîm inundat, ibiși subțiri, cocostîrci în miniatură, calcă pe picioarele lungi căutînd viermi. Ridică spre tren gîturi subțiri; picioarele roșii au o îndoitură frîntă, aripile se întind și, ca o umbră, merg peste cîmpie spre alt țărîm inundat. Ulii mici săgetează văzduhul; uneori planează strîmb, ca și cum ar patina pe aer.

Priveliștea se repetă la fel, la infinit.

Pe zare apar ca o sută de cumpeni de fîntîni în șir, catarcele bărcilor de pe un canal mai mare. Bărcile sînt numai ca o coajă; au forma caracteristică a unei opinci, și catarcul cu o anexă încovoiată în vîrf care evocă un aer gînditor și obosit.

Iată și un sat în Egipt; primul sat. Locuințele cele mai primitive de pe lume. Ceva ca un trunchiu de con făcut din pămînt lipit, așa cum se fac în satele noastre de țărani, bucătăriile de vară. O casă e ca o căpiță de pămînt cu o gaură laterală de intrat înăuntru și una în vîrf, pe unde iese fumul. Toate sînt la fel, fără erarhie, fără stil. Nu sînt nici drumuri, nici copaci. E o adunătură neagră și sinistră de a-

semenea căpiți din care unele fumează pe „atrium”. E mult mai tragic și mai primitiv decât bordeiul nostru acoperit cu stuf. Într'un sat egiptean nu se vede nici un alt element decât pământul. Nici vitele, nici porcii nu stau la noi în asemenea încăperi. Și asta în mijlocul aceluia belșug fecundat de Nil. Vreau să fotografiez din fuga trenului și este imposibil. Am căutat în Cairo fotografia unui sat și nu am putut găsi. Și-i mult mai interesant decât nebunia inutilă și lipsită de artă a piramidelor. Nu cred că există mizerie umană mai manifestă decât aceia pe care o exhibă satele din Egipt.

Dacă aș fi fost singur, fără pensionatul acesta de fete bătrâne care se cheamă „croisiera Fabre” aș fi coborât între două trenuri la o gară, și aș fi vizitat cu deamănuntul un sat. Ași fi vroit să văd deaproape oamenii care-l locuiesc, să văd ce există în movilele acelea negre de pământ, pe care au rămas urmele degetelor ce-au lipit lutul ud.

Probabil nu este nimic în interior. Oamenii aceia au numai halatul de pe ei.

Demostene Botez

Revoluția germană din 1918¹

Sombart adaogă, în ediția de după război a operei lui asupra socialismului, o scurtă notă privitoare la revoluția germană din 1918². Nota e adăogată capitolului în care autorul caracterizează „tipul german” al mișcării sociale contemporane, spre deosebire de tipul englez și de cel francez. Ceiace, după Sombart, caracterizează socialismul german, în comparație cu socialismul francez și latin în general, e „lipsa oricărui talent revoluționar”. Și atunci sociologul german amintește, ca o ilustrare a afirmației sale, „revoluția” din 1918 „care n'a fost o revoluție”. Victoria lucrătorilor din 9 Noembrie a fost „o victorie asupra unui dușman care nu era de față, o victorie fără luptă”. Drapelele purtate înaintea corțegiilor cu inscripții ca „Fraților, nu trageți!” nu reprezintă, desigur, vechea concepție revoluționară a eroilor de baricadă. Zadarnic au încercat cei cițiva „spartachiști” să împingă spre baricadă masa apatică a lucrătorilor. Așa-zisa revoluție din 1918 este, pentru Sombart, dovadă strălucită a lipsei spiritului revoluționar în mișcarea muncitorească germană.

Iată deci, la Sombart, noțiunea de revoluție implicind lupta de stradă, întrebuintarea violenței. Istoria „glorioasei revoluții” engleze din 1688 ne arată totuși, că o schimbare radicală a organizației politice a unei țări se poate face prin cele mai pașnice mijloace, fără să piardă prin aceasta dreptul de a se numi revoluție. Evenimentele revoluționare sînt rezultatul schimbării raportului de forțe în favoarea unor anumite clase sociale. Dar forța claselor revoluționare se poate impune așa de hotărîtor adversarului, încît acesta să renunțe la o rezistență inutilă. Surprins de înaintarea

¹ Fragment.

² W. Sombart, *Der Sozialismus und die soziale Bewegung*, Neunte Auflage, 1920, p. 240.

spre Londra a lui Wilhelm de Orania, sprijinită de răscularea populației, regele Iacob II a renunțat în Noembrie 1688 la orice împotrivire. Și astfel, principiul suveranității poporului, proclamat încă din 1649, după prima revoluție engleză, triumfă definitiv în Anglia în 1688.

Acesta pare a fi cazul și în Germania în Noembrie 1918. Forța disciplinată a maselor muncitorești și fraternizarea elementelor militare cu ele a făcut pe partizanii vechii Germanii, deprimați de războiul pierdut, să părăsească orice gând de rezistență. Iar constituția din 11 August 1919, expresiune a voinței populare, transforma un imperiu pe jumătate absolutist, într-o republică democratică.

Abdicarea Kaizerului — mai exact: publicarea de către guvern a unei abdicări care nu se produsese încă — de-abia în ziua de 9 Noembrie, când revoluția izbucnise, arată că mișcarea nu ocupa numai poziții dinainte părăsite de adversar. La primul gest revoluționar al proletariatului german, i s'a abandonat terenul. Dacă revoluția ar fi întâmpinat rezistență, ea și-ar fi urmat, probabil, cursul, cu jertfe de sânge care ar fi modificat aspectul revoluției, fără să schimbe caracterul ei esențial.

Sombart are, probabil, dreptate, din punctul de vedere al psihologiei popoarelor, când spune că Germanii sînt mai puțin revoluționari decît Francezii. Dar în psihologia unei mulțimi agitate, elementele general omenești copleșesc pe cele specifice naționale. Și în orice caz, spiritul revoluționar, mai mare sau mai mic, al proletariatului german interesează mai puțin decît rezultatul pozitiv la care s'a ajuns în Germania în 1918-1919. Dacă nu limităm sensul cuvîntului revoluție la acela de schimbare prin turburări singeroase a organizației unei societăți, putem întrebuița acest cuvînt atunci cînd vorbim de mișcarea din Noembrie 1918.

Vom încerca să desprindem sensul acestei revoluții din rezultatele ei, după ce vom aminti, în linii mari, desfășurarea evenimentelor. E interesant de relevat că primul act de revoltă, făcut de marinarii vaselor dela Kiel, a fost provocat de teama de a nu se întreprinde un atac naval desperat (și absurd, după ce Germania ceruse pace) împotriva flotei engleze. „Dacă ne atacă Englezii, apărăm coasta noastră pînă la extrem, dar noi înșine nu atacăm“. Aceasta e tonul hotărîrii luate la sfîrșitul lui Octombrie, de marinarii vaselor staționînd la Kiel. „Mai departe decît Helgoland nu mergem. Altfel, focul va fi aruncat afară“.¹ Menținerea totuși a ordinului de ridicare a ancorei, face pe marinari să pună în aplicare amenințarea. Ei vor să împiedice, cu orice

¹ Eduard Bernstein, *Die deutsche Revolution*, Berlin, 1921, p. 15.

preț, o acțiune agresivă. Dar nesupunerea și împiedicarea pregătirii de luptă (s'a dovedit mai târziu că teama marinanilor era justificată) atrage, pe unele vase, pedepsirea cu închisoarea a vinovaților de insubordonare. O mare întrunire de protestare a marinarilor din Kiel, transformată într'un cortegiu care se îndreaptă spre închisoare, sfârșește prin obișnuitele jertfe omenești ale revoluțiilor, fie și „pașnice“: cad câțiva morți și răniți din rândurile manifestanților. Atît e deajuns pentruca a doua zi — 4 Noembrie — toată marina din Kiel să fie în picioare. Cad acum victime din rândul ofițerilor, și la ora prînzului, marinarii, cărora li se adaugă întreaga garnizoană a orașului, sînt stăpînii portului și ai vaselor. „Consiliul“ soldaților prezintă guvernatorului orașului revendicările soldaților: punerea în libertate a mateloților arestați, suprimarea ierarhiei militare în afara serviciului, supunerea tuturor măsurilor militare spre aprobarea consiliului soldaților, etc.

A doua zi, lucrătorii din Kiel declară greva generală și formează consilii de lucrători. Mișcarea se întinde în aceeași zi — 5 Noembrie — la Lübeck și Hamburg. La 6 Noembrie se declară la șantierele din Hamburg greva generală și izbucnește revoluția la Brema. Celălalte orașe vin la rînd. Dela 4 la 9 Noembrie, toată Germania de nord, de sud și centrală este în mîinile „sfaturilor“. Caracterul politic al mișcării se accentuează mai ales la München, în noaptea de 7-8 Noembrie. Aci, după o manifestație condusă de socialistul independent Kurt Eisner, de curînd ieșit din închisoare, se proclamă republica bavareză.

Trecem acum la evenimentele din Berlin. Încă din Octombrie 1918, odată cunoscut refuzul lui Wilson de a trata pacea cu Wilhelm II, social-democrații cer stăruitor abdicarea Kaizerului. Memoriul adresat de Scheidemann la 28 Octombrie cancelarului Max von Baden, în care se cere abdicarea împăratului, nu are nici o urmare. Kaizerul motiva ministrului Drews, — venit la 1 Noembrie la cartierul-general dela Spa, să-i comunice memoriul lui Scheidemann, — refuzul de a abdica prin teama de a nu lăsa Germania la discreția Antantei și de a nu provoca dezordini grave în țară.¹ Au-

¹ Ed. Bernstein, *op. cit.* p. 21. Vezi și Emil Ludwig, *Guillaume II*, (trad. française, Paris 1929, p. 295—296). Biograful arată nervozitatea Kaizerului, care spune ministrului Drews că, amintindu-și jurămîntul depus împăratului, secretarul de stat ar fi trebuit să decline această misiune. „Rege al Prusiei și urmaș al lui Frederic cle Mare, eu am dator să rămîn la postul meu“. — Intervențiile lui Max von Baden pentru abdicare devin tot mai insistente, dar pînă în ziua de 9 Noembrie abdicarea nu se produsese. Speranța primului-ministru de a salva, prin abdicarea voluntară a Kaizerului, principiul monarhic, se

toritățile militare mai sperau să salveze Berlinul de revoluție, proclamînd, la 5 Noembrie, starea de asediu, iar în ziua de 7 Noembrie interzicînd formarea sfaturilor de lucrători și soldați. Dar în aceeași zi, Scheidemann remitea șeful cabinetului — în care, împreună cu Gustav Bauer, reprezenta social-democrația — ultimatum-ul socialist. Se cerea libertatea întrunirilor, transformarea în sens democratic a compoziției guvernului prusian, întărirea participării social-democrate la guvernul german și, în sfîrșit, abdicarea imediată a împăratului și renunțarea Kronprințului la tron. Rămînerea socialistilor în guvern depindea de realizarea fără nici o întîrziere a acestor condiții.

Acest ultimatum și mai ales atitudinea fermă a social-democrației în chestiunea abdicării face pe membrii nesocialiști ai guvernului (compus din centru, democrați și socialiști) și pe membrii nesocialiști ai comisiei de colaborare a partidelor din majoritate să-și exprime surprinderea și chiar nemulțumirea (8 Noembrie)¹. Haussmann, ministru reprezentînd partidul democrat (pe atunci încă: Fortschrittliche Volkspartei), mai tîrziu vice-președinte al adunării naționale și președinte al comisiei Constituției dela Weimar, declară că membrii cabinetului n'au fost puși în curent de socialiști cu ultimatum-ul. Stresemann amintește lui Ebert — viitorul președinte social-democrat al republicii — că el însuși declarase cu o zi înainte că nu abdicarea era, pentru moment, cea mai importantă chestiune. Iar Ebert îi răspunde: „Ar trebui să ne fiți recunoscători că am intervenit. Soldații s'au predat pretutindeni. Nu puteam calma spiritele decît fixînd un termen... Să prelungim termenul pînă diseară...”

Max von Baden, fără să răspundă ultimatum-ului, speră să împace lucrurile prin convocarea imediată a adunării naționale, introducerea socialiștilor în guvernul prusian, a unui nou socialist în guvernul german, etc. Se speră că, prin demisia întregului cabinet, rezistența Kaizerului la abdicare va fi înfrîntă.²

Toate aceste proiecte sînt discutate puțin cam tîrziu: în

---

arăta iluzorie. Impăratul crezu pînă în ultimul moment că poate conta pe armată pentru a înfrînge dușmanul intern. Cu uimire ascultă el declarația generalului Groener că armata nu va reintra în ordine în țară, dacă va fi comandată de Kaizer (9 Noembrie, ora 11). (K. F. Nowak, *Les dessous de la Révolution*. Paris, 1927, p. 209—232).

¹ Conrad Haussmann, *Journal d'un député au Reichstag pendant la guerre et la révolution* (tr. de H. Simondet) Paris, 1928, p. 314—315.

² *Ibidem*, p. 316.

dimineața zilei de 10 Noembrie, cînd greva generală se declară în Berlin și masele de lucrători ocupă străzile, cerînd — cum sună proclamația „Sfatului lucrătorilor și soldaților” semnată de fruntașii socialiști-independenți, — „nu abdicarea unei persoane, ci republica”. La orele 12 delegația socialistă în frunte cu Ebert și Scheidemann aduce la cunoștința lui Max von Baden că poporul muncitor vrea să dispună singur de soarta sa. În interesul ordinii, trebuie ca social-democrația să preia conducerea statului. Trecînd autoritatea de cancelar asupra lui Ebert, Max von Baden anunță că s'a primit abdicarea Kaizerului.

De fapt, se primise numai comunicarea că abdicarea este în curs de redactare. Dar Max von Baden se decise să nu mai aștepte hotărîrea formală a împăratului, și să publice abdicarea ca să dea astfel impresia că Wilhelm II a renunțat la tron nesilit de nimeni, că abdicarea nu i-a fost smulsă de popor.¹ Cîteva ore după publicarea așa-zisei abdicări a Kaizerului, ca împărat al Germaniei și ca rege al Prusiei, sosește mesajul după care Wilhelm se declară gata să abdice ca împărat al Germaniei, dar nu ca rege al Prusiei.² Desigur, era prea tîrziu, nimic nu se mai putea schimba.

Făcută de lucrători, avînd ca steaguri de luptă formule democratice și socialiste, revoluția germană n'a realizat idealul socialist. Majoritatea moderată a socialiștilor germani („socialiștii majoritari”) în primele zile ale revoluției adesea eclipsată de clanul revoluționar al socialiștilor independenți (numeroși mai ales în Berlin și — în parte — simpatizînd cu bolșevicii) își arată forța de cîte ori se face o numărătoare a voturilor. Această majoritate înțeleaptă își dă curînd sama „cît de greu era să pună în practică vagile teorii cu care se mulțumea pînă atunci”.³ La primul congres al „Sfaturilor de lucrători și soldați” (16-20 Decembrie), cu toate eforturile elementare extremiste, tendința pașnică și moderată e biruitoare.

Una din chestiunile cele mai aprins discutate de congres a fost aceea a alegerilor pentru „adunarea națională”. Acestei adunări, care trebuia să dea Germaniei o nouă Constituție, extremiștii, partizani ai „dictaturii de clasă”, îi opuneau ideea, de origine rusească, a „Constituției sfaturilor” (Räte-verfassung). Totuși, alegerile sînt fixate de congres, conform concluziilor referentului majoritar Max Cohen, pentru

¹ K. F. Nowak, *op. cit.* p. 243.

² K. F. Nowak, *op. cit.* p. 249.

³ René Brunet, professeur de droit constitutionnel à Caen, ex-conseiller juridique à l'ambassade de Berlin, *La Constitution allemande du 11 Août 1919*. Paris, 1921, p. 305.

19 Ianuarie 1919 (cu 400 voturi contra 50).¹ În referatul său, Cohen amintește că social-democrația are nevoie de sprijinul unor importante elemente burgheze și intelectuale, pe care nu trebuie să le nemulțumească. Pe o revoluție în țările Antantei nu trebuie să se conteze deocamdată.

Iar Rudolf Hilferding, cunoscutul teoretician, deși aparține socialiștilor independenți, obține în congresul dela 16-20 Decembrie, prin referatul său înțelept asupra socializării, numeroase aprobări, mai ales din partea majoritarilor. Revoluția politică este, spune Hilferding, relativ ușoară. Cea economică, însă, nu poate face minuni. Socializarea e un proces de lungă durată. Despăgubirea capitaliștilor expropriati e impusă de însuși faptul că socializarea nu se poate face odată la toate întreprinderile (cele nesocializate încă, n'ar mai avea interes să lucreze mai departe, cu perspectiva confiscării). Chiar realizată, socializarea producției industriale nu va îmbunătăți imediat situația materială a lucrătorilor. Ea nici nu este — spune Hilferding — o chestiune de salariu, ci realizarea treptată a unui ideal social.²

Totuși, s'au realizat, dacă nu schimbări efective, cel puțin modificări principiale în organizația economică a Germaniei. Astfel, rînd pe rînd, principiul „comunității de muncă” (colaborarea, pe bază paritară, a marilor asociații patronale și muncitorești), principiul „consiliilor de lucrători” pe lângă întreprinderi și acela al „consiliilor economice mixte” (formate din consiliile de lucrători, reprezentanții patronilor, ai consumatorilor, etc.) solicită atenția Adunării naționale. Articolul 165 din Constituția dela Weimar prevede înființarea consiliilor de lucrători și a consiliilor economice, atribuind acestora din urmă, între altele, și rolul „de a colabora la executarea legilor de socializare”.³

Dar consiliile de lucrători — cum remarcă Joseph-Barthélemy⁴ — n'au nici drepturi politice, nici puterea de a lua hotărîri. Comisia de socializare era înființată încă din Noembrie 1918. Dar guvernul lucra adesea sub presiunea maselor nerăbdătoare. Greva generală din Berlin (Martie 1919) silește guvernul să prepare în grabă proiectul legii de socializare, votată la 23 Martie 1919, cuprinzînd normele generale ale acestei transformări economice. O lege votată în aceeași zi, menită să dea producției cărbunelui o organizare colectivă obligatorie, suferă atîtea modificări și dă naștere la atîtea propuneri și contra-propuneri în sinul comisiei de socializare, încît s'a putut spune despre această comisiune

¹ Ed. Bernstein, *op. cit.*, p. 94.

² Ed. Bernstein *op. cit.*, p. 96.

³ R. Brunet, *op. cit.*, anexă: La Constitution allemande, p. 356.

⁴ Joseph-Barthélemy, in prefața *op. cit.* a lui R. Brunet, p. XVII.

că ea „lucra pentru arhiva guvernului“.¹ În lipsa realizărilor practice, Adunarea națională se mulțumește să acorde Reichului, prin articolul 156 din Constituție, dreptul „de a face să treacă în proprietatea comună întreprinderile economice particulare susceptibile de a fi socializate“, adăugînd cu grije: „sub rezerva unei indemnizații“.

De altfel, independent de greutățile inerente socializării, opera adunării dela Weimar nu putea fi decît un compromis. Disensiunile între socialiști, tot mai accentuate, ajung la „baia de sînge“ din ziua de 24 Decembrie 1918. Ca urmare a luptelor de stradă și a represiunii autorizate de guvern, socialiștii independenți părăsesc guvernul la 27 Decembrie 1918. Iar la 31 Decembrie Roza Luxembourg și Karl Liebknecht înființează partidul comunist german.

Alegerile din Ianuarie 1919 acordă socialiștilor majoritari 11.510.000 voturi (163 deputați) și socialiștilor independenți 2.317.000 voturi (22 deputați). Partidele burgheze republicane — centrul și democrații — obțin 11.622.000 voturi (163 deputați), iar partidele burgheze, în esență monarhiste — național-germanii și populiștii, — obțin 4.467.000 voturi (63 deputați).²

În această situație, *coaliția socialiștilor majoritari cu centrul și democrații* devine o necesitate. Dar tot atît de necesară e acum și renunțarea la intransigența principiilor. De aici contradicțiile Constituției germane, relevate de profesorul Joseph-Barthélemy în prefața cărții citate a lui René Brunet (p. XVII) și care frapează pe oricine. Lupta partidelor între ele pentru a salva puritatea doctrinelor a cedat în fața nevoii de a face gardă comună în jurul republicii. Nu trebuie să ne mirăm, prin urmare, că articolul 151 al Constituției ne spune că „organizarea vieții economice trebuie să corespundă principiilor de justiție și să-și propună ca scop să garanteze tuturor o existență demnă de un om“ ca să adauge imediat: „în aceste limite libertatea economică a individului trebuie să fie asigurată“. Tot așa, e firesc ca art. 163, produsul unor vii discuții contradictorii,³ să aibă această redactare: „Orice German are, fără prejudiciul libertății sale personale, datoria morală de a întrebuița forțele sale intelectuale și fizice așa cum cere interesul colectivității“. Același spirit al compromisului planează asupra articolului 153, referitor la proprietate: „Proprietatea este garantată de Constituție. Conținutul și limitele ei rezultă

¹ Fritz Wuessing, *Geschichte des deutschen Volkes vom Ausgang des 18. Jahrhunderts bis zur Gegenwart*. Berlin, 1921, p. 292.

² Ed. Bernstein, *op. cit.*, p. 196.

³ R. Brunet, *op. cit.*, p. 230—231. Formula „datoria morală“ a întîmpinat opoziția socialiștilor independenți.

din legi... Proprietatea obligă. Folosința ei trebuie să fie în același timp un serviciu adus interesului general”.¹

Oprindu-se, în chestiunea proprietății, la formula proprietății-funcțiune socială, admitând, în domeniul școlar, o formulă mijlocie între școala confesională și școala laică — fără care Centrul catolic n’ar fi semnat tratatul dela Versailles — Adunarea Națională dela Weimar a înregistrat în noua Constituție și concesiile făcute de socialiști Centrului în privința raporturilor dintre biserici și Stat.

În schimb, social-democrații au reușit să impună multe din concepțiile lor în chestiunea, deosebit de importantă, a raporturilor dintre Reich și statele componente. Unitatea Germaniei a ieșit considerabil întărită din revoluția din 1918. Țările care alcătuiesc Reich-ul nu mai sînt „Gliedstaaten“ ci simple „Länder“ cu autonomia mult redusă.² Republica este obligatorie pentru întreaga Germanie. Și odată cu republica, se introduce în întregul Reich democrația cea mai înaintată: sporirea considerabilă a drepturilor Reichstagului; votul universal pentru toate Adunările,³ cu vîrsta minimă la alegători 20 ani (iar nu 25 ca înainte) și extins la ambele sexe; referendum, în anumite împrejurări; alegerea Președintelui Republicii de către întreg poporul și posibilitatea de a-l demite pe acciași cale; inițiativă legală acordată poporului.

După Constituția germană din 16 Aprilie 1871, suveranitatea Germaniei, stat federal, aparținea ansamblului principilor și guvernelor, reprezentați prin Consiliul federal (Bundesrat). Acest consiliu avea, ca și Reichstagul ales, dreptul de a propune și vota legile. El hotăra măsurile generale de ordin administrativ necesare aplicării legilor. Cu asentimentul împăratului, Bundesratul putea dizolva Reichstagul.⁴ Împăratul exercita, în general, atribuțiile puterii

¹ *Ibidem*, anexă: La Constitution allemande, p. 354.

² Dar unitatea Germaniei e încă departe de a fi desăvîrșită. Statele sărace își mențin existența artificial pe sama veniturilor statelor bogate. Nevoile economice și financiare cer — se pare — simplificarea administrației, desființarea statelor mici. Concentrarea industriilor diferitelor țări va sili țările să se unească și ele. (Württemberg și Baden). Ar rămînea, astfel, independente numai Prusia, Saxonia, Bavaria și Württemberg-Baden. (Vezi articole de Karl Hildenbrand în „Sozialistische Monatshefte“ 1929, între altele: „Bildet endlich die deutsche Republik!“, Dec. 1929, B. 69, p. 1085.)

³ Reichstagul se alegea și înainte prin vot universal, nu însă și toate Adunările Statelor. Din cauza votului restrîns cu care se alegea Landtagul prusian, de-abia în 1909/1910 pătrund în el primii deputați socialiști.

⁴ R. Brunet, *op. cit.*, p. 20.

executive, cu unele particularități care-i sporeau puterea personală. Astfel, numirile ofițerilor superiori ai armatei de uscat și ale ofițerilor din marină erau dispensate de contra-semnătura ministerială: acte personale ale împăratului. Și dacă, în general, Kaizerul nu putea declara război fără asentimentul Bundesratului, el putea să ia această hotărîre și singur, atunci cînd țara era atacată de dușmani. Reichstagul avea dreptul de a adresa cancelarului (și numai lui, căci ceilalți „secretari de stat”, funcționari subordonați Cancelarului, nu erau adevărați miniștri), dar nu-l putea niciodată răsturna. Cancelarul nu era obligat să răspundă la interpelări. Pus în minoritate, el nu se retrăgea.¹ Și orice lege prezentată Reichstagului trebuia să fie votată și de Bundesrat, fără care Reichstagul nu putea întreprinde nimic.

Toate aceste restrîngerii ale puterii parlamentului popular dispar prin Constituția din 11 August 1919. Conform articolului 45 al acestei Constituții, declarația de război ca și încheerea păcii se fac pe cale de lege, deci depind de voința Reichstagului. Reichrat-ul format din reprezentanți ai guvernelor țărilor, nu poate împiedica, prin opoziția lui, opera de legiferare a Reichstagului, așa cum o putea face vechiul Bundesrat al principilor. Căci dacă Reichsrat-ul respinge o lege, ea poate fi readusă în Reichstag și în cazul că obține aci două treimi, Președintele Republicii e dator s'o publice sau s'o supună referendum-ului. Iar dacă legea întoarsă în Reichstag nu obține două treimi, Președintele, fără să fie obligat, o poate totuși supune hotărîrii populare. (Art. 74). Nu trebuie uitat articolul 54 al Constituției care face pe Cancelar și pe miniștri dependenți de încrederea Reichstagului. Acestui articol i se atribue adesea, de către adversarii republicii, instabilitatea guvernelor germane, care au în fața lor nu mai puțin de nouă fracțiuni parlamentare, cu doctrine deosebite, fracțiuni rigide, iar nu elastice, modificabile, ca în Franța.²

* * *

Desigur, nu sînt neglijabile cîștigurile realizate prin evenimentele din 1918 de proletariatul german, dintre care cel mai însemnat e legiferarea celor opt ore de muncă. Dar principala realizare a revoluției germane e *triumful democrației*. Istoricul Wuessing constată, în opera citată, că ceiaze aspirau să înfăptuiască liberalii germani la 1849 la Frankfurt a. M.: democratizarea și unificarea Germaniei,

¹ R. Brunet, *op. cit.*, p. 23.

² Herman Müller-Franken, *Vom deutschen Parlamentarismus*. (articol în „Die Gesellschaft”, III. Jahrgang, April 1926, p. 289).

nu s'a putut realiza decât în 1919 la Weimar.¹ S'a arătat, de altfel, adesea declinul ideilor liberale și democratice în burghezia germană în a doua jumătate a veacului trecut. Acest declin a fost provocat, în mare parte, de amenințarea socialistă, tot mai puternică, în fața căreia burghezia speriată a făcut cauză comună cu aristocrația. Marx arată cum, în urma revoluției din Franța — Februarie 1848 — în care proletariatul apare în arena politică, burghezia germană pierde entuziasmul revoluționar. Căci „revoluția din Februarie răsturna în Franța tocmai acea formă de guvernământ pe care burghezia prusiană voia s'o introducă în propria ei țară”.² Și astfel, speriați de proporțiile mișcării pe care ei înșiși o doriseră, burghejii germani încep să bată în retragere. „În fața muncitorului învingător se uneau... vechi dușmani, deși el nu formulase încă nici cea mai mică revendicare specială și alianța între burghezie și partizanii regimului răsturnat s'a încheiat chiar pe baricadele Berlinului”.³ Iar Sombart, după ce vorbește de teama de proletariat care, începând dela 1848, caracterizează burghezia germană, explică prin aceasta faptul că, în Germania, a revenit social-democrației misiunea de a reprezenta, în același timp și gândirea liberală.⁴

Astfel atunci când, după înfrângerea din 1918, s'a pus în Germania problema democratizării Statului, rezolvarea ei a revenit, în primul rînd, social-democrației.

În opera lui Karl Kautsky „Die proletarische Revolution und ihr Programm” (1922) în care, cum vom vedea, teoreticianul socialist definește foarte precis rolul democratic al revoluției din 1918, găsim totuși, alături de această concepție, o alta care ne convinge mai puțin. E vorba de stăruința lui Kautsky de a considera revoluția germană ca înfăptuirea revoluției în jurul căreia s'a dat, în preajma anului 1899, bătălia teoretică dintre marxiștii „ortodocși” și „revizioniști” (polemica Bernstein-Kautsky). Conflictul între aceste tabere socialiste a devenit — spune Kautsky — fără obiect, acum, după ce s'a produs revoluția care ar fi trebuit să fie evitată prin reforme.⁵

Și totuși, pare foarte îndoielnic că prin revoluția care — însuși Kautsky o spune — a fost o revoluție pentru demo-

¹ F. Wuessing, *op. cit.*, p. 106 și 295.

² Karl Marx, *Revolution und Kontre-Revolution*, p. 45.

³ Karl Marx, *op. cit.*, p. 46.

⁴ W. Sombart, *op. cit.*, p. 241—243; pentru radicalismul excesiv al socialiștilor, care împinge burghezia spre conservatorism, vezi și Walther Rathenau, *Où va le monde?* (Paris 1922, p. 72).

⁵ Karl Kautsky, *Die proletarische Revolution und ihr Programm*, p. 83—84.

crație, într'o țară cu atâtea resturi absolutiste,¹ a avut oștiștig de cauză marxismul revoluționar al vechilor socialiști germani. Revoluția proletară se va desfășura, după Kautsky, în mod pașnic, odată democrația deplină cucerită. Socializarea producției, operă laborioasă și complexă, va trebui realizată cu multă prudență, într'un timp relativ îndelungat (p. 182). Epoca revoluțiilor burgheze, apărute în țări lipsite de școala politică a democrației și de aceea violente și haotice, a trecut în Apusul Europei. Dacă Rusia e zbuciumată de turburări revoluționare așa de dramatice, cauza e că revoluția rusă e, în fond, o revoluție burgheză, crescută pe terenul regimului absolutist (p. 81).

Dar atunci ne punem, fără să vrem, întrebarea dacă avem dreptul să identificăm — fie și în parte² — revoluția din Noembrie 1918, care de-abia deschide drumul „revoluției proletare“, cu revoluția așteptată decenii de-a rândul de socialiștii revoluționari, catastrofa finală a capitalismului. Răspunsul îl dau faptele: revoluția germană a lăsat intacte forțele capitalismului german. A slăbit numai clasa aristocratică, desființând regimul imperial. În cele ce urmează, vom încerca să arătăm perfectă continuitate dintre reformismul ante-bellie al majorității socialiștilor germani și atitudinea moderată a socialismului german post-bellie. Revoluția din 1918, care pare a rupe această continuitate, nu schimbă raporturile dintre muncitorime și capital, în esența lor. Această revoluție nu înseamnă, deci, triumful marxismului revoluționar asupra reformismului.

S'a arătat adesea progresul continuu al tacticii reformiste în lupta partidelor socialiste, și în special a partidului social-democrat german, în epoca anterioară războiului mondial. Sombart pune în lumină contrastul desăvârșit dintre rezoluțiile radicale, revoluționare, ale congreselor socialiste și atitudinea practică a partidelor muncitorești, din ce în ce mai reformistă și mai oportunistă. După Sombart, se poate vorbi de o „diviziune a muncii“ între rezoluțiile revoluționare ale congreselor și practica politică reformistă.³ „Revizionisții“ — spune și V.-G. Simkhovitch — dirijează acțiunea partidului socialist german. „Aproape toți marii șefi ai acțiunii sînt revizionisți, fie că acceptă sau nu această etichetă“. ⁴ Congresul socialist german dela Leipzig din 1909 — zece ani după apariția cărții lui Eduard Bernstein „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben

¹ *Ibidem*, p. 82.

² Kautsky spune că revoluția a venit altfel decît era așteptată; ea a adus numai democrația, nu și socialismul. (*Op. cit.*, p. 83).

³ W. Sombart, *op. cit.*, p. 301.

⁴ V.-G. Simkhovitch, *Marxisme contre socialisme*, p. 328.

der Sozialdemokratie“, în care se arăta că prezicerile marxiste nu se realizează — aduce un mare triumf al doctrinei revizioniste împotriva tendințelor revoluționare. Aceste din urmă tendințe se manifestaseră în programul dela Erfurt (1891), elaborat îndată după epoca persecuției bismarckiene și respirînd, în mod natural, aspra dușmănie de clasă.¹

Dar în lăuntru curențului revizionist își face loc în Germania, în anii dinainte de război, ceea ce în articole polemice cu destul răsunset Charles Andler a numit „Socialismul imperialist“. ² Hildebrand — mai ales — dar și Leuthner, Schippel, Quessel, etc. și, în general, grupul de publiciști grupați în jurul revistei „Sozialistische Monatshefte“ sînt arătați de Charles Andler ca propagatorii unui socialism nou care, abandonînd ideia solidarității internaționale a proletariatului, se preocupă numai de interesele imediate ale proletariatului german. Aceste interese sînt considerate de noul socialism solidare cu interesele capitalismului german, deci cu politica colonială și, ca o urmare inevitabilă, cu politica înarmării.³

Intr'un articol din „Sozialistische Monatshefte“ (1912) Karl Leuthner scrie următoarele (citată de Ch. Andler, op. cit. p. 18): „O casă de mare comerț, radiînd în depărtări în aureola măreției sale și care, dacă s'ar prăbuși într'o bancrută, s'ar îngropa, ea și toți cei care lucrează în lăuntru ei în întunericul mizeriei: iată ce este Germania“. Excluderea din partidul social-democrat numai a lui Hildebrand și păstrarea celorlalți teoreticieni cu vederi „imperialiste“ asemănătoare, marile număr de alegători care sprijină noul socialism naționalist, anumite manifestări naționaliste ale lui Bebel, etc., fac pe Charles Andler să conchidă că noul socialism imperialist din Germania e un fenomen care merită atenție. Dacă adăogăm la constatările lui Andler dinainte de război, atitudinea socialistilor germani la începutul războiului (explicabilă prin multe motive, între care și teama de Rusia absolutistă), concluzia este că sentimentul de solidaritate cu imperiul german a fost destul de puternic în social-democrația germană în epoca imediat anterioară războiului.

Moderație și oportunism în ce privește lupta pentru realizarea idealului final, simptome de apropiere de ideologia naționalistă, — de unde vine această schimbare, apărută mai ales în mișcarea socialistă germană? Ea reflec-

¹ F. Wuessing, *op. cit.*, p. 209.

² Charles Andler, *Le socialisme impérialiste dans l'Allemagne contemporaine*. Dossier d'une polémique avec Jean Jaurès. (1912—1913), Paris 1918.

³ Charles Andler, *op. cit.*, p. 24 și 25.

tează, desigur, — cum se vede și din articolul lui Leuthner la care se referă Ch. Andler — expansiunea economică germană dinainte de război. Participarea băncilor la industrie, concentrarea industrială tot mai vastă, „dumping”-ul invadând piețele străine cu mărfuri ieftine, scumpite în interior de regimul protecționist, asigură Germaniei, țară săracă în colonii, strălucita revanșe a „penetrațiunii pașnice”.¹ De creșterea bogăției naționale profită, într-o măsură oarecare, și lucrătorii. Salariile lor cresc, în general, mai repede decât ale lucrătorilor francezi.² Organizați în sindicate puternice și în partidul social-democrat, ei obțin condiții tot mai bune de muncă, adăogînd la avantajele situației economice naționale, foloasele solidarității de clasă. Viziunea revoluției, distrugătoare a capitalismului, se depărtează tot mai mult.

Războiul mondial, ducînd la înfrîngerea Germaniei, a provocat revoluția făcută de muncitorii germani al cărei rezultat a fost democratizarea țării. Nu există nimic comun între *revoluția-catastrofă finală* din doctrina marxistă, — la care trebuia să ducă pauperizarea crescîndă a lucrătorilor și acumularea capitalului în mîni din ce în ce mai puține, — și revoluția din 1918 care înlătură în Germania semi-absolutismul.³ Prin Constituția dela Weimar, țara în care Bundeșrat-ul, ai cărui membri nu erau aleși, avea atribuții superioare Reichstag-ului ales de popor, devine o țară cu instituții deplin parlamentare și democratice.

Proletarii germani, cîștigați, în cea mai mare parte, înainte de război, unei politici de compromisuri cu clasa burgheză, mențin de fapt aceeași politică moderată, reformistă, și după război. Dar aceeași proletari, cîștigați în parte înainte de război și pentru politica militaristă — garanție de prosperitate economică — rup acum definitiv cu această politică, în urma falimentului ei dezastruos: înfrîngerea Germaniei. Contra militarismului, contra castei militare-aristocratice și contra semi-absolutismului sprijinit de această castă s'a făcut revoluția germană, nu pentru înlăturarea capitalismului.

¹ H. Hauser, *Les méthodes allemandes d'expansion économique*. Ediția a 8-a, Paris 1919. (Ediția întii în 1915). Pentru marea importanță a asociației capitalului bancar cu capitalul industrial în Germania, vezi Rudolf Hilferding, *Das Finanzkapital* (1919), Wien 1923, p. 383.

² H. Hauser, *op. cit.*, p. 49 și 50.

³ Vezi în privința aceasta și H. Cunow, *Die Marxsche Geschichts-, Gesellschafts- und Staatstheorie*, B. II, p. 324—326, precum și H. Delbrück, *Die Marxsche Geschichtsphilosophie* în „Preussische Jahrbücher”, November-Heft 1920, p. 161.

Nu ne poate surprinde faptul că revoluția germană a fost, totuși, opera muncitorimii organizate. În toate revoluțiile secolului trecut rolul proletariatului orășenesc a fost hotărâtor, chiar dacă foleasele revoluției nu-i reveneau numai lui sau — mai adesea — reveneau numai altor categorii sociale. Căci, s'a observat adesea, „cînd socialismul intervine în mersul societății cu scopuri revoluționare, el ajunge la alte scopuri decît acelea pe care le așteaptă”.¹

În ce privește Germania, e clar că masa muncitorească a fost armata indispensabilă a revoluției care n'a avut misiunea istorică de a distruge capitalismul, ci de a înlătura vechiul regim german. Alături de concentrarea în fabrici, de educația sindicală și politică, fără îndoială că și așteptarea înfrigurată a revoluției socialiste de către o parte din muncitorimea germană a fost un puternic impuls al revoluției — care n'a realizat socialismul.

Otto Bauer vedea în 1920, ca rezultat al revoluției germane, răsturnarea domniei militarismului care, unificînd la 1871 Germania printr'un război, a fost, pentru conștiința Germaniei ante-bellice, garanția prosperității țării. Dar revoluția din 1918 mai avea, după socialistul austriac, și alt sens, urmare logică a celui dintîi. Infrîntă în războiul mondial, Germania se vede lăsată pradă imperialismului francez și englez. Ne mai putîndu-și realiza, ca odinioară, aspirațiile printr'un război, Germania își pune toate speranțele în revoluția proletară internațională care va înlătura capitalismul pretutindeni. Revoluția germană era — după Otto Bauer — în conștiința revoluționarilor, numai preludiul revoluției mondiale.²

Speranțele de care vorbește Otto Bauer au existat, desigur, în rîndurile revoluționarilor extremiști din Germania care, influențați de bolșevism, împărtășeau credința comuniștilor ruși că revoluția se va generaliza, sfărîmînd capitalismul în toate țările. Însă marea majoritate moderată a socialistilor germani nu vedea, probabil, în revoluția germană semnalul revoluției mondiale, ci încheierea în Germania a unui vechiu proces istoric.

Dar nu ce gîndeau socialistii germani interesează, ci ce au realizat ei, cu concursul partidelor democratice și republicane. A spus-o Karl Marx în „Critica Economiei politice”: o epocă revoluționară nu trebuie judecată după propria ei conștiință.³

Judecînd revoluția germană după propria conștiință a

¹ St. Zeletin, *Neoliberalismul*, București 1927, p. 84.

² Otto Bauer, *Bolschewismus oder Sozialdemokratie?*, p. 118.

³ Karl Marx, *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, Vorwort, p. LVI.

revoluționarilor extremiști, ajunge Trotzky la convingerea că această revoluție „nu este desăvârșirea democratică a revoluției burgheze”, ci „o revoluție proletară decapitată de social-democrație. Mai exact, ea este „contra-revoluția burgheză, care e silită, după victoria ei asupra proletariatului, să păstreze forme pseudo-democratice“.¹

Credem că viziunea revoluției comuniste mondiale, fără care Trotzky — spre deosebire de Stalin — nu crede realizabil „socialismul într'o singură țară”, face pe fostul conducător bolșevic să greșescă.²

A spune că revoluția germană este o revoluție proletară decapitată de social-democrație, este a spune ce *nu este* această revoluție: ce a încercat să fie și n'a reușit. A vorbi de revoluție proletară și de contra-revoluție burgheză, înseamnă a uita că, de fapt, așa zisa „contra-revoluție” — la care s'au asociat și socialiștii majoritari — a consolidat, prin Constituția dela Weimar, opera înfăptuită numai de muncitorime în primele momente ale revoluției: înlăturarea vechiului regim. Decît să caracterizăm revoluția din 1918 prin raport cu aspirațiile subiective ale unora dintre revoluționari, e mai logic s'o definim prin rezultatele ei obiective: introducerea adevăratului parlamentarism și a democrației în Germania. În ce privește „formele pseudo-democratice”, nu știm la ce se referă Trotzky cînd vorbește de ele.

Revoluția germană, care soluționează probleme demult rezolvate în Anglia și Franța (e de ajuns să ne gîndim de cînd datează în aceste țări unitatea deplină a statului), este tocmai „desăvârșirea democratică a revoluției burgheze”.

Și nu întîmplător această revoluție burgheză a fost urmarea imediată a războiului mondial. Reproducem aici pregnantă caracterizare pe care o face Otto Bauer războiului mondial ca revoluție socială și politică: „Victoria burghezicii împotriva dinastiilor, a nobilimii, a castei militare; triumful democrației asupra statului autoritar, acesta este conținutul tuturor revoluțiilor burgheze. Această victorie, cîștigată pe baricadele tuturor acestor revoluții, a fost de data aceasta cîștigată pe cîmpiile de luptă din Franța, în anul 1918. Victoria Puterilor apusene asupra Puterilor centrale a fost victoria democrației burgheze asupra monarhiilor militare oligarhice. A fost cea mai mare, cea mai sîngeroasă revoluție burgheză din istoria lumii“.³

¹ Leo Trotzky, *Die permanente Revolution*, p. 26—27.

² Pentru dependența socialismului rusesc de revoluția proletară mondială, vezi și Trotzky, *La révolution défigurée*, 1929, p. 124; vezi și N. Bucharin, *Vom Sturze des Zarismus bis zum Sturze der Bourgeoisie*, Berlin 1919, p. 7.

³ Otto Bauer, *Die österreichische Revolution*, Wien 1923, p. 110.

Revoluția germană a izbucnit în Noembrie 1918, exact cu un an mai târziu decât revoluția rusă din Noembrie 1917. Raporturile dintre unii socialiști independenți și bolșevici, alimentarea cu fonduri a propagandei revoluționare de către ambasadorul rus Joffe, sînt lucruri cunoscute, care fac parte din manevrele inevitabile ale culiselor revoluționare. Nu știm ce s'ar fi întîmplat în Germania dacă revoluția rusă nu s'ar fi produs. Nu avem dreptul să eliminăm dintre cauzele revoluției germane influența revoluției rusești.

Dar revoluția, propagată de bolșevici în toată lumea, a prins numai acolo unde „terenul” era pregătit s'o primească. Ea a prins în Germania și Austro-Ungaria, țări învinse și țări care aveau și ele — ca și Rusia — de lichidat un regim devenit anacronic. Revoluția germană este, în ce privește cauzele ei adînci, urmarea istoriei sociale și politice a Germaniei. De aici caracterul ei moderat, așa de deosebit de caracterul violent al revoluției rusești. De aici triumful, dintre fracțiunile socialiste, al socialismului moderat, reformist, pe cînd în Rusia socialiștii extremiști reușeau să cucerească puterea. Mult mai puțin înapoiată decât Rusia din punct de vedere politic și una din țările cele mai înaintate ale lumii din punct de vedere economic și cultural, vechea Germanie a fost înlocuită de noua Germanie de după război în liniștea relativă a unei revoluții aproape complet lipsită de eroismul baricadelor.

Al. Claudiu

N'a fost nimic

N'a fost nimic din ce-a putut să fie,
Și ce-a putut să fie s'a sfîrșit ...
N'a fost decît o scurtă bucurie
Ce-a 'nsîngerat o lamă lucioasă de cuțit!...

N'am fost decît doi călători cu trenul,
Ce ne-am urcat în tren fără tichete
Și fără nici un alt bagaj, decît refrenul
Semnalului de-alarmă, din părete.

Dar n'am putut călători 'mpreună;
Și fiecare-am coborît în cîte-o gară,
Ca două ciute 'nspăimîntate de furtună —
Furtuna primei noastre nopți de primăvară.

Și-atîta tot... Din ce-a putut să fie,
N'a fost decît un searbăd început
De simplu «fapt divers», ce nu se știe
In care timp și 'n care loc s'a petrecut.

Ion Minulescu

Spre cămin!...

I.

S'a întunecat, în curînd e noapte...

Gusev, soldaț liberat în concediu nelimitat, se ridică pe așternut și zice cu jumătate de vocă:

— Auzi, Pavel Ivanîci? Spunea un soldat la Luceano, că cică vaporul lor, pe cînd mergea, a dat de un pește așa de mare, de și-a spart fundul.

Omul, de clasă și meserie nehotărită, cătră care se adresează Gusev, și căruia în toată infirmeria vasului îi zic Pavel Ivanîci¹, tace parcă n'ar auzi.

Și din nou începe liniștea... Vîntul se plimbă prin vîntrele, helicea bocănește, plescăiește valurile, scîrțieie paturile, dar urechea s'a deprins cu lucrurile astea demult, și se pare că totul de jur-împrejur tace și doarme. Urit... Cei trei bolnavi, — doi soldați și un matelot care toată ziua au jucat cărți, — dorm acuma și aiurează.

Vaporul parcă ar începe să joace... Patul de subt Gusev se ridică încet și se lasă, parcă ar ofta; și tot așa: odată, de două ori, de trei... Ceva s'a izbit de dușumea și zăngănește: trebuie să fi căzut cana...

— A scăpat vîntul din lanț... — zice Gusev, ascultînd.

De data asta Pavel Ivanîci tușește și răspunde plictisit:

— La tine, ba vasul a dat de un pește mare, ba vîntul a scăpat din lanț. Dar ce: vîntu-i fiară, — ce dracu? — ca să scape din lanț?

— Așa zic creștinii.

— Niște idioți și creștinii, ca și tine... Cite nu zic? Trebuie să ai cap pe umeri, să le judeci. Dobitoc...

Pavel Ivanîci sufore de răul de mare. Cînd încep valurile, Pavel Ivanîci de obicei se supără și se irită de cel mai mic fleac. Și după Gusev nu-i nici cea mai mică pricină de supărare. Ce-ar fi de mirare, de pildă, chiar un pește... sau o fiară, care a scăpat din lanț? Să ne închipuim un pește

¹ Terminațiile *ici* (ici, vici) ale numelor „patronimice” exprimă respect. (N. tr.).

cît un munte și că are spinarea vîrtoasă, ca la morun; să ne mai închipuim că undeva la capătul lumii, stau niște ziduri groase de piatră și că de ziduri stau înălțuite vînturile... Dacă n'au scăpat din lanțuri, de ce se zbuciumă dealungul mării, parcă-s turbate și se zmuncesc ca niște cîni? Dacă nu-s înălțuite, unde se ascund, cînd e liniște?...

Gusev mult timp se gîndește la peștii mari cît munții și la lanțuri groase și ruginite, apoi i se face urît, și atunci începe să se gîndească la meleagurile lui, unde se întoarce acuma, după cinci ani de slujbă în Orientul depărtat. I se năzarește enormul iaz acoperit de zăpadă... Poate un mal al iazului e o uzină de porțelan, de culoare cărămizie; pe celălalt mal satul... Din curtea a cincea dela margine vine cu sania frate-său, Alexei; la spatele lui Alexei șade băiețelul lui, Vanea, în niște cizme mari de pîslă, și fetița Aculca,¹ încălțată tot așa. Alexei e cu chef, Vanea rîde, iar fața Aculinei nu se vede — s'a îmbodolit.

„Te pomenești că înghiață copiii“, — se gîndește Gusev. — Trimite-le, Doamne, — șoptește, — minte și cuminenie, ca să cinstească pe părinți, să nu fie mai deștepți decît tata și mama.

— Aici ar trebui niște pingele noi, — aiurează basul matelotului bolnav. — Da, da.

Gîndurile lui Gusev se întrerup, și în loc de iaz, i se arată nitam nisam un cap mare de bou, fără ochi, iar calul și sania nu mai merg, ci se învîrtesc într'un fum negru. Dar tot îl bucură că și-a văzut pe-ai lui. Bucuria îi cuprinde respirația, furnici îi cutreeră trupul; simte tremurături în degete.

— M'a învrednicit Dumnezeu să-i văd! — aiurează, dar îndată deschide ochii și caută apă prin întunec.

Bea și se culcă, și din nou merge sania, apoi din nou capul de bou fără ochi, fum, nourî... Și tot așa pînă în zori.

II.

La început, în întunec, i se arată un cerculeț albastru: e o fereastră rotundă; apoi Gusev începe să deosebească încetul cu încetul pe vecinul său de pat, pe Pavel Ivanovici. Omul acesta doarme șezînd, fiindcă culcat se îneacă. Fața-i e sură, nasul lung, ascuțit, ochii, din pricină că omul a slăbit, sînt enormi, tîmplele i s'au înfundat, barba rară, părul din cap lung... Privindu-i fața, nu poți deloc să înțelegi de ce breaslă ar fi: boier, negustor, ori țaran? Judecînd după căutătură și părul lung, parcă ar fi ceva mănăstiresc, vre-un poslușnic; dar dacă-i ascuți vorbele, ese că parcă n'ar

¹ Sufixe peiorative în *-ca* exprimă și simple diminutive. (N. tr.)

fi nici călugăr. Din pricina tusei, năbușelii și bolii a slăbit, respiră greu și mișcă mereu din buzele uscate. Băgînd de seamă că Gusev îl privește, se întoarce cu fața cătră el și zice:

— Incep să pricep... Da... Acuma înțeleg de minune totul.

— Ce înțelegi, Pavel Ivanici?

— Iată ce... Tot mi se părea ciudat cum voi, niște greu bolnavi, înloc să stați în liniște, v'ați pomenit pe vapor, unde-i și năbușeală, și căldură, și clătinare, — într'un cuvînt totul vă amenință cu moartea; acuma însă pentru mine totu-i limpede... Da... Doctorii voștri v'au aruncat în vapor, ca să scape de voi, dobitocii... Voi bani nu le plătiți, bucluc cu voi... mai stricați și socotelile cu morțile voastre — va să zică niște dobitoci! Iar de scâpat de voi nu-i greu... Mai întîiu trebuie să n'ai rușine, să n'ai milă de om, și al doilea să înșeli pe nacialnicii vaporului. Despre întîia greutate nici nu face să vorbim, în privința asta noi sîntem artiști, iar cea de a doua reușește în totdeauna după oarecare deprindere. Intr'o mulțime de patru sute de soldați și de mateloți sănătoși, cinci bolnavi nu bat la ochi; și atunci v'au adunat pe vapor, v'au amestecat cu cei sănătoși, v'au numărat în grabă, și în zăpăceală nu s'a băgat de samă nimic; iar cînd vaporul a plecat, atunci s'a văzut: pe covertă se tăvălesc paralizici și oftigoși în ultimul grad...

Gusev nu înțelege pe Pavel Ivanovici; crezînd că-i muștrat, zice, ca să se dezvinovățească:

— Eu stăteam culcat pe covertă, fiindcă n'aveam putere; cînd ne-au descărcat din *barjă* în vapor, am răcit tare.

— Revoltător! — urmează Pavel Ivanovici. — Doar știu foarte bine că n'o să suportați această călătorie depărtată, și totuși vă așezați aici! Să zicem că pînă în Oceanul Indian o să ajungeți, dar pe urmă? Te apucă groaza, cînd te gîndești... Asta-i răsplata pentru un serviciu credincios, fără pată!

Pavel Ivanici arată niște ochi înrăiți, se încrețește de dezgust și zice, încîndu-se:

— Iată cine ar trebui scuturat la gazetă: să-i sară puful!

Cei doi soldați bolnavi și matelotul s'au trezit și s'au pus pe jucat cărțile. Matelotul stă pe jumătate lungit pe pat; soldații s'au așezat alături pe dușumea și în pozițiile cele mai incomode. La unul din ei mîna dreaptă e legată, și în jurul încheetării e înfășurat ceva cît o căciulă, încît cărțile le ține în subsoara din dreapta, sau în indoitura cotului, și bate cu cea stîngă. Se clatină îngrozitor: nu-i chip nici să te scoți, nici să bei ceaiu, nici să iei o doctorie.

— Ai fost ordonanță? — îl întrebă Pavel Ivanici pe Gusev.

— Așa, ordonanță.

— Doamne, Doamne! — zice Pavel Ivanovici, și cu amărăciune clatină din cap. — Să zmulgi omul din cuibul lui, să-l tirăști cincisprezece mii de verste,¹ apoi să-l bagi în ftizie și... la ce toate astea, se întrebă? Ca să faci din el o ordonanță pentru vre-un căpitan Kopeikin,² sau sublocotenent Gaură...³ Grozavă logică!

— Nu-i greu, Pavel Ivanici. Te scoli dimineța, cureți cizmele, pui samovarul, apoi nici nu mai ai ce face. Porucicul toată ziua zugrăvește *plonturi* pe hîrtie, și tu, dacă vrei, te rogi lui Dumnezeu, dacă vrei — citești vre-o cărticică; vrei — eși în stradă. Dă, Doamne, oricui așa viață.

— Da, foarte bine, porucicul face plonturi, iar tu toată ziua stai la bucatărie și oftezi după cei de acasă... Plonturi... Nu-i vorba de plonturi, ci de viața omenească! Viața nu se repetă, trebuie s'o cruți!

— Nici vorbă, Pavel Ivanici: pentru omul rău nu-i cruțare nici acasă, nici la slujbă; dar dacă ești cum se cade, ascultător, — cine ce treabă are să te obijduiască?... Tot domni învățați, înțeleg... În cinci ani n'am stat odată la carceră, de bătut am fost bătut, — dă, Doamne, să nu uit, — o singură dată...

— Pentru ce?

— Pentru bătaie. Am mîna grea, Pavel Ivanici. Intrașeră la noi în curte patru chineji; aduseseră niște lemne — nu țin minte. Eu de colo, — mi-era și urît, — ia, zic, să le mai moi oasele... Unuia, al dracului, i-a eșit singele pe nas... A băgat de samă porucicul din fereastră, s'a supărat și mi-a dat peste cap...

— Ești un dobitoc, un nenorocit, — șoptește Pavel Ivanici. — Nu înțelegi nimic.

Din cauza legănării, Pavel Ivanici a slăbit cu totul și a închis ochii; capul lui, cînd e aruncat îndărăt, cînd i se lasă pe piept. De cîteva ori încearcă să se culce, dar nu eșe nimic: îl împiedică greutatea de a respira.

— Dar de ce ai bătut pe cei patru chineji? — întrebă puțin mai apoi.

— Așa. Au intrat în curte, și eu i-am bătut.

Se face liniște... Cartoforii joacă de vreo două ceasuri, cu furie, cu înjurături, dar clătinarea vasului îi obosește și pe ei. Lasă cărțile și se culcă. Lui Gusev din nou i se năzarește iazul cel mare, uzina, satul... Din nou vine sania, din nou rîde Vanca, iar proasta de Acuțca și-a desfăcut blana și a scos picioarele afară: uitați-vă, mă rog, oameni buni, cizmele mele nu-s ca ale lui Vanca, is noi...

¹ O verstă = 1100 m. (N. tr.).

² Nume apelativ, luat din „Sufletele Moarte“ ale lui Gogol.

³ Nume analog cu cel de mai sus. (N. tr.).

— Merge pe șase ani, și tot n'are minte, — aiurează Gusev. — In loc să ridici picioarele, du-te mai bine, de adă puțină apă unui ostaș, lui unchiu-tău. Îți fac un dar.

Uite Andron, cu pușca cu cremene pe umăr, duce un epure ucis, iar după el merge gîrbovitul jidan, Isoicic, și vrea să încerce un schimb: să-i dea pentru epure o bucată de săpun; iaca o vițică neagră în tindă; iaca Domna care coasă o cămașă și plînge nu știu dece. Dar iată și capul de bou fără ochi, fumul negru...

Sus cineva strigă tare, au alergat cîțiva mateloți; au tirît parcă ceva greu... Sau a pleznit ceva... Din nou aleargă... Nu s'o fi întîmplat vre-o nenorocire? Gusev ridică puțin capul, ascultă și vede: cei doi soldați și matelotul joacă din nou cărțile; Pavel Ivanici stă și mișcă din buze. E înăbușitor, nu-i chip să respiri. I-i sete, dar apa e caldă, uricioasă. Tangajul nu se mai sfîrșește...

Deodată cu unul din soldații-cartofori se întîmplă ceva ciudat... In loc de cupă zice caro, se încurcă în socoteli și scapă cărțile, apoi zîmbește speriat și se uită prostește la toți pe rînd...

— Eu îndată, fraților... — zice, și se întinde pe dușumea. Toți îl privesc nedumeriți. Il strigă. Nu răspunde...

— Stepane, poate nu ți-i bine? A? — întrebă celalt soldat, cel cu legătura la mîna. — Poate să chemăm pe popa? A?

— Bea apă, Stepane, — zice matelotul. — Na, bea, frățilorule.

— Și ce-l mai izbești cu cana peste dinți? — se supără Gusev. — Nu vezi, prostule?

— Ce?

— „Ce!“ N'are răsufare, a murit! Iaca „ce“. Ce norod fără judecată, Doamne Dumnezeule!...

III.

Valurile au încetat, și Pavel Ivanici s'a mai înviorat. Nu se mai supără. Expresia feței e lăudăroasă, provocatoare, ironică. Parcă ar vrea să zică: „Da, îndată am să vă spun o drăcie, de o să vă tăvăliți de rîs“. Ferestruia rotundă e deschisă, și un vînt molatec adie peste Pavel Ivanici. Se aud voci, plescăitul vislelor în apă... Chiar subt ferestruie cineva se bocește cu o voce subțire, uricioasă; trebuie să fi cîntînd vre-un chinez.

— Da, iată-ne și în radă, — zice Pavel Ivanovici, zîmbind ironic. Incă vre-o lună, și sîntem în Rusia. M-da, mult stimați soldățoi! Sosesc la Odesa, iar de acolo drept la Harcov. La Harcov am un prieten literat. Vin la el și-i spun: ia mai lasă, dragă, uricioasele tale subiecte despre amoruri

femeiești și frumuseți ale naturii, și dă în vileag ticăloșia bipedă... Iată temele...

Se gîndește un minut la ceva, apoi zice:

— Gusev, dar tu știi cum i-am păcălit eu?

— Pe cine, Paul Ivanîci?

— D'apoi pe ăștia... Înțelegi, aci, pe vapor se găsește numai clasa întii și a treia; afară de asta, cu clasa a treia au voie să călătorească numai mușicii, adecă Hamii. Iar dacă ești în jachetă și sameni a boier măcar de departe — poftim de mergi cu clasa întii. Poți să pleznești, scoate cincii sute de ruble. La ce-ai născocit voi, zic, asemenea regulă? Nu vrei cumva să ridicai prestigiul intelighenției ruse? „De loc. Nu vă lăsăm pur și simplu, fiindcă în clasa a treia un om cum se cade nu poate să călătorească; e prea mizerabil și uricios“. Așa? Vă mulțumesc că vă îngrijiți așa de mult de oamenii cumsecade. În tot cazul, de-i rău, ori bine acolo, eu cincisute de ruble n'am! Statul n'am furat, pe străini¹ nu i-am exploatat, cu contrabandă nu m'am îndelețnicit, pe nimeni n'am omorît în bățai; și atunci judecați: am eu dreptul să stau în clasa întii și cu atît mai mult, să aparțin intelighenției ruse?... Dar pe ăștia cu logica nu-i răzbești... A trebuit să recurg la înșelăciune. Pun pe mine o sarică și niște cizme mari, fac o mutră beată de mojlan și mă duc la agent: „Dă-mi, zic, înalt noblețea voastră, un bilețel“...

— Din ce breaslă sînteți? — întrebă matelotul.

— Din cea duhovnicească. Tatăl meu a fost un popă cinstit. Intotdeauna a vorbit marilor acestei lumi adevărul în față, și pentru asta a suferit mult.

Pavel Ivanîci s'a obosit vorbind și gîfîie, dar tot mai continuă.

— Da, eu totdeauna spun adevărul în față... Nu mă tem de nimeni și de nimic. În privința asta între mine și voi e o deosebire enormă. Voi sînteți niște oameni întunecați, orbi, timpîți, nimic nu vedeți, și ce vedeți, nu înțelegeți. Vi s'a spus că vîntul se zmulge din lanț, că sînteți niște dobitoace, niște Pecenegi, și voi credeți; vă bat peste cap — sărutați mîna, vă pradă vre-un animal cu blana de *enot*, vă aruncă apoi un gologan „la ceai“, iar voi: „vă sărutăm mînuța, boierule!“ Niște parii, niște ființe nenorocite... Eu din contra! Trăiesc conștient, văd totul, cum vede vulturul, sau șoinul, cînd zboară pe deasupra pămîntului, și înțeleg totul. Eu sînt un protest întrupat! Văd nedreptatea — protestez; văd un bigot și un prefăcut — protestez; văd pe porcul trium-

¹ „Minoritari“ de tot felul, în special populațiile orientale, mai ales oropsite de administrație. (N. tr.).

fător¹ — protestez. Sînt nebiruit, inchițiția spaniolă nu mă poate face să tac. Taie-mi limba — am să protestez prin mimică, încuie-mă într'o pivniță — am să strig de acolo așa, că are să se audă de o verstă; sau mă omor prin foame, ca să adaog o greutate încă de un pud² pe neagra lor conștiință; omoară-mă, am să apar ca o umbră! Toți cunoscuții îmi zic: „Ești cel mai nesuferit om, Pavel Ivanici“. Sînt mîndru de asemenea reputație. Am slujit în Orientul Depărtat trei ani, dar am lăsat după mine amintiri pentru o sută de ani; cu toți m'am certat. Prietenii îmi scriu din Rusia: „Nu veni!“ Ba iaca, înapîns am să viu! Da... Iaca, asta-i viață, înțeleg. Se poate numi viață!

Gusev n'ascultă și se uită în ferestre. Pe apa străvezie, de o culoare gingașă de peruzea se leagănă, scăldată în lumina unui soare orbitor și fierbinte, o luntre. În ea stau niște chineji goi, întind colivii cu canari și strigă:

— Cîntă! Cîntă!

De luntre s'a lovit altă luntre. A trecut una cu aburi... Dar mai iată o luntre: stă în ea un chinez gras și mîncă orez cu niște bețișoare. Leneșă se clatină apa, leneși trec pe deasupra ei niște pescăruși albi.

— „Iaca, ăștia gras să-i tragi una peste ceafă...“ — se gîndește Gușev, uitîndu-se la chinezul cel gras și căscînd.

Picotește și i se pare că toată natura e în stare de somnolență. Timpul trece iute. Pe nesimțite trece ziua, pe nesimțite vine întunecul... Vaporul nu mai stă pe loc, ci merge undeva înainte...

IV.

Trec două zile. Pavel Ivanovici nu mai șade ca mai înainte, ci stă culcat; ochii îi sînt inchiși, nasul a devenit parcă mai ascuțit.

— Pavel Ivanici! — îl chiamă Gusev. — Pavel Ivanici!

Pavel Ivanici deschide ochii și mișcă din buze.

— Nu ți-i bine?

— Nu-i nimic... — răspunde Pavel Ivanici, asfixiîndu-se.

— Nu-i nimic, chiar dincontra... mai bine... Vezi, acumă pot sta și culcat... mai ușor...

— Slavă Domnului, Pavel Ivanici!

— Cînd mă compar cu voi, mi-i milă de voi... Sărmanii. Plămîinii îmi sînt sănătoși, iar tusea e dela stomac... Pot să suport și iadul, nu Marca Roșie! Afară de asta, privesc din punct de vedere critic și boala mea și medicamentele. Voi... niște ființi întunecate... Vă e greu, foarte greu!

¹ Reminiscență literară dintr'un pasagiu al lui Șcedrier: „Porcul și dreptatea”. (N. tr.).

² 16 kilogr. (N. tr.).

Vaporul nu se mai clatină; e liniște, în schimb e înăbușitor și cald ca într'o baie; ți-i greu nu numai să vorbești, ci să și ascuți. Gusev și-a îmbrățișat genunchii, a pus capul pe ei și se gîndește la meleagurile lui. Doamne, cită plăcere să te gîndești, în căldura asta, la zăpadă și frig! Mergi cu sania, deodată caii s'au speriat nu știu de ce și au luat-o la fugă... Fără să ție seamă nici de drum, nici de șanțuri, nici de gropi, zboară, parcă-s turbați, prin tot satul, peste iaz, pe lîngă uzină, apoi pe cîmp... Ține-i!" — strigă din răspuțeri luorătorii dela uzină și trecătorii. „Ține-i!" Dar de ce să-i ție? Las să te bată în față, și să-ți muște mîinile vîntul tăios și rece, las să-ți cadă pe căciulă, pe după guler, pe piept bulgări de zăpadă, aruncată de copite, las să vîjje tălpile și să se desfacă răscrucea săniei, dracu să le ia!... Dar cită plăcere, cînd se răstoarnă sania, și te duci deaberbeleacul în nămete, cu fruntea drept în zăpadă, apoi te scoli alb, cum ești, cu țurțuri pe mustăți; nici căciulă, nici mînuși, brîul s'a dezlegat... Lumea rîde cu hohot, cîinii latră...

Pavel Ivanici deschide pe jumătate un ochiu, se uită la Gusev și întrebă încet:

— Gusev, șeful tău fura?

— D'apoi cine-l știe, Pavel Ivanici? Noi nu știm, pînă la noi n'ajunge.

Apoi mult timp trece în tăcere. Gusev gîndește, ajurează, și mereu bea apă; îi vine greu să vorbească, greu să asculte, și se teme să nu înceapă cineva a-i vorbi. Trece un ceas, două, trei; începe sara, apoi noaptea; dar Gusev nu observă, ci tot stă și se gîndește la ger...

Se aude cum a intrat parcă cineva în infirmerie, se aud voci; dar trec vreo cinci minute, și totul se liniștește.

— ...Impărăția cerului, veșnica odihnă, — rostește soldatul cu legătoarea la mîină. — Era un om neastîmpărat!

— Ce? — întrebă Gusev. — Cine?

— A murit. Chiar acum l-au dus sus.

— Ce să-i faci... — bombănește Gusev, căscînd. — Impărăția cerească...

— Tu ce zici, Gusev? — întrebă după o tăcere, soldatul cu mîina legată. — Va fi el în împărăția cerului, ori nu?

— Despre cine vorbești?

— Despre Pavel Ivanici.

— Are să fie... s'a chinuit mult. E și din tagma biserică, și popii au multe rude. Cînd s'or pune toți pe rugăciuni...

Soldatul cu legătura se așeză pe pat, lîngă Gusev și zise cu o jumătate de voce.

— Nici tu, Gusev, n'ai mult de trăit pe lumea asta. N'ajungi în Rusia.

— A zis doctorul, ori felcerul? — întrebă Gusev.

— Nu c'ar fi zis cineva, dar se vede... Omul care o să moară, îndată se vede. Nu măninci, nu bei, ai slăbit — te apucă groaza când te uiți la tine. Intr'un cuvînt oftica. Iți vorbesc nu ca să te sperii, ci fiindcă poate ai vrea să te împărtășești și să te miruești. Și dacă ai bani, să-i fi dat șefului.

— Eu n'am scris acasă... — oftează Gusev. — Mor și nici n'au să știe.

— Au să știe, — zice cu vocea groasă matelotul bolnav. Când mori, te trec în condica valtei. La Odesa au să dea extractul șefului de recrutare, iar ăsta o trimite la voloste, sau cum îi la ei...

Gusev e coprins de o frică nedeslușită după asemenea conversații și începe să fie chinuit de o dorință nelămurită. Bea apă — nu ese nimic; se tîrăște pînă la ferestruia rotundă și trage aerul fierbinte și umed — degeaba; caută să se gîndească la cei de acasă, la ger — nu merge... În sfîrșit i se pare că, dacă mai stă în infirmerie măcar un minut, nu-mai decît are să se asfixieze.

— Mi-i greu, fraților... — Zice. — Am să mă urc sus. Duceți-mă, vă rog, sus!

— Bine, — zice soldatul cu legătoarea. — N'ai să poți ajuge, te duc eu. Ține-te de gît.

Gusev coprinde pe soldat de gît, acesta îl apucă cu mîna sănătoasă și-l urcă sus. Pe covetă dorm îngrămădiți soldați liberați pe termen nelimitat și mateloți; sînt atît de mulți, încît e greu să treci.

— Lasă-te jos, — zice încet soldatul cu legătoarea. — Mergi după mine cu băgare de seamă, ține-te de cămașă...

E întunerec. Nu-s lumini nici pe covetă, nici pe cataraguri, nici jur-împrejur, pe mare. Chiar în capătul prorii stă nemișcată, ca o statuie, santinela; dar parcă ar dormi și ea. Vaporul parcă ar fi lăsat în voia lui, să meargă unde o vrea....

— Au să arunce în mare pe Pavel Ivanici... — zice soldatul cu legătoarea. În sac, și în mare...

— Da, așa-i regula.

— Dar e mai bine să zaci în pămînt, acasă. Tot vine de plînge măcar mama.

— Nici vorbă.

Miroasă a băligar și a fin. Cu capetele lăsate în jos stau lingă bord niște boi. Unul, doi trei... opt capete! Iată și un căluț mic. Gusev întinde mîna să-l mîngîie, dar căluțul dă din cap, arată dinții și vrea să-l muște de mîneacă.

— Af-furisitul... — se supără Gusev.

Amîndoi, el și soldatul, se apropie de proră, apoi se o-presc lingă bord și în tăcere se uită, cînd în sus, cînd în jos. Sus e cerul adînc, stelele luminoase, liniște, tăcere — întoc-

mai ca acasă, în sat; jos întunerec și dezordine. Nu se știe de ce vuiesc valurile înalte. Ori la care val te-ai uita, fiecare umblă să se ridice mai sus decât toate și împinge și gonește pe un altul; peste el, cu zgomot și cu coama albă, se repede un al treilea, tot așa de sălbatoc și uricios.

Marea n'are nici judecată, nici simț. Dacă vaporul ar fi mai mic și n'ar fi făcut din fier gros, valurile l-ar zdrobi fără milă și ar înghiți pe toți oamenii, fără să deosebească pe cei dreپți de cei păcătoși. Vaporul are același aer stupid și crud. Acest monstru năsos dă buzna înainte și taie în drumul lui milioane de valuri, nu se teme nici de întunerec, nici de vânt, nici de distanță, nici de singurătate, — nu-i pasă de nimic; și dacă oceanul ar avea oamenii lui, el monstrul i-ar strivi tot așa, fără a deosebi pe cei dreپți de cei păcătoși.

— Unde sîntem acum? — întrebă Gusev.

— Nu știi, cred că în ocean.

— Nu se vede pămînt...

— De unde? Cică abia peste șapte zile o să-l vedem.

Amîndoi se uită la spuma fosforescentă, tac și gîndesc. Cel dintăiu rupe tăcerea Gusev.

— Altfel n'ai de ce te teme, — zice. — Te apucă numai o șfială așa, parcă ai fi într'o pădure întunecoasă; dar dacă s'ar lăsa jos o barcă, de pildă, și un ofițer ar porunci să pleci la o sută de verste în mare ca să prinzi pește, — pleci. Ori, să zicem, un creștin ar cădea acum în apă, ași cădea și eu după dînsul. Pe un neamț, ori pe un chinez n'ași căuta să-l scap, dar după un creștin m'aș băga.

— Dar de moarte ți-i frică?

— Mi-i frică. De gospodărie mi-i milă. Frate-meu de acasă, știi, nu-i om așezat: bețiv, bate muierea fără rost, nu cinsteste părinții. Fără mine se pierde totul, și tata cu bătrîna te pomenești că pleacă în lume... Dar pe mine, dragă, nu mă mai țin picioarele, mai e și cald aici... Să mergem la culcare.

V.

Gusev se întoarce la infirmerie și se lungește pe pat. Din nou îl chinuiește o dorință nehotărîtă și nici singur nu poate înțelege ce vrea. În piept îl apasă, în cap îi zgomot, gura îi așa de uscată, încît cu greu își mișcă limba. Pico-tează și aiurează și, istovit de coșmaruri, de tuse și nădușeală, adoarme spre dimineață adînc. Viscază că la cazarmă tocmai au scos pînea din cuptor, iar el s'a băgat în cuptor și se aburește, lovindu-se cu o mătură de crengi de mes-

teacă¹. Doarme două zile, iar a treia zi, pela amiază vin de sus doi mateloți și-l scot din infirmerie.

Il coasă într'o bucată de doc și, ca să fie mai greu, așează împreună cu el două greutateți de fier. Cusut în sac, seamănă cu un morcov, sau o ridiche: la cap gros, la picioare subțire... Înainte de asfințitul soarelui, îl scot pe covertă și-l pun pe o scîndură; un capăt al scîndurii stă pe bord, celalt pe o ladă, așezată pe un taburet. De jur-împrejur stau fără căciulă cei liberați pe termen nelimitat și mateloții fără căciuli.

— Binecuvîntat să fie Dumnezeuul nostru, — începe preotul, — acum și pururea și în veșii vecilor.

— Amin! — cîntă cei trei mateloți.

Cei liberați pe termen nelimitat și mateloții își fac cruce și se uită din cînd în cînd într'o parte, la valuri. Ciudat că omul e cusut în doc și că îndată are să zboare în apă. Oare ar putea să se întîmple asta cu oricine?...

Preotul presară pe Gusev cu fărină și se închină. Se cîntă veșnica pomenire.

Șeful echipajului ridică un capăt al scîndurii, Gusev lunecă depe ea, zboară cu capul în jos, apoi se învîrtește în aer șși — buh! Spuma îl acopere, și o clipă Gusev pare învăluit în horbote, dar a trecut clipa asta, și dispăre în valuri.

Iute merge spre fund. Va ajunge? Pînă la fund ar fi, zice-se, patru verste. Coborînd vreo șapte-opt stînjeni, începe să meargă mai încet, se clatină cadențat, parcă ar cădea pe gînduri și, dus de curent, merge mai iute într'o parte, decît în jos.

Dar iată că întîlnește în drum un cîrd de peștișori, numiți loțmani. Văzînd un corp întunecos, peștișorii se opresc înebuniți și deodată o iau cu toții îndărăt și dispar. Mai puțin decît peste un minut, iute, ca niște săgeți năvălesc din nou spre Gusev și încep să roiască în jurul lui.

Se arată apoi un alt corp întunecos. E un rechin. Grav și mișcîndu-se alene, parcă n'ar observa nimic, se oprește sub Gusev; iar Gusev se lasă pe spinarea lui; monstrul se întoarce apoi cu pîntecele în sus, se răsfată în apa caldă și străvezie și alene deschide gura cu două rînduri de dinți. Loțmanii sînt încîntați; se opresc și se uită ce are să fie. După ce s'a mai jucat cu mortul, rechinul apropie gura cu băgare de samă, pe dedesubt, ușurel îl atinge cu dinții, și sacul se desface dealungul întregului trup, de la cap pînă la picioare; o greutate cade și, sperînd pe loțmani, lovînd pe rechin într'o coastă, iute se duce la fund...

Iar deasupra, în timpul acesta, din cealaltă parte, unde apune soarele, se adună nouri: un nour seamănă cu un arc

¹ Obiceiu vechiu adoptat în toate băile rusești. (N. tr.).

de triumf, altul cu un leu, al treilea cu niște foarfeci... Din dosul nourilor apare o rază largă și verde și se întinde pînă la jumătatea cerului; puțin mai apoi, alături de ea se așează una violetă, la rînd cu asta una aurie, apoi roz... Cerul devine gingaș liliachiu. Privind cerul acesta măreț și încântător, oceanul la început se încruntă, dar în curînd capătă niște culori zîmbitoare, vesele, pătimașe, care în limba omenească nici nu s'ar putea numi...

(Tradus din rusește de A. Frunză).

A. Cehov

Ideologia politică a emigrației ruse

I. Organizarea politică a emigrației.

Emigranții ruși sînt împrăștiați prin toată lumea. Compoziția emigrațiunii rusești este foarte variată. Incepînd cu marele duce și ministru, pînă la muncitorul de fabrică sau cizmar, — toate stările și profesiunile își au reprezentanții lor. Motivele care i-au determinat să-și părăsească patria, sînt deasemenența foarte variate. Nu numai teroarea groaznică, nemotivată, crudă, fără limite, neîntrecută a bolșevicilor juca rolul său. Uneori oamenii se despărțeau de rudele lor cele mai apropiate, lăsau în voia soartei, și deci prada jafurilor inevitabile, averea și fugeau, împinși de o putere instinctivă, de mișcări inconștiente, pentru ca, poate, să nu-și mai vadă niciodată patria!

Dar cu toată împrăștierea și prinurmă desunirea, cu toată despărțirea de patrie, cu toate condițiunile noi de muncă, — emigrațiunea rusă, ori unde ar fi ea, și-a păstrat înfățișarea națională, asimilîndu-se greu cu populațiunea locală. Aproape în toate țările ea s'a organizat în comunități politice. Mai ales aceasta se poate spune despre emigrațiunea din Paris, Praga, Germania, Jugoslavia și Bulgaria. Aici s'au format centrele opiniunii publice. Datorită acestui fapt, coloniile ruse se prezintă ca niște corpuri sui generis, originale, care își au circulația sîngelui proprie. Au apărut ziare rusești și s'au organizat grupările politice de toate culorile spectrului politic, dela monarhiști și pînă la social-democrați. Intre grupări a apărut lupta de odinioară, lupta acută, care nu cunoaște ce-i pacea. Tendințele de unificare a emigrațiunii rusești, de concentrarea ei în jurul vreunei lozinci comune, nu au dat rezultate. Incercarea cea din urmă de a se ajunge la așa ceva, se referea la 1926, cînd s'a convocat așa zisul „congres de peste graniță”. Acest congres a eșuat complect. În loc de unire, el a descoperit în sinul emi-

grației ruse o lipsă totală de unitate de idei și de voință, — diferențieri fundamentale.

Toate curentele politice ale emigrațiunii rusești¹ se pot divide în următoarele cinci grupări:

1. Monarhistă;
2. Republicană-democratică;
3. Socialistă;
4. Grupările puține la număr, de diferite caractere, care stau răsleț; și
5. Curentele naționale și regionale: ucrainene, georgiene, căzăcești, ș. a.

Trecem la expunerea acestor curente.

II. Monarhiștii.

Curentul monarhist are câteva interpretări, care diferă foarte mult una de alta. Prinuul grup, cel mai numeros — sînt foștii partizani ai Marelui Duce Nicolae Nicolaevici, monarhiștii absoluți. După părerea lor, e nevoie a restaura în Rusia puterea istorică a țarului, ca a unui stăpînitor nelimitat.

În orgarul săptămînal al Consiliului Suprem Monarhist (No. 1, 1926) găsim următoarele revendicări de program: monarhul absolut din Casa Romanoff, trecerea tronului prin hereditate celui dintîiu născut, manifestarea voinței poporului prin instituțiunile electorale *consultative*.

Ideia monarhiei hereditare este apărută de leaderul acestui grup A. Trepov.

„Existența Rusiei ca stat, este posibilă, scrie autorul, numai prin înapoierea Rusiei la construcția istorică a statului ei... Viața în cursul secolelor a elaborat principii inviolabile, a căror călcare nimicește nații întregi și statele”.

El regretă, că altădată „conducătorii armatei rusești... supunîndu-se influenței celor ce-i înconjurau, nu au înscris pe drapelul lor: Pentru Credință, Țară și Patrie, atunci rezultatul luptei ar fi fost cu totul altul”...

Acum „poporul, — după părerea lui, — s'a convins ferm, că salvarea Rusiei constă numai în revenirea ei la

¹ Vezi: presa cotidiană și săptămînală a emigrațiunii ruse și ucrainene și mai ales: „Vozrojdenie”, „Postednie Novosti”, „Dni”, „Boriba za Roșiiu” — la Paris; „Soșialisticeskii Vestnik”, „Rul” — la Berlin; revistele „Sovremennie Zapiski” la Paris și „Volea Rosii” la Praga; lucrări: Miliukov. Emigrațiunea la răspîntie, Paris 1926; Miliukov. Rusia la frîntură, Paris, 1927, t. II și cele indicate mai jos. La Miliukov pe de o parte sunt adunate multe detalii ce nu prezintă nici un interes pentru un cititor român, pe de altă parte sînt omise partidele naționaliste și eurasienii.

căile seculare istorice... Poporul așteaptă *învierea modului de guvernare, dat de Dumnezeu*".

În aceste cuvinte vedem înapoierea necondiționată la monarhia absolută, la ceiace a putrezit destul încă înaintea războiului și ceiace după revoluția bolșevistă și stabilirea raporturilor noi agrare — nu mai are nici un fundament social.

Cu toate acestea, monarhiștii absoluți doresc a restaura monarhia, ca o formă a guvernării cu care s'a deprins ideologia lor, fără a ține seama și chiar în contra celor ce s'au petrecut.

În chestiunea organizării viitoare naționale a Rusiei, programul monarhiștilor absoluți conține puține date concrete. În acest program se prevede posibilitatea „autonomiilor locale condiționate de viață și cultură” — o definiție prea vagă!

Mai mult sau mai puțin amănunțit se vorbește numai asupra chestiunii evrești. În punctul I al programului cetim: Trebuie să fie organizată „apărarea poporului rus de persecuțiile și de penetrația iudaismului internațional, care amenință să acapareze nu numai averea mobilă, ci și cea imobilă a Rusiei. Antisemitismul și anti-masonismul, trebuie să fie aduse la un sistem organizat, funcționând regulat. Părererea poporului rus, despre traiul mai departe în stat al evreilor primejdioși statului și poporului rus — trebuie să fie lămurită pe cale de sufragiu universal (plebiscit)”.

Fizionomia socială a monarhiștilor foarte clar se vede în chestiunea agrară și pămîntească. Ei cer „confirmarea legală în posesia populațiunii țărănești a pămîntului, cu achitarea unei despăgubiri juste proprietarilor legali”.

Aici restaurarea deplină își schimbă numai forma, în loc de pămînt — bani, dar de fapt ea rămîne aceeași.

Evident, că monarhiștii absoluți sînt conștienți de faptul că nu vor avea posibilitatea să-și creeze la țară un fundament social. Nimeni nu este în măsură să restaureze proprietatea moșierilor. Înțelegînd aceasta, ei preconizează înlocuirea ei prin răscumpărările bănești.

Programul monarhiștilor absoluți în întregul lui, înseamnă alianța puterii absolute cu clasa foștilor proprietari.

Cu toate astea, această alianță este ceva nou, în comparație cu cele anterioare. În trecut puterea absolută a fost aliată cu noblimea, care era așezată puternic pe pămînt. Acuma se prevede o alianță cu foștii proprietari, îndepărtați dela pămînt. Cine din ei va reveni iarăși la pămînt? Nu vor rămînea ei oare în orașe? Nu vor fi ei care ceva asemănător cu pensionarii statului? Și oare o asemenea alianță a guvernului cu oamenii ce au numai amintiri de legătură cu pă-

mîntul, poate să formeze o bază cuvenită pentru forma statului, pentru monarhia absolută plănuită?

În ceiace privește tactica, majoritatea monarhiștilor sînt aderenți indiscutabili ai intervențiunii străine și ai dictaturii.

Printre foștii aderenți ai Marelui Duce Nicolae Nicolaevici sînt și *monarhiștii moderați*, în frunte cu P. Struve, care par mai puțin orbi.

În domeniul programului politic, ei preconizează „un stat de drept”, pe baza legilor fundamentale din 1906. După Constituția din 1906 drepturile parlamentului au fost foarte strîmte. Ea a fost un monstru începînd perioada „pseudo-constituționalismului”, care a durat pînă la revoluția a doua rusă din 1917.

Prin urmare, deși acest grup face unele concesiuni politice curentelor noi, ele nu sînt prea considerabile, cu atît mai mult cã restaurarea acestor legi fundamentale, nu calcã, dupã pãrerea lui Struve, drepturile monarhului de a se pune mai presus de orice lege, adicã ideia de care cãlãuzindu-se Impãratul Nicolae al II-lea a cãlcat constituția, dînd, fãrã participarea Dumei de Stat, legea electoralã din 1907.

Într'un anumit punct monarhiștii moderați sînt progresivi și consecvenți în chestiunea restaurãrii averilor. „Nici o putere policã, — scrie Struve, — nu poate sã meargã împotriva bolșevicilor și sã-i învingã, fãrã a sugera maselor populațiunii o fermã convingere cã aceastã putere eliberatoare și guvernul, nu duc cu ei restaurarea averilor”.

Polemizînd cu monarhiștii absoluți, Struve adaogã : „Dacã e posibilã în Rusia restaurarea complectã a monarhiei absolute, aceasta numai combinatã cu politica socialã foarte radicalã, ascuțitã democratic. Monarhul absolut al Rusiei ar putea fi numai țarul țãrãnesc deschis și agresiv”.

În ceiace privește tactica, între monarhiștii absoluți și moderați nu existã nici o diferențã.

Fiînd mic ca numãr, acest grup nu are nici o înriurire serioasã în rîndurile emigrației.

Cu totul altceva prezintã partizanii Marelui Duce Kiril, sau dupã expresiunea lor proprie „*partizani* ai unicului conducãtor legal și drept — Impãratului Domnitor *Kiril I Vladimirovici*”. Ei își dau numele de „ascultãtori ai legii”. Dupã pãrerea lor, legile de succesiune la tron din Rusia sînt toate în folosul lui Kiril Vladimirovici. De aceia recunoscîndu-l și supunîndu-i-se, ei executã totodatã legile țariste și conservã prin aceasta succesiunea juridicã la tron.¹

¹ *Ce trebuie sã așteptãm dela restaurarea monarhiei legale în Rusia?* Praga, 1925, (broșurã — un fel de program).

Rămîne nelămurit, ce putere va avea împăratul, urcîndu-se pe tron: absolută sau constituțională? Probabil cea din urmă.

„Grea succesiune a lăsat revoluția poporului rus — zice programul — dar cu toate acestea, ea a dat la lumina zilei cusururile ordinii de înainte a statului și a creat un șir de instituții provocate de viață și care corespund cerințelor poporului”.

Ca rezultat al recunoașterii acestor cusururi, „cei ascultători de legi” preconizează „participarea efectivă a întregii populațiuni la aranjarea vieții statului” și au de gînd să păstreze „sovietele”. Cu o oarecare demagogie acest grup se îmbracă în hainele unui partid de stînga.

El este pentru aplicarea viguroasă a descentralizării puterii și dorește renașterea căzăcimii „în drepturile ei de odinioară”.

Însă acest grup nu se deosebește de alți monarhiști ruși în chestiunea evreească exceptînd dela principiul egalității în fața legilor, a acelor popoare, care „tînd a nimici sau a subjugă celelalte popoare”.

În fine acest grup recunoaște expres statele noi ce s’au format pe teritoriul fostului stat rus: Finlanda, Estonia, Lituania, Latvia și Polonia. Raporturile lor viitoare cu Rusia, vor trebui să fie enunțate în „tratatele reciproce, care ar satisface ambele părți”.

Sunt foarte nehotărîte și chiar nelămurite ideile aderenților Marelui Duce Kirill în ceiace privește chestiunea agrară. În broșura de mai sus se vorbește: „Agricultorul, care iubește pămîntul și care își are gospodăria sa pe acest pămînt să-l primească în proprietate și moștenire”. Dar aici nu se vorbește de loc despre recunoașterea trecerii pămînturilor la țărani. Proprietarul latifundiilor — este deasemeni „agricultorul”, ca și țăranul.

În genere putem constata, că programul „celor ascultători de legi” nu este prea lămurit în multe privinți.

Toate trei grupări de mai sus ale monarhiștilor nu prezintă, în comparație cu epoca anterevoluționară, ceva nou și original. Acestea nu sînt decît unele modificări ale celor vechi. Monarhiștii absoluți — sînt „Uniunea poporului rus” de odinioară, („Soiuz ruskago naroda”); monarhiștii moderați — sînt partidul „din 17 Octombrie” oscilînd spre dreapta; iar partizanii Marelui Duce Kirill — sînt deasemeni monarhiștii vechi, care însă au plătit un oarecare bir extern progresismului, împrumutat din epoca revoluționară.

În comparație cu adîncul vîltoarei în care a căzut Rusia, ideologia politică a monarhiștilor surprinde prin sărăcia ei extremă.

III. *Fascismul rus — „Eurasienii“*.

Ceva mult mai original și interesant prezintă grupul al patrulea al monarhiștilor — așa numiții „Eurasieni“.

Diferă de celelalte grupări ale monarhiștilor mai întâiu de toate în două puncte: 1) ei posedă ideologia lor politică și socială mai mult sau mai puțin dezvoltată și 2) ei sînt adepții unei dinastii noi, din popor. Deaceia ei nu sînt restauratori. În trăsături generale ei pleacă dela filoslovenismul anterior, dar îl schimbă simțitor.¹

Denumirea de eurasieni vine dela cuvintele Europa-Asia. Prin acest termen ei determină un continent special, ca locul de dezvoltare al culturii specifice eurasiene și ruse. Continentul acesta este limitat de două lumi: 1) asiatică (China, India, Iranul) și 2) europeană, avînd granița cu Europa de exemplu pe linia rîului Nieman, Bugul de West, San, Gurile Dunării. În general granițele Eurasiei coincid cu cele ale Imperiului Rus vechiu. Acest continent este întrucîtva o unitate din punct de vedere al climei și al altor condițiuni geografice.

Pentru Eurasia se exclude posibilitatea participării la gospodăria oceanică, din cauza lipsei ieșirii în largul deschis al mării. „Dar în schimb bogățiile naturale ale Eurasiei și distribuția lor îi deschid calea binelui economic și o transformă într'un *ocean continental*“.

Eurasia-Rusia e persoana specifică culturală, de caracter de sigur supraindividual, unit, simfonic.² Trăsătura de bază a acestei personalități culturale este credința ortodoxă. În epoca noastră Eurasia va avea un preponderent și conducător în rîndul culturilor omenești. Ea stă mai aproape de culturile asiatică. Ea are nevoie „a termina cele începute de Petru cel Mare“, adică după întorsătura necesară *tactică* spre Europa, ea are nevoie să facă o întorsătură *organică* spre Asia.

Primele manifestări ale unității culturale și tipului Eurasiei trebuiesc căutate în Imperiul lui Cinguis-Can. „Mongolii formulau problema istorică a Eurasiei punînd începutul unității ei politice și bazele construcțiunii ei politice“. Dar eurasienii vorbesc despre ei înșiși, că ei *nu sînt turanieni*,

---

¹ Expun teoria eurasienilor principalmente după cartea „Eurasia“ (încercarea expunerii sistematice), ediția „Editurii Eurasiene“, Paris, 1926 și după alte lucrări ale eurasienilor. Un rezumat scurt din ele vezi în cartea mea „La Bessarabie et les relations russo-roumaines“, Paris, 1927, p. 227—229.

² Acest cuvînt este format din terminul canoniștilor bisantieni „simfonia“, ceiace înseamnă acordul și activitatea acordată.

și nici sloveni, ci ruși, adică o lume specială, originală, ce a crescut și s'a desvoltat de pe urma lui Cinguis-Can.

Revoluția rusească nu este o răscoală, ci un proces a-dînc, a cărui trăsătură fundamentală este autodescompunerea Rusiei imperialiste și moartea ei în chinurile nașterii Rusiei noi. Stratul vechiu guvernamental se atrofiază. O parte e distrusă violent în luptă eroică; mulți mureau neobservați și încet, disperați de desamăgire și apatie. Unii fugau și după încercările zadarnice de a ridica Europa împotriva Rusiei, se transformau în europeni sau mureau lent în isteria certurilor inutile și a speranțelor naive. Pătura guvernanților noi a crescut din popor. Ea s'a format întruchipînd stihia statului în grupul de voință viguroasă. Acest grup s'a completat din elementele mai rele ale intelectualilor, din cei mai puțin desvoltați și învățați, primitivi și fanatici și din criminali. Poporul n'avea ce să aleagă. Restul intelectualilor a fost lipsit de voință.

Bolșevicii au fost arma inconștientă a puterii statului ce renăștea. Ei consolidau puterea statului prin măsuri de violență și au organizat ura inconștientă a masselor față de boer și boerime.

Sub influența tradițiilor revoluției sîngeroase franceze și sub influența elementelor criminale, aceasta a degenerat într'o teroare monstruoasă. Rusia Sovietică își apără teritoriul în contra Europei.

Eurasienii sînt împotriva acelor forme de monopol al Statului care există în Rusia Sovietică, dar cred că fără înlocuirea acestui monopol cu ceva asemănător nu s'ar putea păstra nici „cervonetul“ rus și nici independența gospodăriei ruse.

Astfel, partidul comunist, organizat în mod perfect și avînd putere pînă la tiranie, a fost „șira spinării a guvernului și mai mult — chiar a păturii guvernatoare“. Dar în ultimul timp se observă, că încordarea voinței este cheltuită foarte mult. Pe de altă parte ideologia comunistă geme în fața crahului inevitabil.

Dar dacă partidul de îndată și fără a fi înlocuit cu ceva de aceeași valoare, ar dispărea, formele vieții noi și pătura nouă conducătoare ar fi într'o situație critică. De îndată vor crește „cei eșiți din lumea cealaltă — претендентii monarhiști, democrați și socialiști pentru putere, din care unii nu se vor opri de a juca pe pofa Europei“.

Cum să se prevină aceste primejdii? Pentru aceasta e nevoie de o ideologie nouă și purtătorul acestei ideologii — partidul nou, nu mai puțin compact decît bolșevicii.

Partidul nou va trebui să ia la guvernare locul partidului comunist. El va exclude existența altor partide. El va în-

ține rețeaua organizațiunii sale prin întreaga țară pînă la paturile de jos.

„In mod formal, ceva asemănător prezintă fascismul italian, lipsit însă de ideologie adîncă”.

Formele democrației existente azi în Rusia (sistemul sovietelor, alegerile cu gradații), rămîn și mai departe. Prin aceasta se va înlătura „primejdia democrației occidentale, adică dominațiunea grupului oamenilor politici-profesionali și pluralitatea de partide”. Firește, o asemenea idee nu se poate crea în emigrație, ea trebuie creată chiar în Rusia în legătură strînsă cu pătura conducătoare.

Partidul nou trebuie să aibă și o ideologie nouă. O asemenea ideologie va fi „cea ortodoxă, conștientă religioasă, nu internațională-abstractă, ci eurasiană-rusă”.

Ca forma cea mai bună a statului viitor, trebuie recunoscută federația, care dă posibilitatea înfloririi regiunilor național-culturale, și care va rupe în totul cu tendințele ne-bune ale rusificației. Federația va fi totodată și calea „spre îndreptarea fără dureri a granițelor Eurasiei, vătămate pe alocurea”.

Formațiunea statului nou trebuie să fie populară, adică „demotică”, care leagă în mod organic masele poporului cu pătura conducătoare, ce crește din popor. „Pătura conducătoare, ca minoritate organizată, realizează în mod conștient voința inconștientă a întregului”.

Principiul demotiei diferă foarte mult de cel al democrației. Republica cea mai perfectă în teorie, poate fi nepoporană (nedemotică) și din contra, monarhia absolută poate fi poporană (demotică).

Impărăția ortodoxă rusă este o formă, cea mai bună a unității statului Eurasiei. Poporul singur, din sinul său, își va alege pe țarul nou și dinastia nouă. Țarul rus trebuie să aibă înfățișarea cu totul nouă. Problemele principale ale țarului sînt: 1) păstrarea și apărarea purității credinței ortodoxe și 2) paza intereselor naționale ale Rusiei, ca unei puteri mari.

Democrația europeană trăește într'o criză. Unitatea organică a poporului a fost înlocuită de noțiunea abstractă a sumei indivizilor-atomi. Aceasta a adus la oligarhia parlamentarilor, care oligarhie ruptă de la popor a arătat neputința sa. Dacă astfel se va continua, — din cauza rupeii legăturilor organice între popor și pătura conducătoare. „Europa nu va evita un șir de revoluții sau moartea lentă”.

Rusia actuală a ales nimerit forma democrației de mijloc, sistemul sovietelor, care trebuie însă curățit de comunism.

Viața nouă de stat a Rusiei este totodată și înțelegerea misiunii sale istorice omni umane. În privința Europei a-

ceastă misiune va consta în chemarea la religiozitate adevărată, în renunțarea la erezii, chemarea pentru pocăință. Trebuie a se limita numai la chemare. Nu trebuie să ieși din cadrul sfătuirilor, cum au făcut împărații Alexandru I și Nicolae I, atrași fiind de rusificație, sau comuniștii atrași fiind de pofta comunizației.

În domeniul social, eurasienii arată că dreptul roman nu a prins rădăcini în Rusia. Acest drept este străin de conștiința juridică rusă. Țăranul rus nu este neapărat comunist, din contra el este proprietar, dar cu toate că are egoismul proprietarului, el se împacă și cu limitările juste ale drepturilor lui.

La Roma și în Europa, proprietatea se înțelegea întotdeauna individualistă și dreptul statului a fost ceva derivat de cel individual. În Rusia din contra, proprietatea era primită întotdeauna din punct de vedere al statului, în funcțiune de interesele întregului. Aceasta este conștiința juridică rusă.

În legătură cu aceasta eurasienii trag următoarele concluziuni practice: 1) e necesar a recunoaște în mod definitiv și neretroactiv — redistribuirea proprietății; 2) proprietatea trebuie să fie condiționată, sub controlul statului, dar condițiunile trebuie să fie exprimate precis în lege și trebuie să fie cât mai puțin limitatoare; 3) luptând împotriva tendinței de a fixa dreptul sfânt și neatins al proprietății, statul pe de altă parte trebuie să garanteze imposibilitatea experiențelor socialiste.

Problema de bază a Rusiei în momentul de față este autodesvoltarea. În calea autodesvoltării, cum se vede, nu sînt piedici: „Revoluția rusă a trăit perioada sa războinică, învingînd fericit ispita propagandei militare și a lărgirii imperialiste.... Rusia nu este amenințată, deasemeni, nici de bonapartism, cu toate că „un Bonaparte colectiv intern“ (partidul de guvern) i-ar fi necesar.

Aceasta în linii generale este teoria eurasienilor. Din această teorie vedem că în persoana eurasienilor avem de aface nu cu un tip obișnuit de monarhiști ruși. Ei sînt monarhiști principali și conștienți, străini de spiritul restaurației, aderenții unei monarhii cu totul noi, bazată pe încercarea revoluției, și care au luat dela revoluție ceia ce nu este legat în mod organic cu comunismul.

Ei sînt epigonii tîrzii ai filoslavismului, dar și de aceștia diferă în multe și mai înțîiu de toate prin negarea caracterului slavon al Rusiei („noi nu sîntem slavoni și nici turani, noi sîntem ruși“), și în legătură cu aceasta și prin negarea necesității pentru Rusia a politicii slavone. Eurasienii nu pun nici o speranță în slavism, acesta fiind catolicizat.

italian (partidul unic disciplinat guvernamental, păstrarea sovietelor, a organelor profesionale, controlul statului asupra proprietății, etc.)¹

Din cele expuse se vede, că eurasienii stau cu totul separat de ceilalți monarhiști, criticându-i uneori violent ca pe restauratori și oameni care și-au trăit traiul.

Eurasia — este o încercare de a înțelege sensul revoluției rusești.

(Urmează)

A. Boldur

¹ In emigrație există și un adept al fascismului italian pur: V. N. Novicov, *Fașism*, Paris 1926.

Casa cu minuni¹

A VIII-a minune: Jocurile

Mama se miră și chiar o ceartă uneori pe Nora că nu se joacă și ea mai mult pe afară, cu copiii. Afară!... Nu e nimic frumos afară!... gândește Nora. Casa da,... are odăi multe, colțuri nebănuite, cărți, fotografii, dulapuri pline, covoare moi.... Dar curtea prea e goală!... Un trottoar interior pe lângă zidurile capricioase ale casei, și de partea opusă, zidul vecin alb, drept și rece pe care vița pusă de tata nu se urcă: nici nu a prins. Dacă ar fi pomi și flori, i-ar plăcea Norii afară!... Așa cum e, nu-i place. Pentru Luki, da!... e un teren neted, prielnic jocurilor lui de arșice, bile, capră, oină și țurcă; — deși, uneori, mingea de pîslă sau suveica de lemn sparg cîte un geam al casei. Dar fiindcă e Luki în mijloc, mama pune geamul fără știrea tatii și Luki nu e nevoit să-și întrerupă sporturile favorite. Pentru „sporturile“ acestea, Mimi aduce colegi și camarazi de la școală. Uneori ia și el parte activă la ele. Atunci, natural, el este șeful. Prestigiul de care se bucură la școală îi dă dreptul la locul de frunte și aici, cu toate că nu e cel mai puternic, — adică mai corpolent, — și nici cel mai „psișicher“ adică mai neioial, în limbajul cu termeni și înțelesuri speciale întrebuițat de băieți. Dar e suplu, e abil și are un aer de stăpîn vobil care impune. Se pricepe la toate și în tot ce construște sau inventează se simte artistul talentat și inteligent. Nici un „zmeu“ nu se poate egala cu al lui: fin, grațios, proporționat,... luîndu-și sbor viu de pasăre în elementul ei, de îndată ce prima și cea mai ușoară suflare de vînt îl atinge. Luki e pentru „colosal“, pentru prestigiul proporțiilor; — și îl pune pe Marin să-i ajute la un zmeu în patru coale, care, — dacă s'au apucat să-l construiască în casă, — nu iese pe ușe, se deslipește la colțuri și nu se poate înălța de greutate; iar dacă, în sfîrșit, au într'o zi un vînt destul de puternic ca să ridice un asemenea colos, zmeul, — sau

¹ Vezi „Viața Romînească“, Anul XXIII, No. 1, 2 și 3.

pornește într'o rînă și se prăbușește cu un vijiiit surd, în cap, sfărîmîndu-se ca un leac primitiv ce nu și-a echilibrat destul proporțiile. — sau svîcnește așa de puternic de sfoară, că tac degetele și Luki nu-l poate ține că-i rupe mîna — sau îl trage în văzduh. Trebuie să treacă „păpușa“ cu sfoară lui Marin și să fie mulțumit doar să privească. Și pe Nora o interesează acest sport de aeronauți cu coadă. Stă în leagănul de lemn, ca într'o tribună, privește și apreciază. Este arbitrul.

— De geaba, Luki,... mai frumos zboară zmeul lui Mimi și cîntă ca o pasăre. Al tău sbîrnie gros ca un bărzăun burtos.

— Taci, proasto,... ce știi tu!... Să vedem cînd ne-om lua la întrecere și le-om încurca,... cine-i mai tare!

— Nu de *tare* spun eu; de frumusețe!... Sigur că poți să i-l rupi cu al tău, că e greu și mare cît ușa,... și sfoara ta nu e sfoară,... e frînghie;... dar de geaba!... tot al lui e mai frumos....

— Tu ești o proastă, asta e,... și eu nu vorbesc cu prostii!

Nora rîde și nu-i pasă de vorbele lui Luki. N'are de ce să-i pese; știe că nu e proastă. Și profită să-l necăjească pe Luki acum, fiindcă zurbagiul are sfoara zmeului în mînă și deci nu e liber să lovească în spinarea „proastei“.

Ce regretă Nora e că tata nu-i mai dă voie să privească la băeți cît timp construiesc ei zmelele respective. Asta decînd cu întîmplarea de la Vidra care putea s'o coste pe Nora, dacă nu chiar viața, dar cel puțin vederea. Și asta e puțin?... Nu e chiar mai mult decît viața?... Gîndindu-se la asta, pe Nora o prînd fiorii mai mult chiar decît atunci;... își pipăie cicatricea dintre sprîncene și se bucură că a scăpat cu atît. E așa de fericită că a scăpat, încît închide ochii și revede cum a fost.

... Tata lipsca, — dus ca totdeauna ziua întregă la măsurătoare; — mama lucra afară, sus în cerdac;... căldura de peste zi se mai împrăștiase;... Luki usca, pe marginea cerdacului, mătase de porumb, să facă tatii tutun mai bun decît al lui;... Hermina, în baraca bucătăriei, învîrtea ceapă sfîrîitoare în tigae pentru masa de seară,... Marin sta pe o buturugă alături de baracă și învîrtea doi pui în frigera de lemn, ungîndu-i din vreme în vreme cu zeamă gustoasă de saramură, care sfîrîia pe jeratee și împrăștia miros de unt și de carne coaptă, bine pătrunsă;... Mimi, pe birna din gura pivniței, netezea speteze de zmeu cu cuțitul cel mare al Herminei care tac ca untdelemnul;... Nora, în fața lui, privește minuuîndu-se cum rotunjește speteaza pe o singură parte, să crezi că a dat-o la strung. Trei speteze sînt gata: două mari, care se lipesc diagonal, și birlicul; mai trebuie speteaza de la cap. Ce frumos le șlefuește Mimi!...

— Nora!... nu pune mâna pe ele că mi le frîngi!...

— Lasă-mă, Mimi!... nu le frîng. Sunt așa de frumoase!...

Mimi e măgulit. O lasă pe Nora să le mîngie ușor pe partea rotunjită. Mai are una și termină. Alege stinghiuța cea mai mlădioasă, — că la „cap“ trebuie să se îndoiește spe-teaza cît mai mult, — și începe să o formeze, tăind moale și ușor, fișii subțiri din stinghiuță. La mijloc, deodată, cuțitul se oprește într'un nod neprevăzut. Mimi se necăjește;... toc-mai la stinghia asta moale un nod!... și nu vrea s'o schimbe fiindcă a îndoit-o și a văzut că e cea mai bună... O să treacă peste nod și asta e!... O mică opintire în cuțit și... un țipăt!... unul singur, dar care sfredelește inima...

— Ce e?... ce s'a întimplat? — strigă mama repezindu-se din pridvor...

Nici Nora nu știe bine ce e. Aude pe mama că strigă:

— Ce ai făcut, Mimi?... mizerabile!..."

Se simte în brațele mamei și vede numai cu un ochi că mama e plină de sînge; dar nu simte nimic, decît șiroaie calde pe față, fără nici o durere.

— Coniță, — aude pe Marin, — compresii cu apă rece și scot eu numaidecît ghiață din pivniță!...

Nora se trezește pe divanul din ceardac și începe să se teamă puțin, fiindcă înțelege că sîngele e de la ea și simte că curge mereu de undeva și o înecă pe ochi și pe gură. Nu-i vine să pună mâna „acolo“, fiindcă i-e frică să nu simtă ceva grozav. Mama vine cu cîrpe ude și tremură ca o bolnavă.

— Mizerabilul!... mizerabilul!... unde să pun compresa?... vai, Doamne!... nici nu știu unde te-a lovit!... nu se vede!... In ochi?... la nas?... Unde te doare?...

— Nu știu, nu mă doare! — se miră Nora, cu un plus de teamă fiindcă prea se prăpădește mama; se uită la ea „nu știu cum“... cu groază parcă... și tremură, nu știe ce să facă cu compresa. Noroc că tocmai sosește tata, — i se aude glasul în curte, — și urcă scara cerdacului în două-trei salturi, aruncînd pălăria și binoclul.

— Uite, Tinule, mizerabilul!...

— Șt!... — impune tata sever, — nu e nimeni mizerabil în întîmplarea asta!... Dă-te mai la oparte că sperii fata cu ochii tăi... și mai rău strici!... Repede, ghiață!... adă-mi mie compresa... și un lighean cu apă rece!

Nora e mai calmă decînd a venit tata și mama nu se mai uită așa, să te sperie. Cu gesturi sigure dar precaute, tata șterge obrazul însîngerat să vadă locul rănit. Are o ușoară încruntare cînd vede:... Nu se aștepta;... rana e mare și poate mai adîncă decît pare. Lama tăioasă a smuls carnea de pe osul nazal, dealungul, — noroc că s'a oprit la os! — și cartilajul pare despicat. Trebuie totul pus la loc cît mai

perfect, de la început, și strâns, să se închege curat, sub ghiată.

— Mă doare, tată!... geme Nora, care de-abia acum, sub apăsarea degetelor tatii, începe să simtă că e rănită...

— Taci, Nora!... îți pun carnea la loc, trebuie!... să nu rămii urită!...

— Urită!... se înfioară gândul Norii, — care se cutremură de oamenii pocifiți, — nu vrea să rămie urită!... o să rabde,... uite cum rabdă, deși o săgetează în inimă și o trec sudorile... Tata sfârșește încet, cu răbdare, pansamentul complicat și aplică pachetul de ghiată, afirmînd.

— Nu e nimic, o să treacă!

Și Nora prinde curaj; durerile au mai încetat,... mama nu mai tremură, tata zîmbește, Luki stă gata să înceapă vorba și jocul; numai Mimi, săracu, e împietrit și palid în colțul cerdacului. Nora se simte vinovată față de el și în cugetul ei loial, crede că lucrul trebuie mărturisit.

— Tată, nu e vinovat Mimi...

— De sigur că nu e vinovat!...

— Eu m'am vîrit în nasul lui...

— Și el ți-a tăiat nasul!... glumește tata.

Nora chiar rîde, ca să arate că nu e supărată pe nimeni și să dea curaj la toți, mai ales lui Mimi.

— Și nici nu mă mai doare, tată.

— Sigur că nu te mai doare. Am strîns bine rana, am învelit-o și am pus ghiată. Mîine aduc și un doctor de la București, deși nu e nevoie. O să-ți treacă dacă ești cuminte și rabzi cît mai mult bandajul la nas: o săptămînă, o lună.

— O să-l rabd, tată!...

— Și de-acum, la tăierea spetezelor vei zice adio!

Asta i se pare mai greu Norii, dar simte că trebuie și asta.

— Bine, tată!...

— Și acum împacă-te cu Mimi, că s'a speriat și el săracu....

— Da' nu sînt supărată, tată!...

— Haide, Mimi!... vino și stai lîngă Nora. Citește-i ceva. Tu să fii lectorul ei cît timp va trebui să stea întinsă. Bine că n'ai lovit-o în ochi!... Acum o să-i treacă și poate chiar să nu rămie semn....

Semn a rămas... și încă destul de vizibil între sprînce-ne; Nora de atîtea luni îl pipăie zilnic și vede că nu se duce. A dispărut însă aproape cu totul semnul cel mare, dealungul nasului, pînă la vîrf. Și tot e bine! Figura nu e diformată, și lumina ochilor i-a scăpat neatinsă...

Nora, în leagănul din curte deschide ochii și privește sus, la zmeul lui Mimi. Ce frumos se leagănă!... Minunată

jucărie „zmeul!“... În plutirea lui, parcă te ridică și pe tine în sferele albastre... Nora iubește „zmeul“, mai ales cel care iese din mîna lui Mini... deși construirea unui asemenea obiect de artă și încîntare era s'o coste... știm noi ce!... Să nu ne mai gîndim la asta!... sau numai așa... din cînd în cînd... ca să ne bucurăm că n'a dispărut din lume un năsuc isteț al unei fetițe drăguțe... dacă vrei, chiar foarte drăguțe!...

* * *

Cînd băcții se joacă de-a „Hoții și Vardiștii“, Nora capătă și ea un rol secundar: păzitoarea prizonierilor. Mimi e căpitanul hoților; Luki, căpitanul vardiştilor; ceilalți băcți: hoți și vardişti sub ascultarea căpitanilor. Hoții nu au numai decît obligația să fure; îndatorirea lor de căpetenie constă în a ști să alerge bine, să sară garduri, să urce scări, să escaladeze ferestre, să se ascundă prin locuri dosnice și să aibă înfățișarea cît mai fioroasă: păr vilvoi, ochi fulgerători și holbași, cuțite la brîu, — fie și de lemn sau de carton, — și să împuște în toate direcțiile cu capse de hîrtie sau numai cu pumnul întins și cu poenituri din gură: bum!... bum!... bum!!!... Vardiștii se recunosc după umbletul și atitudinea lor furișe, tupilată, scormonitoare; după ochiadele tainice și semnele convenționale: după parolă și țignal. Incolo, li se cere ca și hoților: agilitate, prudență, ochi buni, mușchi țapeni și pumni, mai ales pumni! Dacă se poate chiar mai harnici decît ai hoților, să și-i exercite cu folos pe spinarea prizonierilor din gherlă. La treaba asta, Luki e neîndrept; de aceea nu-și schimbă niciodată rolul: căpitan de vardişti! Las' pe el, cînd a prins un hoț și mai ales unul răbdător!...

Rolul Norii pare să-i convie, deși trăește sub neconțințele amenințări ale căpitanului de vardişti, Luki, oridecîte ori îi aduce vre-un client la gherlă.

— Să dea naiba să-l scapi!... că intri tu la măsurătoare!

Nora cunoaște „măsurătoarea“ făgăduită și nu vrea s'o încerce.

De aceea e hotărîtă să îndeplinească bine rolul ce i l-a dat. Fiindcă însă toți prizonierii sînt mai mari și mai puternici decît paznicul lor cu șosete și șortuleț brodat, — Nora își întrebuițează șireteniile ei. Și-a ales, drept închisoare, leagănul comod cu două jilțuri față în față. Cînd are un singur prizonier, îi oferă lui un scaun, ea se instalează pe celălalt și, — dacă Marin e liber, — îl pune să legene ușor, plăcut, adormitor... Cînd are doi prizonieri, le dă lor scaunele și ea, pe stinghiile dintre jilțuri, imprimă mișcarea adormitoare de griji, de patimi și conștiințe!... Dacă are trei prizonieri, pune doi pe un scaun, și ea se așează în fața lor.

lingă celălalt. Bine înțeles că alege pe cel mai chipeș și mai curățel. În felul acesta, închisoarea devine ceva foarte plăcut pentru toți, așa de plăcut chiar, încît uneori, unii hoți mai practici sau mai *hoți* decît ceilalți, se lasă prinși dela început și vin, cu o mutră ipocrit plouată, să guste plăcerile aromitoare ale închisorii... Nora cunoaște foarte bine care sînt prinșii de „adevărat” și prinșii „prefăcuți”... dar se face că nu pricepe și păstrează neclintit atitudinea demnă a misiunii ei de încredere și toată imparțialitatea cuvenită. Nu e mai generoasă cu unii prizonieri decît cu alții, — poate numai la împărțirea scaunului, atunci doar să aibă preferinți ușoare, mai mult igienice. — încolo, cînd vine Luki și întrebă sever, holbat, aprins de dorul gimnasticii favorite:

— Cine a încercat să evadeze?... să-l curăț!... Cu care ai avut mai mult de furcă?...

— Cu niciunul!... răspunde Nora invariabil. Și Luki, nemulțumit, o califică, tot invariabil.

— Ești o proastă!...

Numai căpitanul hoților, viteazul vitejilor, ușurel ca vîntul și tainic ca pămîntul. — Mimi, — numai el nu cade niciodată prizonier. Asta umilește ambiția căpitanului de vardîști, Luki, și fiindcă nu știe cum să-și verse altfel focul, se năpustește tot pe bieții lui subalterni, cu pumnii și cu gura.

— Sîlică, dobitoarele!... plăcinta pămîntului!... să știi că te desființez din compania mea!... Și tu, Boia păcătoasă, — tărăște, nu boia! — dacă nu te iuțești de aci înainte să știi că-mi sare muștarul și te spulber!...

Luki, cînd e furios, are și spirit.

Nora face haz și ea. Căci în adevăr!... ce nume caraghioase, — care se potrivesc la glume, — mai au și colegii lui Mimi. Nu mai departe, acest Boia!... Și după ce numele e caraghios, făptura nu răscumpără de loc păcatul numelui. Un bondoc pistruit, roșcovan și sbîrlit, pe atît de încetinel și fad, pe cît e boiaua de iute și de picantă; se cocosează mereu și duce mîna în dreptul ochilor ca și cum s'ar feri de pumnii neîntrerupți. Și Luki, — fiindcă Boia primește cu atîta bunăvoință, — nu îi refuză niciodată din darurile lui. Uneori exagerează și bietul Boia îndrăznește chiar să se vaete.

— Lasă-mă, Luki, că mă doare!...

— Domnule Luki!... stabilește căpitanul distanțele sociale și subliniază observația îndesat, cu un ultim ghiont pe spinarea primitoare.

Cînd gimnastica marelui căpitan de vardîști se întetește prea mult în dauna subalternilor, intervine chiar marele

și invincibilul căpitan de hoți, — Mimi, — și gesturile lui generoase au măreții de epopee.

— Lasă-l pe Boia în pace!... îl iau sub protecția mea. De azi înainte, Boia, vei face parte din ceata noastră...

— Cum?... țipă Luki; ...tu să ai mai mulți hoți decât var-diștii mei?... Nu primesc!... nu e drept!... Dă-mi atunci un hoț de-al tău.

— Asta și voiam să fac!... răspunde Mimi cu mărînimie.

Și ca un erou de roman, ca un Garibaldi de foileton, arată larg spre ceata lui înmărmurită, îndurerată, dar suspusă:

— Alege-ți!...

* * *

Mama face față de tata această remarcă:

— Nora trebuia să fie băiat; am greșit-o!... N'are nici o prietenă, se joacă numai cu băeții și de cînd i-am dat păpușa, a instalat-o pe un fotoliu din salon și acolo a bătut-o Dumnezeu.

Mama n'are nici acum dreptate. Dacă ar privi mai cu atenție la Nora și la jocurile ei, s'ar convinge că are cele mai caracteristice trăsături feminine. Știm de ce nu se joacă Nora cu păpușa: fiindcă e rece, nemișcată și nu vorbește; fiindcă e artificială. Și Nora fuge instinctiv de artificialul care nu dă nici o iluzie de viață și de adevăr. Cu băeții se joacă fiindcă sunt mereu numai băeți în jurul ei și fiindcă mișcărilor lor iuți și violente exaltează tocmai forțele de viață din ea. Dar să ne uităm puțin la Nora cînd se joacă singură.

Tata și mama fac vizite. Mimi și Luki sînt invitați la un prieten. Roza lucrează într'un colț cu ochelarii după urechi. Nora dispune astfel de toată casa. Iși alege un colț potrivit, mai liber, între o fereastră și dulapul cu oglindă și se gîndește cu cel să-l mobileze din lucrurile casei și rezervele ei din cutii. Vrea să dea cunoscuților ei o petrecere în grădină, — petrecere de zi și de noapte. Dar afară e iarnă și nu sînt flori. Știe însă Nora unde să găsească flori. În sertarul de jos al dulapului mamei, Nora ține o cutie mare de carton, cea în care a venit paltonașul ei dela Paris. A strins acolo tot ce nu mai poartă mama: dantele cu ochiuri desprinse, funde cam ofilite, voaluri purtate, flori și pene. Nora scoate un buchet mare de violete și două de trandafirași. Le desface din sîrma verde care le leagă și le respiră pe covor. Ce multe sînt!... O ploaie... Acum îi trebuie iarșă pentru ronduri. Are să facă unul mare la mijloc și altele pe delături care să deseneze aleele. Nora trage linii imaginare pe covorul gălbui ca pietrișul: aici... și aici... și aici... Din alt sertar scoate foițe colorate. Alege numai pe cele verzi și în-

cepe să taie panglici multe pe care le așează unele peste altele și le crestează la o margine, adînc și des. Acum are iar-bă cît pofteste... Incet, treptat, răzoarele izvorăsc pe covor din mîna pricepută a Norii. Violetele desenează în iarbă ghirlande grațioase și trandafirașii cuiburi parfumate. Ar trebui, în centrul rondului din mijloc, o plantă monumentală. A!... din salon — palmierul cel mic!... Dar dacă îl sparge?... Mai bine coșulețul artificial de la Viena, cu flori așa de bine imitate. Într'o clipă coșul tronează în mijlocul grădinii. Acum, scăunelele de pae pe alea cea mai largă... și măsuța... și gustările... și tacimurile mici... șervetele... și flori în mijlocul mesei... A!... dar ce zăpăceală!... La petrecerea venețiană nu s'a gîndit. Repede!... de-asupra grădinii, — de la fereastră la ușe... de la oglindă la calendar, de la pat la coșul de perii, — beteală colorată de la pom și lumînărele din loc în loc... și globuri colorate și... pasări de sticlă albastră sau roșie în ramurile pomului exotic din pene verzi de struț. Uf!... s'a făcut!... N'a fost ușor, că Nora e mică și taburelul n'o înalță destul.

Acum vede Nora că nu e ușor să dai o recepție, și ceiace pare așa de plăcut și firesc la ceaiurile mamei, — se pregătește cu multă osteneală și bătae de cap. Și mai ales cu ceva ce nu lipsește Norii, de care nu-și dă seama și a moștenit de la mama: mult gust.

Parcul Norii e foarte somptuos. Va fi un garden-parti și o noapte venețiană de tot reușite. Dar acum e acum! Cu ce se îmbracă Nora într'o ocazie atît de importantă?...

Nora a băgat de seamă că în ocazii importante, mama mai mult se desbracă decît se îmbracă. La balul de la Palat, a pus o rochie fără mînceci, fără umeri și pieptul, spatele își arătau toată catifelarea lor albă-roz stropită cu boabe mari de diamante. În schimb, mătasea și dantela ce lipseau n sus, se grămădeau bogat în trenă, pe jos. Cu gesturi grăbite, — căci a întîrziat și dacă vin invitații nu e politicos să-i faci să aștepte, — Nora își scoate șortulețul și rochița. Nu i se pare că e destul de riguros decoltată în fustița ei cu pieptar. Scoate și fustița și rămîne în cămășuța roz. Dar se cunoaște că e cămașe, gîndește Nora. Fuga la cutia cu lucruri delicate!... Un voal, o dantelă, un buchetel. Voalul o încinge la mijloc și atîrnă într'o parte; dantela îi înconjoară umerii cît mai jos și se înoadă cu un buchetel spre brațul stîng. Așa! Nu seamănă cu mama, căci cu mama nu poate semăna nimeni, dar tot e ceva drăguț! Dar cum se poate?... A rămas tot în ghetel!... Repede: ghetetele desfăcute și înlocuite cu papucii de casă roșii cu pompon. Acuma e bine!... Doar un evantai și o batistă de dantelă... și... ar mai vrea Nora ceva, — dar dacă sînt închise!... parfumul delicat și pudra mamei!... Nora suspină melancolic. A!... dar cînd dai re-

cepții, n'ai timp să fii tristă!... Repede la ușa cu un zîmbet grațios, că vin musafirii!...

Musafirii nu sînt alții decît copiii. Se aude un glas sănătos în coridor.

— Mama nu s'a întors?...

Și Luki, în palton și șoșoni. — că așa îi place lui să intre în casă. — apare în fața parcului feerie al Norii.

— Uite, Mimi, la Nora ce caraghioasă e!... face pe cucoana și zice că are și ea grădină!...

Deodată, Luki a zărit motivul de distrugere al grădinii pe care, în fond, o găsește frumoasă și i-e necaz.

— Ce mi-ai luat scaunul meu!... Știi că nu-ți dau voc.

Și ca un vifor, Luki se repede prin răzoare, smulge scaunul și-l ridică prin aer, numai așa, ca să rupă ghirlandele de beteală.

— Luki, grădina nu e ta!... De ce mi-o strici?...

— Scaunul nu e alt tău, de ce mi l-ai luat?...

Nora nu mai răspunde. Se lasă pe genunchi și culege sfărîmăturile grădinii...

Cînd vine mama, Roza, care iubește pe Nora fiindcă n'o supără niciodată, povestește răutatea lui Luki. Proasta de Roza!... și-a găsit cui să-l ponegrească!

— Lasă, că nu-i nimic!... afirmă cu ușurință mama. Știu eu că Nora nu ține prea mult la flori și la grădini, (de unde știe mama?) că ea e băiat, nu e fată;... și fiindcă e băiat, am s'o îmbrac mîine, la ceai, în hainele pe care le avea Mimi la Viena; s'o vadă și maiorul R., cît de bine îi stă în haine băeșteți.

În adevăr, a doua zi, se convinge și Nora că îi stă bine în pantalonași scurți care de-abia se văd din bluza rusească de postav ivoriu cu cordon, manșete și guleraș de catifea verde și cu năsturași galbeni. Toți musafirii o găsesc „picantă“.

— Oh, l'amour de petit garçon!...

Cucoanele o sărută mai cu foc, făcînd glume voioase.

Dar de ce?... — fata asta făcută să fie băiat, cum zice mama, — se complace tot numai pe genunchii maiorului R.... și nu găsește nici un haz în brațele și sărutările cucoanelor?... De ce primește să soarbă ceai numai din mîna frumosului aghiotant și, — cînd romul începe s'o înfierbinte, — rîde liber și glumește în brațele lui, cum n'ar face cu nimeni?... Și de ce... cînd maiorul, — la o vorbă de haz a Norii, — o strînge cu simpatie la piept,... dece, sub haina ei băețească, Nora simte un fior amețitor și galeș?...

(Urmează)

Zoe Verbiceanu

Eu sînt un primitiv

Eu sînt un primitiv în fond...
Cînd stau printre păpuși și perne,
In mîină cu «Le Monde»,
Simt palpitînd în mine omul din caverne.
Mă văd în pragul unei peșteri
De ploi sculptată, ca de meșteri;
Și'n loc de sunătoare ușe
Ca în Peking,
Am draperii de ederi — jucăușe
Cînd le ating
Cu vîrful suliței de piatră.
Și'n depărtare cîni sălbateci latră...
Nu ești în clipa asta bruna sveltă
Ce fură cîntecele unei țitere;
Nu ești licențiată 'n litere,
Ci mai curînd dihania din Deltă.
Că ai priviri de ape și de pești
In ochii negri ca o scorbură;
Iar părul în zădar ți-l netezești:
Se răzvrătește 'n volbură...
Tresari la fiecare șoaptă:
E-un pas pe frunze moarte în păduri ?
Tu porți în cupa delicatei guri
Parfum de pară coaptă.

Iar cînd pe buze limba ți-o petreci,
O picătură de vin roș cercînd a strînge,
Cu poftă caldă și cu ochii reci,
Imi pari figresa care linge sînge.
Dansezi ca odalisca prin eșarpe
Și ai în mers aluri de șarpe,
Molaticice, dar știi adesea printr'un salt
Să 'ncremenești cu bustul nalt.
Atunci, în ochi ai focuri de elitre,
De pene rare și sîdef;
Iar cînd sărut inelul tău în relief,
Pe buze simt un gust amar de chitre;
Și înțeleg privirea-ți gravă:
Mi-ai dat — ca altora — otravă...
Aș vrea 'n păduri să-mi fac etern popas,
In rariște, departe de cascadă,
Ca să-ți aud ușorul pas
Prin noapte, după pradă.

Yacassa

Determinarea stilului de viață socială

Unul din motivele care împiedecă acumularea unui capital național român de mare format este stilul de viață cu tendință de creștere. Capitalul este acumulare de muncă și bunuri în mâini restrânse pe care le obține din reținerile personalului de toate categoriile din întreprinderea pe care o conduce.

Pentru a se îngădui acumularea, salariile trebuiesc fixate cât mai minimal. Asceză voită sau forțată este lozinca supremă. Acumulările imense de capital se fac în colonii sau cu export în țări deplin ori semicoloniale. Piața internă suportă numai pentru puține decenii o exploatare colonială. Mizeria înspăimântătoare a maselor muncitorești — urbane sau rurale — dela începuturile capitalismului modern e considerată ca atare nu pentru că această mizerie n'ar mai fi fost cunoscută, ci acum se ia *cunoștință* de ea prin *raportare* la stilul de viață al grupei favorizate dinlăuntrul națiunii.

Dialectica sistemului capitalist dizolvă stilul de asceză medievală. Producându-se bunuri terestre și mari cantități răspândite pe tot teritoriul și la toate colțurile, sistemul impune maselor să devie cumpărătoare ale acestor bunuri. Stilul de viață contemporan este determinat de fabrica modernă. Prin aruncarea mărfurilor pe piață, capitalismul confisică treptat-treptat în câteva mâini toată avuția națională. Pentru acumulare el fixează minimal salariile citadine, produsele agricole destinate marilor mase cu venituri restrânse, sînt preluate anual pe un preț redus, vînzînd în schimb pe un preț cît mai ridicat posibil fabricatele sale. Acumularea este într'adevăr piatra-din-capul-unghiului întregului sistem. Avînd conducerea la fixarea prețurilor deoarece posedă forța financiară inițială capitalismul pauperizează masele industriale și agricole pentru a-și acumula diferențele în capitalul sporit.

Masele se pauperizează (adică nu mai sînt posesoare ale

parcelelor avuției naționale), fiindcă prin introducerea capitalismului își părăsese stilul de viață căutînd să-l ridice la același nivel cu al capitaliștilor. Deși stilul se ridică, impresia de suferință și sărăcie persistă. Mai întîiu pentru că prin ridicarea standardului de viață nu se ridică teama luptei pentru existență din cauza crizelor frecvente capitaliste. Nefiind posesor direct al unei parcele de avuție, neavînd *rezerve*, atît în agricultură cît și în industrie un singur an rău îi dezechilibrează bugetul și-l îndatorează pe viață băncilor și cămătarilor. Dar chiar în epocile de prosperitate impresia de suferință și sărăcie persistă comparînd opulența afișată sau numai virtuală — banul e criteriul bunurilor și al plăcerilor — pe care o dețin capitaliștii.

Economisții puri operează prea puțin cu complexe psihologice. Ei nu văd decît cifre și operațiuni comerciale. Chestia socială e o problemă cu mult mai complicată. Elementele ei sînt variate. Psihologia își dă întîlnire cu economia, dreptul, sociologia, religia și politica externă și internă. Trebuie cunoștinți din domenii felurite pentru a putea fi privită în totalitatea ei.

Cum se calculează stilul de viață contemporan? Să accentuăm, că sînt două feluri de stiluri în viață: acela pe care este obligat să-l ducă individul și acela la care tinde. Discrepanța stilurilor provoacă suferința și dă naștere chestiei sociale. Știu că moralisții anoști și hienele deținătoare ale avuției generale predică masele sărăcia, restrîngerea, rezervîndu-și privilegiul consumației tuturor bunurilor pămîntului. O, dacă s'ar putea ca masele să se hrănească numai cu mămăligă și să fie de o modestie îngerească! Cine a trăit și trăiește între caiafe cunoaște grimasele și indignarea de canalie cînd pomenesc de pretențiile țărănimii de a mîncea grîu în loc de a-l exporta, de a-și trimite copiii la școli în loc de a-i ține la coarnele plugului în neștiință și mizerie paternă. Numai caiafa și hiena au stomac pentru pîne și friptură, urechi pentru muzică de gramofon și radio, piele pentru mătase, șifon și postav, ochi pentru carte și plîmbare. Țăranul și muncitorul trebuie să trăiască în mizerie și beznă eternă, pentru a îngădui anual o acumulare de capitaluri. Cu cît acumularea se intensifică cu atît pauperizarea crește, deși stilul se poate ridica și complica. Chestia socială e problema discrepanțelor. Ea e în primul rînd psihologică.

Exponenții capitalismului și lacheii lor teoretici nu vor să țină sama de sufletele maselor. În era organică a omnirii, suferința maselor era mai mică, deoarece stilul de viață al clasei conducătoare și al clasei conduse era cu mici deosebiri, care țineau mai mult de funcțiune decît de structură, același. Funcția de conducător o îndeplinea tipul *ctitorului*, șef quasireligios a cărui viață nu avea sens decît în mijlocul

masei fără zăgazarile obiective contractuale. Raporturile lui cu masa erau organice, dela suflet la suflet, iar nu contractuale ca în capitalism, de la unitate la unitate, de la monadă fără ferești la monadă fără ferești. Deaceia apropierea structurală dintre lumea organică, și lumea colectivismului comunizant este cu mult mai mare decât între comunism și capitalism. Astfel se explică psihologic trecerile dela *Action Française* la Georges Sorel, dela germanismul legendar din rîndurile național-socialismului la Strasser și Thälmann. Atmosfera lor este profund înrudită. Raporturile dintre exponenții lor sînt *directe* dela om la om, dela suflet la suflet, pe cînd în lumea capitalistă sînt atomizante, contractualiste și lipsite de fluidul vieții.

Conducătorii lumii capitaliste se izolează prin stilul lor de viață de mase pe care le disprețuesc și le consideră ca pe simple animale de muncă. Literatura lor este estetizantă, se închide în turnul de ivoriu, are oroarea omenescului, devine literatură de cenaclu închis, rezervată inițiaților. Jemanfismul, scepticismul, raționalismul sînt florile acestei lumi. Dar pieirea ta prin tine, Israile! „În vremurile cînd lupta de clasă se apropie de decizia ultimă, procesul de disoluție al vechii clase și înlăuntrul întregii societăți vechi ia un caracter așa de puternic și de colorat, încît o mică parte a clasei conducătoare se desparte de ea și trece de partea clasei revoluționare” (Karl Marx). Acolo e dreptatea, suferința și omenia. „După cum înainte de Revoluția franceză o parte a aristocrației a trecut de partea revendicărilor burgheziei — *liberté, égalité, fraternité* — tot astfel acum o parte din burghezie îmbrățișează revendicările proletariatului — (industrial și agrar), — anume o parte a ideologilor burgheji, care au căpătat înțelegerea teoretică a procesului istoric” (Marx). În saloanele Versailles se jura pe drepturile Omului, indiferent de originea lui aristocrată sau clasa III. Pe jumătate, desigur, din snobism. Dar altă jumătate era prinsă sufletește. Poate cea mai bună, cea mai lipsită de prejudecăți, cea mai capabilă de jertfă. Contele de Noailles a putut să ia inițiativa istorică a depozitării drepturilor clasei sale, iar alții au fost pe baricade. Astăzi saloanele Berlinului, Parisului și Bucureștiului mișună de comuniști: unii rămîn acolo; alții ies pe stradă, acea stradă cu aer curat de care pomenea Nicolaie Filipescu, pe cînd în anticameră te ametește duhoarea puturoasă.

Camera și anticamera sînt contra străzii. Pe pietonii străzii i-ar dori în zdrențe, înfomețați (adică ascetici), locuind în bordeie de șoareci famelici, pe cînd guzganii să se desfete în voie și în liniște în hambare spațioase și pline.

Stilul general de viață nu se fixează pe trepte și nici la media stilurilor, ci stilul maxim determină transformarea

societății. Explicația e pur psihologică, iar nu economică. Stilul minimal tinde a ajunge pe cel maximal. Atâta vreme cât stilul nu se standardizează, chestia socială va exista. Evident, la bază e invidia. Sau poate creditatea lumilor organice unde stilul era unitar, iar conducătorul simplu ctitor, adică îndrumător cu daruri lăsate dela Dumnezeu sau natură, care își găsea funcțiunea în împlinirea și activitatea darurilor în folosul comunității unanime fără a fi posedat de demonul acumulării personaliste. Atunci, când se întâmpla acumularea se izbăvea prin redarea bunurilor furate din colectivitate sub forma bisericilor, spitalelor, darurilor mănăstirești. Astăzi furtul se acumulează și e lăsat moștenitorilor. Standardul lor se ridică. Mulțimea rămîne în urmă și discrepanța crește. Atunci se naște chestia socială, lupta și conștiința de clasă, suferința generală. Prin colectivizarea marilor izvoare de producție standardul se stabilizează la nivelul producției, risipa și suferința e minimală. Suferința devine pur individuală prin sorginte, și izvorul actual de suferință datorită societății și diferențelor ei dispare.

* * *

Cine e proletar și cine e exploataător?

Definirea raporturilor nu pornește dela o tabelă abstractă (colorată eventual moralizant și teologal), ci de la stilul de viață dinlăuntrul unei societăți. Iar stilul de viață este determinat de standardul grupei restrînse de privilegiați și exploataători. Dictarea condițiunilor și aspectul felului de viață socială pornește de *sus* în *jos*. Versailles a pus pecetea stilului francez și l-a ridicat la rangul de criteriu și ideal. Berlinul prusian în urma victoriei dela 1870 și a politicii de expansiune colonial-militaristă a dat indicațiunile după care s'a modelat prusian-organizatoriu o federațiune patriarhală de „gînditori și poeți“. New-York a americanizat triburile medievale sud-est și est-europene emigrate dînd ca norme 100 la sută americanism. (100 la sută e titlul unui roman tipic american, iar *Babbitt* a ajuns *babbitt*).

Stilul de viață impus în România este București-Paris, o mixtură latifundiară parizianizată. Atîta timp cât se rămîne în sistem, orice lamentații sînt inutile. Precizarea stilului nostru de viață s'a făcut la o intersecție între latifundie decadentă și cetate capitalistă. Acesta este idealul social al tuturor Romînilor și ediția princeps se tipărește în toate formatele și pe toate cărările. Discrepanța dă impresia de provizorat și suferință.

Nu voi face acum un portret sociologic al stilului de viață românesc. Ediția princeps a fost refăcută, cu un strălucit rafinament și cu o artă superioară de giuvaergiu din

vremea Renașterii, de Al. O. Teodoreanu în *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, o carte extraordinară și unică în felul ei. Formația stilului de viață român intuită de Al. O. Teodoreanu a fost studiată în formele ei ulterioare, care au păstrat linia primară, de Ionel Teodoreanu în *La Medeleni și Bal Mascat*. Indicațiunile prețioase concretizate literar se mai găsesc în *Venea o moară pe Siret...* de Mihail Sadoveanu și în *Calea Victoriei* a lui Cezar Petrescu.

Era firesc ca o țară „eminamente agrară” să primească pecetea stilului de viață dela principii latifundiilor. Nerentabilitatea agriculturii în sistemul capitalist i-a ruinat cu toată bogăția de materii prime și personal pe care le posedau. Dacă se face o evaluare justă între capitalul investit într'o fabrică și avuțiile agricole posedate de latifundiar, egalitatea lor era perfectă. Deosebirea provenea din nerentabilitate, prețurile fiind indirect fixate de fabrică și bancă prin menținerea la un minimum a salariilor muncitorilor industriali consumatori de pâine. Avînd monopolul prețurilor, rentabilitatea posesorilor lor era maximală pe cînd a latifundiarului extrem de redusă.

Această diferență de venituri nu se traducea pe scara ierarhice sociale. Din punctul de vedere al Reprezențațiunii și pe baza tradiției latifundiarul aristocrat trecea înaintea burghezului fabricant. El era chiar obligat de morala socială să ducă un stil de viață mai opulent decît burghezul. Discrepanța de venituri a dus pe latifundiar să-și „mănince moșiile ca pe măslina”, după expresia atît de sezisantă a lui Păstorel Teodoreanu.

În timp ce burghezul își putea îngădui un stil de viață tot atît de ridicat ca și latifundiarul, pe care l-a înlocuit, rentabilitatea întreprinderilor lui punîndu-l la adăpost, latifundiarul se ruina.

O moșie = o măslină.

Romînia, țară eminamente agricolă, n'are în sistemul burghez o valoare mai mare decît a unei porții de măslina.

În loc ca stilul de viață să scadă la valoarea reală pe care o avem în sistemul capitalist, el crește.

Standardul de viață al maselor muncitorești și agrare romine este în ascensiune prin mijloacele rapide moderne de molipsire din atmosfera citadin-burgheză. Ultimele două decenii ale veacului XX au împlîntat în inima și mintea ultimului plugar și ultimei țărănci imagini orășenești. Invasia copiilor de săteni la școli își are aici sursa. Nu insistăm. Concepțiile polițiste strigă pe toate cărările roșul, pudra, mătasa și gramafoanele pe care cooperativele populare au fost silite să le cumpere pe baza principiului comercial just burghez de cerere și ofertă. Este dealtminteri și o dovadă a fineței plămadei poporului român, care simte necesitatea de a-și asimila

aceste ustensile ale civilizației moderne. Canaliile orășene ar dori un privilegiu de castă pentru tehnica, amabilitățile și plăcerile modernității, iar țaranului român îi predică modestia — sau grosolanția structurală? — a unei țărăniimi balcanice. Blîndul Simeon Mehedinți a predicat o viață întregă învățătoarelor și țărăncuțelor să poarte zăvelcile moștenite din zestrea bunicelor, purtate uneori — aceeași bucată — și de răstrăbunice. Mersi. Stamba se poate spăla săptămînal la cișmeaua cu apă limpede. E mai igienică. Moda se schimbă la Paris, sezonal. Cochotăria și nasul ascuțit al unei simple țărăncuțe simte ceva mai mult decît un geograf culturolog educat antebelic la Berlin și îmbrăcat ca un pastor protestant pe trotuarul cu încîntătoare piciorușe depe Calea Victoriei, învăluite în mătase străvezie de Lyon și dantelate în Rue de la Paix.

Un portofoliu dubios de 2 jum. milioane lei al Cooperativelor a fost preluat de către Stat. Datoria agricolă de 60-80 miliarde lei, e vorba să fie preluată tot de către Stat. Statul face împrumuturi în străinătate...

Stilul latifundiarului în sistemul capitalist care îi răpea veniturile l-a dus la ruină. Rentabilitatea agriculturii actuale, care face schimbul cu Apusul pentru a-și duce un stil analog, e mizeră. Diferența se citește în balanțe comerciale. Titularii proprietății rurale nu mai sînt țaranii, ci băncile sau instituțiile similare, care sînt finanțate de Apus. Incă puțini ani și întreaga Romînie se proletarizează definitiv. Deținătorii principali nu vor fi de-aici. În niciun caz nu vor fi cei ocupați în agricultură. Titlul lor juridic este expropriat economic.

Petre Pandrea

Cronica ideilor

Bergsonismul și poezia pură

Dacă Bergson, urmînd pîlda dată de unii dintre predecesorii săi, s'ar hotărî să-și completeze opera cu o estetică, ideea centrală a acesteia ar fi, probabil, „mobilitatea“.

Schopenhauer afirmase că universul e o muzică congelată. Fraza aceasta ar exprima un adevăr, după părerea noastră, chiar și în cazul cînd am avea capriciul de a înlocui cuvîntul muzică prin acela de poezie. Neîndoios, universul e o poezie congelată; dar trebuie adăugat că poetul e acel chimist care are tainicul și minunatul meșteșug de a transforma orice solid în lichidul cel mai fluid. Poezia nu este altceva decît vraja care ne silește să coincidem nu cu realitatea congelată, nu cu realitatea *deja făcută*, dar cu aceia *care se face*, cu aceia mobilă ca și riul care curge...

Acei care nu se vor mulțumi — dintr'odată — cu definiția pe care am dat-o poeziei, ne vor concede, deocamdată, că cel puțin poezia pură e arta care ne face să coincidem cu realitatea sentimentului pe care ni-l sugerează. Sentimentul însă e o ființă vie, care are o durată proprie; n'o putem prelungi sau scurta după voința noastră; e o durată independentă de noi. Omul nu poate naște sau ucide un sentiment, așa cum aprinde sau stinge un bec electric... Dar pentru că sentimentul are o durată proprie, însemnează că'n decursul existenței sale se transformă, se creează, adică este o realitate care se face.

Bergson ne dă un exemplu convingător despre schimbările neconținute ale unui sentiment în decursul duratei sale. Dînsul ne arată cum mila trece prin mai multe faze, cum ea consistă „dintr'un progres calitativ, dintr'o trecere dela desgust la frică, dela frică la simpatie, și dela simpatia însăși la umilință“.¹

¹ *Les données immédiates de la conscience*, p. 15.

S'a înțeles, credem, că analiza de mai sus a fost făcută nu asupra unei durate care durează, ci asupra unei durate care a încetat să dureze, — adică asupra spațiului, căci numai acesta este, după cum se știe, divizibil la infinit. „Durata pură, — zice filozoful mobilității, — este forma pe care o ia succesiunea stărilor noastre de conștiință când eul nostru se lasă trăit, când se abține de a stabili o separație între starea prezentă și stările anterioare”.¹

Din două, una: ori renunțăm de a mai analiza un sentiment pentru a-l putea trăi, ori, din contra, renunțăm de a-l mai trăi pentru a-l putea analiza și diviza în voie ca pe-o linie trasă în spațiu.

Când la necesitatea acțiunii practice s'a adăugat mai târziu limbajul, — impus de viața socială, — peste aspectul interior al eului s'a lăsat o perdea groasă. Gândirea vie și concretă, în veșnică mișcare, a fost înțepenită și 'n urmă divizată în cuvinte, transformându-se astfel în limbaj. Ceiace fusese percepția pentru materie, a fost și limbajul pentru gândire: aici lucrurile; dincolo cuvintele... Și după cum percepția limitase materia, tot astfel limbajul a limitat gândirea; dintr'o gândire concretă și personală, dînsul nu scoate la suprafață decît ceiace este general și abstract, adică puținul ce poate fi înțeles și simțit de toată lumea, — iar restul, originalul și viul, îi scapă pentru totdeauna.

În clipa de față — de pildă — sufletul nostru e plin de-o milă profundă: „sînt mii de elemente diverse care se unesc, care se pătrund, fără contur precis, fără cea mai mică tendință de a se exterioriza unele prin raport cu altele; originalitatea lor e cu prețul acesta.”² Dar așa fiind, ne putem întreba: Ce anume a analizat Bergson, în realitate, când ne-a spus, după cum știm, că analizează mila? A analizat cu adevărat acest sentiment, sau numai umbra lui? Noi credem că numai umbra, căci „din mii de elemente diverse care se unesc, care se pătrund“ dînsul a prins numai câteva din ele, pe care, în urmă, le-a juxtapus, — cum nici nu se putea altfel, — în mod artificial, ca pe niște „stări inerte, care se pot traduce prin cuvinte și care constituie, fiecare în parte, elementul comun, rămășița impersonală, adică impresiile resimțite într'un caz dat de societatea întregă”.³

Dar purtarea vitregă a limbajului față de lumea interioară nu s'a oprit aici. După cum digul oprește cursul apei, la fel cuvîntul înțepenește mișcarea și mobilitatea gândirii noastre. Dînsul vrea să-și impuie stabilitatea și statornicia-i de *beton armat* la tot ce este schimbător și viu. Dacă senti-

¹ *Op. cit.*, p. 76.

² Bergson, *Les données immédiates de la conscience*, p. 100.

³ Bergson, *Op. cit.*, p. 101.

mentul pe care-l simțim, pe care-l trăim, nu ni se pare că se schimbă în fiecare zi, faptul vine numai de acolo că dînsul este exprimat de cuvînt, care rămîne totdeauna același. Cuvîntul *iubire*, de exemplu, nu-i decît denumirea pe care-o dăm acestui sentiment pe tot timpul cît durează. Dela nașterea iubirii și pînă la moartea ei, noi o numim mereu la fel indiferent de toate transformările pe care le suferă în drum. Că iubirea se schimbă, se transformă în fiecare zi, este lucru învederat; altfel nu s'ar naște, n'ar trăi și n'ar mai muri niciodată... (Numai iubirile neadevărate, nesimțite, numai acelea sînt eterne.)

„Cu vorbele, cu imaginile și chiar cu ideile nu veți reconstitui gîndirea, așa după cum cu pozițiile nu veți reconstitui mișcarea.¹ Oricît am alătura imobilul la imobil, — de ori ce natură ar fi dînsul. — nu vom obține niciodată mobilitatea. V'ați gîndit, de sigur, la cinematograf. Iată filmul: sînt mii de fotografii, mii de poziții juxtapuse, aliniată în cea mai perfectă ordine logică; cu toate acestea filmul nu ne va da senzația mișcării atîta vreme cît nu este introdus în aparat, ale cărui roți însă — nu trebuie uitate! — se 'nvîrtesc mereu... Și să se mai noteze — în treacăt cel puțin — că aici e numai vorba de-o mișcare artificială făcută și nu născută, întocmai ca și mișcarea gîndirii cînd aceasta e reconstituită de limbaj. — Orice ființă vie are cauza transformărilor, a mobilității sale, în ea însăși; dar cauza care face să se desfășoare filmul e situată în afară de dînsul, în aparat, așa precum mobilitatea unei gîndiri reprodusă de-o frază e situată în afară de dînsa, în inteligența noastră, care *a fabricat* și nu *a creat* această frază. — A spune că inteligența poate da naștere unei gîndiri vii și concrete, e același lucru cu a susține că părinții s'au născut din copiii lor. De fapt, inteligența nu poate decît fabrica, — și dacă fabrică copii, se înțelege dela sine că, în realitate, nu face decît niște biete păpuși, care, de se pot strica, nu pot însă, nici crește, nici îmbătrîni... În afară de asta, atît fotografiile din care este construit filmul, cît și cuvintele din care este construită fraza, sînt niște simple stări. — iar „tentativa de a reconstitui schimbarea cu niște stări implică această propozițiune absurdă că mișcarea e făcută din imobilități”.²

După doctrina bergsoniană opera de artă ar trebui să fie o „schemă dinamică” care se realizează pe „un plan de conștiință” străin ei. În termeni mai simpli și mai clari să zicem cu d. Suchianu : „arta adevărată este acel procedeu omenesc prin care exprimăm *ceva* cu *altceva*”. — Cum defi-

¹ Bergson, *L'énergie spirituelle*, p. 47.

² Bergson, *L'évolution créatrice*, p. 333.

niția e luminoasă, rămîne doar să-i încercăm supleța, raportînd la poezie pură.

Poezia pură, am afirmat noi dela început, este o realitate care se face, o mișcare, o mobilitate; dar această poezie — chiar dacă ar fi „une romances sans paroles” — se servește oricum de cuvinte, care sînt, după cum s'a văzut, imobilitatea însăși.

Concluzia se degajează dela sine: Pentrucă poezia pură „exprimă ceva — mobilitatea — cu altceva — imobilitatea” — ea este și rămîne o artă adevărată.

De fapt, prin „a exprima ceva cu altceva” nu trebuie înțeles decît a sugera ceva cu altceva; — numai prin sugestie poetul, care e frate bun cu prestidigitatorul, va putea face „minunea” ca, trecînd peste absurd, să ne dovedească totuși „că mișcarea e făcută din imobilități”. — „Pentrucă subiectul hipnotizat sfîrșește prin a simți cald cînd i se repetă mereu că-i este cald, nu urmează de aici că vorbele care l-au sugestionat sînt ele înseși calde”.¹

Cînd Rimbaud spunea că toate vocalele au un fel de culoare proprie, — „A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu”, — exprima, de sigur, un adevăr valabil în mod absolut numai pentru el însuși; totuși din „adevărul” lui Rimbaud s'ar putea scoate un lucru valabil pentru toți: Vocalele și prin ele cuvintele, au o forță ascunsă, misterioasă, și care, acționînd asupra ființei noastre nervoase, ne pot ușor sugera o culoare sau alta.

Lăsînd „audiția colorată” laoparte, putem reține, la rigoare, numai atît: Același cuvînt sau imagine pot fi considerate, rînd pe rînd, fie ca stări statice, fie ca stări dinamice. Totul depinde de ceiace dorim să facem cu ele. Dacă vrem să analizăm numai, sau să vorbim despre un lucru, de-o pildă, despre un sentiment, e suficient, pentru a putea fi înțeleși și de alții, să întrebuițăm cuvîntul în sens static, de simbol abstract, care se va aranja în frază numai după porunca logicei spațiale, — aceasta fiind „regula după care manipulăm simboalele”²; dacă, din contra, dorim, — ceiace este și vrerea poeziei pure, — ca sentimentul nostru să treacă în sufletul altuia viu și întreg, — așa cum este el și în sufletul nostru, — atunci e necesar să întrebuițăm cuvintele în aspectul lor dinamic, cînd ele, dacă nu spun nimic, sugerează, în schimb, totul, — ca și muzica...

Pentrucă crecîrul „nu este, la drept vorbind, nici organul sentimentului, nici al gîndirii și nici al conștiinței”³; pentrucă scopul poetului „este de a ne face să simțim ceia-

¹ Bergson, *Matière et Mémoire*, p. 146.

² Bergson, *L'évolution créatrice*, p. 174.

³ Bergson, *L'énergie spirituelle*, p. 50.

ce nu va ști să ne facă să înțelegem”¹, urmează că procedeul de bază al poeziei pure nu poate fi decît sugestia, singura care ne poate sili să trăim, să simțim în noi înșine, o realitate care n'a fost a noastră.

Ca să nu se spue că dăm o prea mare importanță sugestiei, vom aminti că Mallarmé, părintele adevărat al poeziei pure, scria: „Nommer un objet c'est supprimer les trois quarts de la jouissance du poème qui est faite du bonheur de deviner peu à peu; le suggérer voilà le rêve”. Dealtfel, Bergson insistă și dînsul suficient de mult în această chestiune. Printre altele filozoful timpului pur, spune: „obiectul artei este de a adormi puterile active sau mai exact rezistențele personalității noastre și a ne duce astfel la o stare de docilitate perfectă unde realizăm ideia care ni se sugerează, unde *simpatizăm* cu sentimentul exprimat”.²

Ca și intuiția bergsoniană poezia pură nu ne pune la încercare puterea noastră de a *înțelege*, ci puțința de a *simpatiza*, de a ne contopi c'un obiect, de a-l cunoaște în el în-suși, în mod absolut. Dînsa nu „intelectualizează”, nu înțepenește viața spirituală în idei clare — dar moarte; dînsa *cîntă* stări vagi — dar adînci, semi-conștiente — dar vii...

Aici se poate vedea că Verlaine, deși poet discursiv, a avut o intuiție justă recomandîndu-ne „la chanson grise où l'indécis au précis se joint” sau cînd spunea: „Prends l'éloquence et tords-lui son cou!”

În adevăr, poezia pură nu este o artă discursivă, ci una intuitivă sau muzicală. — Între poema discursivă și aceia intuitivă-muzicală, e aceeași diferență ca între lucrul *fabricat* și altul *născut* și viu; prima e o realitate deja făcută, a doua e o realitate care se face, adică o mișcare, o mobilitate. Poezia discursivă e, sau un... discurs versificat ca unele din poemele fără sfîrșit ale lui Vigny, sau este, — cum observase spiritual și drept delaolaltă, d. P. Zarifopol, — filozofie de turmă, o idee banală dar îmbrăcată frumos, de Duminică, și care, prin asta, are un efect sigur asupra „persoanelor gingașe”... De-o pildă: „Nu mă tem de moarte, ci de veșnicia ei!”

Am subliniat faptul că poetul discursiv își „intelectualizează” sentimentele. De aici urmează că dînsul lucrează cu plan sau mai exact, că scoate o copie de pe „idealul” conceput clar mai de înainte ca poezia să fie, mă rog, „creată”... Poetul discursiv se joacă cu vorbele, așa cum un copil se distrează juxtaponînd în diferite chipuri cuburile de carton, pînă cînd reușește să construiască o imagine mai mult sau mai puțin asemănătoare cu imaginea lipită pe cartonul

¹ Bergson, *Les données immédiates de la conscience*, p. 5.

² Bergson, *Les données immédiates de la conscience*, p. 11.

cutiei și care i-a servit de model. — Poetul intuitiv, din contra, n'are ideal, nu copiază natura, dar creează la fel ca natura, fără plan; poezia pură e ca o ființă vie care, odată născută, crește dela sine, organic, prin propria ei vitalitate. E poezia lui Mallarmé și a tuturor elevilor săi, indigeni sau străini.

Paul Valéry ne spune că toți poeții „moderni” — chiar și acei care fac parte din școli deosebite, — au o tendință comună: „de reprendre à la musique leur bien”. Neîndoios, „de la musique avant toute chose”, — numai un lucru: ar trebui de determinat ceva mai clar această muzică. La nevoie, s'ar putea spune că orice muzică are două armonii, care ar corespunde, oarecum, cu cele două aspecte ale eului despre care ne vorbește Bergson: o armonie socială și exteroară; alta individuală și interioară. Noi credem că muzica poeziei pure are o armonie interioară. Mallarmé ar numi-o, probabil, muzica tăcerii; ne amintim:

Pour la délicate phalange

... Sur le plumage instrumental,
Musicienne du silence.

Dacă Bergson și-ar fi „cîntat” mobilitatea în versuri, e de crezut că dînsul ar fi fost un poet tot în genul lui Mallarmé. Iată ce gîndește filozoful de astăzi despre arta de a scrie: „este ceva ca și arta muzicantului; dar să nu credeți că muzica despre care vorbim aici se adresează numai urechii, așa cum se imaginează de obicei.” Apoi, mai departe: „dezlegarea problemei nu stă în armonia materială a sunetelor. În realitate, arta scriitorului consistă mai ales în faptul de a ne face să uităm că întrebunțează cuvinte. Armonia pe care-o caută este o anumită corespondență între spiritul și opera sa, o corespondență atît de perfectă, încît, duși de frază, ondulația gîndirii sale e comunicată gîndirii noastre și atunci fiecare cuvînt, luat aparte, nu mai contează: nu există nimic altceva decît sensul mișcării care traversează cuvintele”.¹

După cum reese din cele de mai sus, clericul Brémond e de aceeași părere cu Bergson, cînd insinuează că, dacă uneori o poezie oarecare are o muzică verbală, nu-i prin asta, numai decît, și pură. Poezia pură nu poate fi o armonie materială, ci una spirituală; dînsa nu se reduce, în ultima analiză, la armonia exterioară a cuvintelor, ci la ritmul interior al gîndirii, la fluidul care străbate cuvintele.

Deschizînd o scurtă paranteză, să ne fie îngăduit de a

¹ Bergson, *L'énergie spirituelle*, p. 49.

socoti drept adevărată și afirmația misticului Brémond, că aspirația a poeziei ar fi tăcerea. Numai tăcerea, crede Brémond, numai dînsa e pură și sfîntă; cuvintele — ori-cît ar fi ele de alambicate — rămîn tot impurități care vin dela Satana.

Unde însă nu-l mai putem urma pe misticul nostru este în concluzia care o dă premizelor sale, — o concluzie foarte logică, de altfel, dar prin asta nu mai puțin ridiculă. Când zici „că a accepta să nu traduci în versuri inspirația e cel mai frumos omagiu care se poate aduce poeziei”, însemnează din două, una: ori că fraza a fost scrisă de un fanatic credincios al lui Budha, în stare de... extaz, ori că dînsa e o... mîngiere voltairiană, pentru poezii fără talent.

Nu, hotărît, „cel mai frumos omagiu care se poate aduce poeziei”, e tocmai s'o crezi, să crezi acea tăcere pură și mare, — chiar dacă, pentru asta, ar trebui să te întovărășești o clipă cu Necuratul, — care nu este, la urma-urmei, decît „percepția pură” a lui Bergson, așa după cum tăcerea pură a lui Brémond nu poate fi decît o „amintire pură”, adică o stare virtuală” care nu mai este, dar care ar vrea să fie încă”...¹ — E foarte frumos ca poetul să fie un drept credincios și un mare evlavios; dar asta nu-l poate opri, după părerea noastră, de a face parte din ordinul jezuiților, și de a șopti și dînsul, între două suspine, că „scopul scuză mijloacele”...

Inchizînd paranteza, ne rugăm să fim bine înțeleși și să nu se deducă din cele scrise în ea, că îmbrățișăm părerea lui Paul Valéry, care — zice dînsul — își construiește poezia — o poezie tot pură — numai prin rațiune și inteligență. Noi rămînem la credința lui Bergson: „arta nu se interesează decît de viu, și nu se servește decît de intuiție”.²

* * *

În afară de Valéry, toți poezii puri sau neo-romantici se simt ca la ei acasă în cadrele filozofiei lui Bergson; — dar și Valéry, cu tot bagajul său raționalist, ar putea, la nevoie, să intre prin poarta de dîndos în cetatea bergsoniană. Aceasta însă e o altă chestiune, — de care ne vom ocupa, poate, altă dată. Deocamdată dorim să spunem că, între adevărata poezie pură și simfonia lui Bergson asemănarea e atît de mare, încît cineva, care n'are ce face, și desigur glumind pe jumătate, s'ar putea întreba: Poezia pură s'a născut din mobilitatea bergsoniană sau aceasta din prima?...

¹ Bergson, *L'énergie spirituelle*, p. 141.

² *Les données immédiates de la conscience*, p. 142.

Iată un sonet de Mallarmé:

Dame

sans trop d'ardeur à la fois enflammant
La rose qui cruelle ou déchirée et lasse
Même du blanc habit de pourpre le délace
Pour ouïr dans sa chair pleurer le diamant

Qui sans ces crises de rosée et gentiment
Ni brise quoique, avec, le ciel oragent passe
Jalouse d'apporter je ne sais quel espace
Au simple jour le jour très vrai du sentiment

Ne te semble-t-il pas, disons, que chaque année
Dont sur ton front renaît la grâce spontanée
Suffise selon quelque apparence et pour moi

Comme un éventail frais dans la chambre s'étonne
A raviver du peu qu'il faut ici d'émoi
Toute notre native amitié monotone

Dela întâia aruncătură de ochi asupra acestui sonet, ceia-ce ne frapează mai mult e violarea sintaxei și, prin asta, originalitatea punctuației. În tot cuprinsul poeziei nu găsim decât abia patru virgule și nici un singur punct.

Odată aceste subliniate, să dăm cuvântul din nou lui Bergson: „eu cred, zice dînsul, că toată viața noastră interioară e ceva asemănător cu o frază unică începută dela întâia trezire a conștiinței, o frază semănată cu virgule dar nici într'o parte tăiată de puncte”.¹

... De fapt, poezii sau prozatorii care se căznesc de a scrie „urît”, „nemțește” în fraze lungi, fără sfîrșit, ca Mallarmé sau Proust, dovedesc numai criza lor excesivă de a nu opri în mod artificial durata sau mișcarea continuă și indivizibilă a unei gândiri sau a unui sentiment.

Cum în poezia lui Mallarmé se găsesc, după cum s'a văzut, și alte curiozități de sintaxă, — de o pildă: aranjarea cuvintelor în propozițiune, contrar celor mai elementare reguli gramaticale, — trebuie de spus că originalitățile acestea nu-s fără sens; la un fond „original” — mobilitatea — a trebuit și o formă originală: cuvintele, și prin ele propozițiunile, să nu aibă vre-o rezonanță în sufletul cititorului prin înțelesul lor logic, dar numai prin muzicalitatea lor.

Cu cele de mai sus, revenim iarăși, după cum era de așteptat, la cuvintele dinamice; numai acestea se vor putea penetra ca notele unei melodii, — numai acestea vor putea

¹ *L'énergie spirituelle*, p. 60.

forma un progres calitativ și indivizibil, căci forța cuvântului trecut se a contopi cu forța cuvântului prezent spre a înainta, unindu-se cu viitorul.

Când în decursul acestui articol s'a negat cuvântului posibilitatea și a reconstitui mobilitatea, s'a înțeles, credem, că acesta a fost luat în sens static, de conceput abstract, — în acel sens în care, de altfel, cuvântul e totdeauna întrebuințat în conversațiile sau discursurile noastre. — Și este în chipul acesta întrebuințat, din simplul motiv că numai conceptul abstract, numai simbolul, se ordonează după porunca logicei — matematică — spațiale în fraze cu înțeles atât de precis și de clar, încît dintr'o gândire sau sentiment individual nu scot la suprafață, după cum s'a văzut, decît ceiace este comun și banal, lăsînd restul, originalul și specificul, la o parte.

Cum însă scopul artei în general, și al poeziei pure în special, e tocmai să ne sugereze specificul și originalul, se poate deduce ușor că, artistul în general și poetul în special, va iubi mai adesea cuvântul-forță, acela care condus de logica sentimentului ne va da o frază cu contur neprecis, cu înțeles vag ca o percepție confuză; dar care nu-mi limitează trecutul numai la ceiace poate fi de-un ajutor la o acțiune prezentă a corpului meu, ci îmi actualizează, din contra, toate amintirile, — chiar și acelea pe care le-am strîns într'o viață anterioară...

Poezia pură ar putea fi comparată, dintr'un anumit punct de vedere, cu visul. Cu visul care adeseaori alăturază și împărechiază imaginile cele mai complect deosebite între ele. — De aici vine și mult discutata incoerență a poeziei pure. Cum această poezie asociază imaginile numai după asemănarea lor internă, ce poate fi de mirare dacă înțimplarea face ca, uneori, aceste imagini să nu aibă nici o similitudine externă și să apară chiar, logicește vorbind, cu totul contrarii?

Altfel spus, după cum mișcarea pură n'are spațiu, tot așa poezia pură n'are subiect exterior. — Dar dacă dînsa n'are subiect și unitate externă, are, în schimb, un subiect și o unitate internă, pe care însă noi nu știm sau nu vrem să ne ostenim de a le găsi. Și lucrul ar fi ușor! În adevăr, subiectul poeziei pure nu-i decît starea de suflet care ne-a fost sugerată de imaginile care păreau că n'au nimic comun între ele; iar unitatea poeziei pure nu-i o unitate care se poate vedea cu mintea, o unitate abstractă și rece, dar una vie și concretă, o unitate pe care-o simțim în noi înșine.

Cînd cauți ordinea stabilită de Diavol (inteligenta), acolo unde domnește ordinea stabilită de Dumnezeu (sentimentul) e natural ca totul să ni se pară dezordonat și sucit;

dacă însă ne vom sili să ne lepădăm de obiceiul moștenit de a privi atent numai spre lumea de unde ne vine amorul și mîncarea, adică numai spre lumea externă, atunci totul va intra în cea mai impecabilă ordine. Hotărît, trebuie să facem un efort pentru a ne obișnui să ne îndreptăm ochii și asupra noastră înșine, în adîncime, — spre lumea unde locuiește Dumnezeu, și de unde ne vine poezia pură, care mai înainte de a fi pură — sau tocmai de asta — e poezia eului interior.

Alexandru Nanu

Cronica socială

Politica salariilor urcate

„*Nous ne sommes pas des ascètes*”

Pentru lucrător (sau angajat, pentru tehnician sau funcționar, salariul, remunerația muncii constituie problema capitală.

Munca e datoria noastră zilnică, tributul și onoarea fiecăruia și totodată este însăși baza societății. Răsplata muncii face corp cu viața lucrătorului.

Mărginind considerațiile în domeniul muncii din industrie și comerț, putem spune că întreaga acțiune politică și sindicală a muncitorilor a avut de scop și a realizat urcarea neîncetată a salariului real în tot decursul veacului trecut și în primele trei decenii ale secolului XX.

Așa stau lucrurile în regimul capitalist; așa s'a experimentat și în regimul cooperatist; tot așa se desemnează și în cel socialist. Nu cunosc un sistem de producție care să nu aibă nevoie de muncă, și ea trebuie răsplătită indiferent de numirile acestei remunerații, căreia i se zice salariu în termenul consacrat.

Oricare ar fi sistemul producției sau al muncii, aceasta trebuie remunerată și salarizarea va ridica mereu competiții de modificare și transformare. S'a vorbit de *abolirea salariului într'un regim* complet comunist, adică să se ia din grămadă de cine are nevoie. Soluția comunistă reprezintă idealul perfect: „Să dea fiecare după facultățile proprii și să ia după nevoile personale”. Formula aceasta presupune o producție și acumulație extraordinare și mai implică schimbarea naturii omului, care să fi devenit o ființă perfectă, conștientă de îndatoririle sale față de colectivitate și cumpătată pînă la virtute în cerințe. Soluția comunistă e

perfectă în scris, fiindcă hîrtia e complezentă. Dar e greu de crezut în organizarea ideală a producției și acumulării pînă la acel grad de abundență permanentă; și cu neputință de imaginat că va dispărea egoismul uman, lenea și indolența, lăcomia și nemulțumirea, satisfacția nevoilor omenești, care sînt nelimitate. Omul e prin natură nemulțumit și combativ, cu dorințe neîmplinite, setos de cîștig și posesiune, cu apetit de juisare. Vorba lui Jaurès: Nu sîntem asceți.

Soluția socialistă cu privire la răsplata muncii e „Fiecăruia după efortul adus” — ceiace implică regim de salariu denumit just. Cu ocazia redactării programului partidului socialist german în 1875, a fost consultat Karl Marx. El a observat că din totalul produsului creat de muncă trebuie să se preia:

1) o parte pentru amortizarea mijloacelor de producție (uzajul);

2) o parte pentru extensiunea producției;

3) o parte pentru rezerve față de eventualele perturbări și accidente, recolte rele, etc.;

4) altă parte pentru cheltuielile generale ale comunității (trebuințe generale — ca drumuri, școale, etc. — și cheltuieli de întreținerea invalizilor, etc.); ce va rămînea după aceste prelevări se va împărți între muncitori.

Cum se va împărți acest rest? Marx a răspuns că nu prin drept egal, observînd că „orice drept este un drept neegal”, și că nu poate fi vorba de o împărțire egală a produselor muncii. De aci concluzia că societatea socialistă va trebui să accepte tradițiile și uzanțele societății capitaliste în ce privește modul de remunerare a muncii, retribuție măsurată cu serviciile pe care fiecare lucrător le-a adus în producția bogățiilor.

Este adevărat, Marx s'a complinit că mai tîrziu, cînd producția va fi abundență, cînd sursele bogățiilor publice se vor revărsa, se va putea da fiecăruia după nevoile sale fără a mai ține cont de capacitatea, de vigilența și de propria lui activitate. Cu acest mai tîrziu intrăm iar în ipoteza stadiului paradisiac al unei societăți în care fiecare va putea munci după plac și va găsi corespondentul dorinței sale în abundență.

Experimentarea socialistă poate fi examinată în Rusia sovietică, în linii mari. Dela 1917 pînă azi, salariile din Rusia au urmat o scară neregulată, după evoluția planului economic al sovietelor. Intre primele preocupări ale lui Lenin s'a preconizat organizarea științifică a muncii, iar lucrul să se facă cu bucată. În „Pravda” din 28 Aprilie 1918 Lenin a scris: „Trebuie să introducem imediat lucrul cu bucată și să-i controlăm practica. Trebuie să încercăm orice sugestie științifică a sistemului Taylor. Rusul e lucrător mediocru în

comparație cu acela al societăților mai avansate și nici nu putea fi altfel sub regimul țarist și al feudalismului. Autoritatea sovietelor trebuie să prezinte poporului, în toată claritatea, problema de a ști cum să muncim. Ultimul cuvânt al capitalismului, în această privință, e sistemul Taylor cu toate măsurile progresive ale unei organizări științifice de mare valoare, în analizarea mișcărilor mecanice necesitate în lucru pentru eliminarea mișcărilor superflue și inutile și pentru determinarea celor mai bune procedee de lucru productiv. Republica sovietelor — accentua Lenin — trebuie să adopte orice tehnică avansată care reprezintă un caracter științific și oferă o valoare“. Adevărul este că s'au adoptat mijloacele de organizare a muncii după metodele infamei burghezii, nu însă și felul de remunerație. De-abia în ultimul său raport din anul trecut Stalin a putut să anunțe mărirea salariului lucrătorilor pe temeiul ameliorării utilajului și pe creșterea producției industriale și celorlalte ramuri, adică în măsura descreșterii cheltuielilor de producție.

După statistica B. I. M., în 1928 salariul real din Rusia crescuse cu 8% față de salariul lucrătorului rus din epoca 1905—1909; în al său plan cincinal, Grinko arată că, potrivit planului, în 1933 randamentul muncii va crește cu 110%; planul prevede o majorare de 50% a salariului nominal și o majorare de 70% a salariului real pentru 1933; că programul economic vizează mai ales ridicarea salariilor din industria grea (Le plan quinquennal, p. 158—160); că în plan este aprobată colectivizarea unei cote din salarii, care va servi pentru perfecționarea sistemului de învățămînt și educația fiilor proletariatului.

Am dat aceste amănunte spre a învedera că și socialismul aplicat păstrează salariul numerar și intenționează ameliorarea lui, întocmai ca în regimul capitalist și cooperatist unde salariul are trăsătura permanenței și perfectibilității.

*

Să reținem însă că din critica socialismului teoretic a rezultat un progres: acela că salariul nu trebuie să fie simplul rezultat al producției anterioare, ci el trebuie să ia o formă de încurajare pentru producția ulterioară. Odată găsită această formă, lucrătorul s'a ridicat din starea de proletariat și a scăpat de rigiditatea crudei legi de aramă a salariului. Vom vedea că asemenea formă a găsit-o patronul de extraordinar bun-simț și simț practic H. Ford.

Așa dar, pentru regimul capitalist problema este de a recompensa cît mai bine pe lucrător în proporție cu valoarea produsă de el: problemă ce o putem numi politica salariilor. Ea are în considerație cele mai bune modalități de remunerare a muncii.

Din capul locului vom spune că trebuie un sistem de salarizare capabil să concilieze interesul producției cu interesul consumației. Lupta pentru salariu s'a dat pînă acum între cei doi factori ai producției, capital și muncă; de acum în tranșare intervine reprezentantul colectiv pentru apărarea consumatorului, odată cu noua orientare economică.

În adevăr, problema salariilor face parte integrantă din studiul organizației raționale, care se bazază pe echilibrarea cererii și ofertei, și echilibrul depinde de puterea de cumpărare, care nu se poate disocia de salariul real. Să explicăm lucrurile. Obținerea de salarii ridicate, în sensul unei remunerații numerice mai importante pentru ora de lucru sau piesa produsă, a format obiectul principal al politicii sindicaliste. Patronii europeni au privit costul muncii pe unitatea de producție. Patronii americani au luat în considerație câștigul total al fiecărui lucrător și puterea lui de cumpărare pe piața americană; cu alte cuvinte, nu numai ca părtaș al produsului comun, ci și ca consumator al lui. Urmarea este că de unde în Europa urcarea salariilor a mers paralel cu urcarea prețurilor, în America urcarea salariilor a devansat ascensiunea prețurilor, adică a crescut salariul real. Această evoluție s'a realizat prin raționalizarea industriei și comerțului (eliminarea risipei și o mai bună organizare a producției), simultan cu o nouă orientare a opiniei patronilor americani. Orientarea nouă se datorește nu unei filantropii, ci observației că salariile ridicate constituie o putere de cumpărare favorabilă producției extinse și îi provoacă extinderea. (Se știe doar că în America mai toată lumea trăiește din salariu.)

În Europa nu s'a parvenit ca fiecare industriaș să se pătrundă de semnificarea acestor considerații de dependență, că interesul patronilor este ca salariile să fie ridicate. Este adevărat că urcarea salariilor, în felul american, e condiționată de creșterea și abundența producției, precum e adevărat că Europa n'are circumstanțele sociale și economice ale Americii. Postulatul american este: salarii urcate concomitent cu mărirea producției, evident cu adaptarea organizației științifice a muncii după sistemul taylorist.

Experimentarea sistemului american a ieșit din capul fantascalui patron Henry Ford. El a inovat, voluntar, un salariu minim apreciabil (salariul vital); el a inovat majorarea lui (salariul familial și pe cel urcat) — acestea începînd din 1914; și tot Ford a inovat săptămîna de lucru de 5 zile (40 ore) în 1928. Nu știu exact, dar îmi vine să cred că, din toată Rusia sovietică, cel mai bun tratament îl au lucrătorii din uzinele de automobile ale lui Ford instalate la Nijni-Novgorod, în urma contractării cu Sovietele.

Ford a observat că „nici o chestiune nu e mai impor-

tantă decît aceea a salariilor“ (Ma vie et mon oeuvre, Payot-Paris, p. 133...); că reducerea salariilor are de urmare reducerea puterii de cumpărare și restrîngerea pieții interioare. El a mai observat că lucrătorul e colaboratorul întreprinderii, și patronul e asociat cu el la producție, așa încît amîndoi sînt indispensabili. Din aceste raporturi sociale — consecințele: lucrul bun atrage salariul bun; întreprinderea dă și salariul, și dividendul, și profitul și acestea își au limita în chiar întreprindere. După un imn adus muncii creatoare, ordonată și bine dirijată, Ford mai spune: Cele mai ridicate salarii ce s'au plătit pînă acum sînt departe de a fi atît de urcate cît ar trebui să fie. Voim ca elementul omenesc din industrie să obțină un tratament cît mai bun, care să acopere toate trebuințele omului (întreținerea lui, a familiei, amuzament, confort, rezerve...).

Salariile urcate pentru toată lumea vor avea de consecință prosperitatea generală a țării, cu condiția ca urcării salariilor să-i corespundă creșterea producției. Organizîndu-și întreprinderea cu metode raționaliste (taylorismul pentru muncă și standardizarea pentru materie), Ford a reușit să plătească cele mai urcate salarii și să aibă un formidabil succes industrial, ca apoi să se laude pe drept că: „E o plăcere să te gîndești că faci pe oameni fericiți“ — sau că: „Dacă am ținut să plătesc cele mai urcate salarii, a fost ca să-mi plasez afacerea pe o bază solidă. N'am făcut-o ca să răspîndesc daruri, ci să-mi asigur viitorul. O industrie cu salarii joase este totdeauna în pericol“. Apoi o recomandare: „Dacă voiți ca un om să-și consacre tot timpul și întreaga energie la lucru, dați-i un salariu care să-l pună deasupra preocupărilor materiale“.

Să reținem că sistemul lui Ford a fost calculat să atragă personalul să participe la prosperitatea afacerii lui prin salarii mari.

Dar ceiace justifică atitudinea politiceii salariilor către majorare sînt alte argumente: progresele tehnice și mărirea randamentului au adus creșterea producției și cîștigului social; sufragiul universal și democrația au devenit dogme; organizațiile muncitorești s'au înfăptuit și cu ele legislația uvrieră; spiritele au evoluat; progresul economiei naționale și aceste mișcări au favorizat și transformat posibilitățile în realitatea salariului urcat. În special pentru munca manuală salariul real a crescut în decursul veacului trecut dela 30% la 100%.

Cred că această creștere a fost conformă cu interesul general și nimeni n'are s'o regrete: interesul general și rațional reclamă ca partea cea mai numeroasă a populației să nu fie menținută într'o stare vecină cu mizeria (proletariatul descris de Marx pînă la Sombart), ci să fie adus în stare

de a-și simți raporturile de interdependență cu celelalte categorii sociale. Spectacolul inegalităților sociale accentuate și nejustificate exercită asupra spiritelor o influență dizolvantă. Aceiași urcare a salariilor a mai contribuit și la slăbirea paradoxalei contraziceri între suveranitatea politică a poporului și mizeria lui materială.

Pe lângă aceste considerații, ceiace mă face să cred în binefacerea urcării salariilor este indiscutabilul progres al vieții fizice și intelectuale a masei muncitorilor. Pe de-asupra, urcarea a condiționat progresul economic, asigurând puterea de consumare a lucrătorilor. Astăzi e necontestat că economia națională se resimte îndată și odată cu scăderea salariilor.

Iată dar: prosperitatea economică, unitate morală și pace socială din politica salariilor urcate. Urcarea este emnamente dezirabilă, în măsura posibilului, cu condiția ca să fie întovărășită de progresul intelectual și moral, fiindcă știți că cu cât cineva are mai multe parale cu atât are mai multe mijloace de a face pe imbecilul. Politica salariilor ridicate este considerată ca un element care a contribuit la prosperitatea continuă a Statelor-Unite ale Americii.

Teza urcării a extras și sursele de majorare. Pentru Statele-Unite ale Americii s'au grupat astfel: majorările unor salarii în dauna altora, majorări provenite din prohibirea imigrării mâinei de lucru din alte continente, în dauna altor clase sociale, majorări în detrimentul beneficiilor, sau din creșterea și ieftinirea producției, sau majorări de salarii din ameliorarea randamentului muncii (cazul Ford).

Dacă stăm să cumpănim cauzele și fizionomia acestei doctrine, va trebui să convenim că urcarea salariilor corespunde cu urcarea puterii de cumpărare a consumației naționale și ele rezultă din mărirea producției naționale; pe scurt, ele sînt consecința, nu atât cauza producției majorate.

Dar în perioade de criză, de depresiune economică? Solidaritatea clasei muncitorești impune menținerea unor salarii minimale care să asigure mijloacele de existență ale celor mai puțin norocoși.

Se poate întimpla, cum e actualitatea, ca depresiunea să fie excesivă. În acest caz, politica salariilor ia o înfățișare acută de repartitie între capital și muncă, adică între profit și salariu. Preferința unuia sau altuia dintre cei doi factori între care se divid veniturile este dificilă și nu poate fi transăată după sistemul normal. Perturbarea crizei atinge însăși ființa întreprinderii sau existența muncitorilor. Nu încapе îndoială că în atari împrejurări intervenția statului e imperioasă. Care e criteriul de favorizare a unuia sau altuia

din cei doi factori? Fără ezitare, răspundem: interesul general, interesul național dictează. Legea liberei concurențe, libertatea de acțiune, avantajele create de situația economică, principiile juridice, organizarea intereselor — toate cedează pasul elementarului imperativ categoric: a se menține, a trăi, reclamate de rațiunea de a fi a vieții, scop în sine, care se exteriorizează prin starea de spirit și de moravuri.

Și e natural și legitim să fie așa. Nu mai e problema de justiție în repartizarea bunurilor cu soluții minuțioase și subtile (care nu parvin să mulțumească pe toată lumea), ci e vorba de interese comune și solidaritatea națională.

Producția scade și atrage scăderea prețurilor; ele aduc, reconvențional, scăderea salariilor și lanțul se continuă în scăderea consumației (puterii de cumpărare a pieței) și agravarea crizei.

În asemenea impas politica salariilor se reduce la calcularea minimumului vital, ce va fi satisfăcut chiar cu sacrificarea profitului pînă la aflarea remediului, care va trebui să aducă și ridicarea prețurilor și reluarea marșului producției. Care și cum va fi acel remediu — iese din calculul politicii salariilor.

În rezumat, regimul salariilor e în plină evoluție. Muncitorii sînt numărul; vor fi și forța. Din colaborarea exponenților muncii la guvernare să sperăm organizarea producției în avantajul tuturor, pe temeuri de egalitate, merit și efort — cu eliminarea privilegiilor de naștere și avere.

Victor Godeanu

Miscellanea

Calamitatea memoriilor.

Memoria este fără îndoială un atribut divin. La animal este evidențiată prin acea mirare consternată și legendară a vacii la poarta nouă, iar la om prin acea desgropare din trecut a ceiace a fost, pentru ca să rămâie veșnic, undeva, prezent.

Fără memorie viața ar porni dela fiecare clipă ca ieșită din beznă, și ar lipsi din noi acel instinct al legăturii cu tot ce a fost și al prelungirii vieții noastre. Dela un timp sau chiar dela început ne simțim mai mult în ceiace a fost decît în ceiace este.

Am avut însă întotdeauna impresia unei mari deosebiri între memorie și ținare de minte.

În memorie este ceva inconștient și involuntar. E o colecționare dela sine, o înregistrare ascunsă, care lucrează fără noi. În ținerea de minte e o manifestare de voință, de intenție, e un amestec al nostru pozitiv, motivat, — de multe ori o rancună.

Memoriile yin mai ales din ținerile de minte decît din memorie.

Mai întîi, memoriile sînt un gen literar. Prin aceasta, dela început, sînt lipsite de sinceritatea simplă și dezordonată, fără scop și fără motiv, pe care trebuie să o aibă o memorie, devenită „memorii“.

Omul a început să se falsifice de îndată ce s'a îmbrăcat. Grija de a ascunde și de a părea altfel a trecut dela real la spiritual. — Autorul de memorii este un om care vrea să se îmbrace, — și încă, nu pentru o zi sau două, ci, în capul lui, pentru cel puțin o veșnicie.

Memoriile sînt esențialmente o ipocrizie. Vor să fie tocmai ceiace nu sînt. Vor să reprezinte formula unei sincerități și a unei spontaneități desăvîrșite, pentru slăbirea unui adevăr indiscutabil, adevărat în fond, nu numai în aparență. Memoriile vor să fie totdeauna o restabilire sau o reabili-

tare. Și nu sînt decît cea mai pompoasă uniformă cu care autorul vrea să apară în lume pentru totdeauna și cu grijă, onorabil, cum se cade, nedreptățit, victimă, crou, și celelalte. Partea auto-biografică din memorii este în realitate cea mai patentă escamotare a adevărului: e o manifestare de iezeitism, de flaterie a valorilor morale neconstituite, u-neori o gîndire a lor, și în totdeauna o prezentare favorabilă din profilul cel mai frumos al autorului.

Cu greu va fi un memorialist care să concedeze la propria-i ticăloșie, care să nu se autopicteze cu culorile cele mai rigurose superioare din toate punctele de vedere.

În memorii, de cele mai multe ori, autorul e un geniu neînțeles, o capacitate ținută în umbră, un fel de centru al pămîntului, în conflict puțintel cu tot Universul.

Pentru o mai precisă reliefare a „exclusivității” personale, restul este prezentat cu „ținere de minte”.

Memoriile nu au însemnat decît extrem de rar o sinceritate desinteresată. Ele sînt opera literară cea mai „à tèse”, și expun un singur punct de vedere pentru demonstrarea căruia nimic nu este cruțat din utilizarea prestigiului de care se bucură aparent memoriile.

În deobște viața și literatura sînt o ipocrizie integrală. Memoriile nu permit luxul unei sincerități totale, ci numai o sinceritate cu plan alcătuită în ce privește pe alții, — aproape niciodată în ce privește pe autor.

Memoriile au atîta folos, cît ne pot demonstra pătura de minciună, de fațadă și ipocrizie în care umblăm față cu ceilalți, și mai ales față cu cei de care avem nevoie. Există netăgăduit în om o trebuință de sinceritate și de adevăr. Asta face parte dintr’o mistică aparte cu paternități slave și creștinești.

Tolstoi în „Puterea întunerecului” a pledat emoționant și burghez-patetic pentru răsufierea adevărului comprimat.

Această nevoie însă nu se manifestă la omul normal și lipsit de rancună sau de concept mistic, altfel decît într’o idee a lui despre fiecare, distinctă sau opusă de ideea manifestată, și pe care o păstrează pentru sine cu precauție și auto-flagelare.

Lașitatea omenească, cu un substrat mult mai instinctiv și mai animalic, deci mai forte, înăbușe regulat idealismul sincerității totale, și în deobște omul trăește împăcat comod cu două puncte de vedere: cu unul riguros personal și tănuit, și cu altul permanent adecuat cu practica și „maniera” educației și a vieții.

Cea mai mare revoluție morală ar fi exprimarea de toată lumea a adevărului intim cugetat. Creștinismul a fost o ratare a acestei revoluții, pe care „ipocrizia oficială” a confiscat-o și pus-o în serviciul său.

În memorii, autorii respectivi în ceiace îi privește conservă punctul de vedere aparent și social, pe care-l colorează cu nuanțe de auto-tandretă delicioasă. În ce privește pe ceilalți, — atunci când autorul se consideră ieșit, — prin moarte sau prin independență asigurată, — în afară de resorturile sociale, apare o mai puțină ipocrizie, și o sinceritate ceva mai apreciabilă. Dar această sinceritate este înjugată și ea, domesticită, la carul cu care trebuie dusă pînă la capăt „teza”; scopul pentru care s’au scris memoriile.

În materie de memorii nu există încă artă pentru artă, adică memorii pentru memorii. Cele scrise în scopul unei mai bune cunoașteri de sine, izbutesc să prezinte cea mai deghizată fotografie a autorului, care seamănă cu poza dela fotograf atunci când îți neapărat să ieși bine, și te pregătești câteva ore: nici hainele nu-s ale dumitale, nici privirea, nici gesturile.

Cele scrise pentru stabilirea cu orice chip a unui adevăr istoric, constituiesc cea mai personală și mai arbitrară relatare a faptului istoric, copleșit întotdeauna de ideea că tot ce a fost bun a fost determinat... de autor.

Cele scrise în scopul lăudabil și omenesc de a „înjura” pe alții, sub această formă permisă și superioară, sînt singurele care izbutesc să fixeze un punct de adevăr, văzut dintr’o parte, dar care totuși e un progres față de decorul clasic social.

De fapt omul nu poate fi perfect sincer decît atunci cînd mărturisește ura pentru altul și cînd „se dă” la el.

Acest gest și agresiv și defensiv, în sine, e mai vechi, sau cel puțin contemporan cu cel de auto-admirație; căci întăi omul a atacat și a învins și numai apoi și-a umflat pieptul cu conștiință de erou.

Autorul de memorii are totdeauna de pus la punct o chestiune pentru care altfel socoate cam stricat echilibrul universal. În deobște în preajma morții, omul acela superior, candidat de justițiabil pe arena mondială, este apucat de un acces subit de auto-mărturisiri cu țile. Ceiace știe constituie un fel de nod în gîtlej care împiedică sufletul să iasă. E ca mărturisirea unei crime rămasă nedescoperită douăzeci de ani, sau a unui adevăr menit să scape omenirea de nenorociri.

Și-așa cu o auto-conștiință crescută brusc ca de-un elefantiazis al eu-lui, autorul în perspectivă începe a vorbi cu alte proporții și a se adresa nu atît prezentului cît unui viitor care neapărat trebuie să știe un mare adevăr altminteri tăinuit.

Și de unde pînă atunci vorbele lui rămîneau înăbușite de ușa rotativă a unui local quazi suspect, deodată încep a avea sonorități îngrijorătoare de oracol sau de zeu justițiar.

Cînd autorul are talia pentru această devenire, cuvintele lui pot impresiona și impune pietate; cînd autorul e un biet om mediocru, îți impune milă și ceva desgust amestecat cu o mică dorință de a-l bate pușintel.

Rezultatul oscilează între respect și enervarea piciorului spre vîrf.

Vitrinele au început să fie năvălite de memoriile tuturor mediocrităților grozave, cu, sau fără fotografii.

Incep a prefera serios abolirea memoriei.

Demostene Botez

Pe marginea arestării lui Unamuno.

Acum cinci sau șase ani, numele lui don Miguel de Unamuno n'ar fi exprimat nimic pentru noi. Un singur eveniment, în care implacabila politică era amestecată, a adus pe unde de svonuri străni, știrea că există un anume Unamuno, profesor spaniol, filosof, politician sau așa ceva.

Află Europa că don Miguel fusese exilat în insula pustie Fuerteventura, din pricina unui articol vehement, just și persuasiv împotriva regelui Alfons și a dictaturii lui Primo de Rivera, cel de „soioasă aducere aminte“, cum ar spune Negruzzi al nostru. Și că, mai tîrziu, Franțujii — oameni liberi și binevoitori — l-au ajutat să evadeze și l-au primit în țara lor. Povestea era atrăgătoare și merita osteneala. Astfel, Europa, deși nu știa mai nimic din formidabila și pasionata operă a lui Unamuno, s'a pomenit totuși simpatizînd cu acest om al spiritului, intelectual de rasă, răzvrătit împotriva unei dictaturi ce jena lumea cu ostentația și nedreptatea ei.

Iată că istoria se repetă. Subt ultima stăpînire și subt ultima dictatură, don Miguel s'a apucat din nou de năstrușniciile-i voluntare și din nou a fost arestat. Ne-a apărut atunci don Miguel și ne apare acum subt postura unui revoluționar periculos, a unuia din acei Spanioli focoși și subversivi, care umblă veșnic după zurba și iscă ceartă. Sau, în cazul cel mai bun, ni s'a părut a fi un apostol, un martir al ideii de libertate.

Și una și alta, sună fals pentru personalitatea, cea adevărată, a spaniolului nostru.

Desigur, n'am fi putut bănui că acest „aventurier politic“ — cît de interesant și de străniu — are la el acasă cărți „încet gîndite, gingaș cumpănite“, cum grăește un vers arghezian. Cărți grele de gîndire și experiență personală, pline de-o ciudată și chinuită viață interioară, străbătute de o caldă pasiune cuceritoare.

Gesturile de răzvrătit, protestele lui intransigente, nu

purced din dorința de acaparare a unui mandat de deputat. Unamuno nu-i un politician, un meserias, un specialist, un versat. Abia e un om politic. Și asta, cu mult mai târziu de-a fi un om al cărții și-al ideii.

A trăit, pașnic, la umbra hrisoavelor vechi spaniole, închizătoare, între paftalele lor, a bunei tradiții iberice. Din contactul acesta cu bătrînele istorii de vitejie spaniolă, Unamuno s'a ales cu o dragoste de patrie, sinceră și luminată, și cu credința fermă că poporul său are de îndeplinit o misiune specială în univers, că destinul poporului din care face parte e altceva decît al celorlalte popoare. Cam ceia-ce credea și Dostoievski despre poporul rus.

Una din ideile familiare și dragi lui Unamuno, este ideia — așa cum trăește în capul lui — despre tradiția spaniolă. Acea tradiție care are sarcina să țină — și ține — vii, permanentele virtuți ale Spaniei. Dar această tradiție pe care o numește „adevărată și eternă“, el n'o caută „în trecutul mort pentru vecie și îngropat cu lucrurile moarte“, ci „în prezentul viu“. Acum și printre noi, descoperim adevăratul, eternul specific al nostru, al istoriei noastre, al trecutului nostru. Nu ne interesează, deopildă, cîte „cloșuri“ aveau fustele fetelor din Toboso, acum patru veacuri. Sufletul și obiceiurile lor, care mai sînt încă vii în sufletul și obiceiurile fetelor din Madridul de astăzi — asta ne interesează. Prin urmarea sîntem departe de acea pitorească idee de tradiție care se reduce la un costum național, în genere anacronic și cacofonic uneori, pe care l-au purtat străbunii și pe socoteala căruia, din cînd în cînd și la rigoare, s'ar putea sparge geamuri și comite mici atentate.

Din lecturile lui intime, confruntate cu propria-i experiență, Unamuno a plămădit o luminată idee de tradiție, de patrie. Pentru gestul lui de răzvrătit însă, și-a cîștigat simpatia grăbită, pînă și a comuniștilor. Greșeală! Unamuno e un perfect naționalist — cum și e bine —, poate cel mai perfect naționalist spaniol, îndurerat la vederea furtunilor care bîntuiesc Spania lui dragă, iscate de forțe vrăjmașe și inconștiente.

Căci răzvrătirea lui — acele articole și discursuri care i-au adus onosul arestării — este rodul gîndurilor solitare, nu al unor interese colective de coterie sau partid.

E adevărat însă că, dintre paginile ceasloavelor străbune, pe care el le cercetează etern, ideile se desprind vii, neastîmpărate, cum s'ar naște, în chip taumaturgic și alchimic, nuduri de femei senzuale, în aburii albăstrii ai imaginației.

Numai așa se explică cum a putut să renunțe la liniștea lui de gînditor singuratec, de anahoret al cărții și a pornit împotriva crudelor realități de afară, care tulburau — se'n-

telege — armonia ideilor sale despre patrie și libertate. Nici-un gând de apostolat social. L-am imagina greșit, punînd pe socoteala lui asemenea deziderate rușinoase. Ci numai ca ideea lui, plămădită între patru păreți, să iasă la aer, subț soare, și vie — asemenea unui Golem — să umble pe stradă, ca el însuși.

Astăzi, regatul spaniol s'a transformat în republică. Și, deși nu ne-a ajuns încă știrea, probabil Unamuno e liber, redat victii sale universitare și livrești. Desigur, întîmplarea neplăcută cu înția arestare, de acum cinci sau șase ani, cu exilul și cu arestarea din urmă, care ne-au adus la cunoștință existența unui geniu curios, este singurul serviciu pe care l-a putut face totdeauna spiritului, dictatura politică a unei țări.

Poate că de-acî 'nainte, după zarva iscată în preajma lui don Miguel, vom deschide — pînă și noi, cei de pe meleagurile dîmbovițene — vreuna din marile-i cărți stranii, profunde și originale. — *L. Sebastian.*

Al. Capone et Comp.

Americanii au inventat multe lucruri frumoase, dar un mijloc contra banditismului, sută la sută american, n'au găsit încă.

Acțiunea deschisă contra lui Al Capone a trebuit să fie întreruptă. Polițistul pe mărturiile căruia se baza acuzarea, a dispărut.

Toate cercetările pentru găsirea martorului principal al acuzării au rămas zădarnice. Al Capone a suris și a părăsit sala triumfător.

Avînd în vedere înfrîngerile repetate, procuratura are de gînd să-i atace pe bandiți... la pungă. Ziarele americane afirmă că fiscul se va pune în urmărirea lor. Dacă nu pot fi învinși, să plătească cel puțin impozite. Statul va cere partea leului din jaful banditesc.

Planul e infernal. Numai la New-York fiscul ar putea încasa trei milioane și jumătate de dolari impozite din venitul global al tilharilor și contrabandiștilor. Fiscul este persoană morală și nu i se poate aplica paragraful tănuirii și împărțirii de lucruri furate.

În speță ar fi vorba de un fel de contribuție de război. Căci organizația bandiților americani formează un stat în stat.

După datele adunate de o comisiune specială, norodul american plătește gangsterilor și bandiților un impozit anual de 12 pînă la 18 milioane de dolari. Adică vre-o 3000 de miliarde de lei. O sumă care întrece de zece ori bugetul Franței.

Fiscul bandiților din New-York a impus pe vînzătorii de fructe, spălătoriile, garajele, casele de împrumut pe gaj, lăptăriile și circiurile clandestine la un impozit total de 300 de milioane de dolari anual. Adică 48 de miliarde de lei. Mai mult decît bugetul Romîniei Mari.

Marele stat american cere contribuție inamicului său intern, — nota bene: nesubversiv, — micul stat american. Dar, de cînd, mă rog, a mai plătit un stat neînvinc, ba chiar învingător, contribuție?... — *Dima.*

Recenzii

N. D. Cocea, *Vinul de viață lungă*. București. Edit. „Cultura Națională”. 1931. Prețul 80 lei.

Literatura noastră a înregistrat în ultimii ani destul de puține debuturi interesante. În schimb, am avut prilejul să vedem câțiva scriitori consacrați, dând la iveală opere care, în activitatea lor de până acum, aduc o notă nouă. Nu sînt rare cazurile cînd scriitori cu renume redebutează oarecum, în felul acesta. Este o reînoire, o desprimăvărare nouă și fecundă, care dovedește, la un scriitor, bogăție și vlagă.

Dar, pe lângă aceștia, au fost la noi, în ultimul timp cazuri în care scriitori de mare și puternic talent au debutat în sensul propriu al cuvîntului, publicînd pentru prima oară un volum. Așa a fost, acum câțiva ani, cu d. Arghezi, care, după douăzeci și cinci de ani de activitate literară, n'avea încă volum. Așa e acum cazul d-lui N. D. Cocea a cărui carte „Vinul de viață lungă” înseamnă debutul lui ca romancier.

Il vedem aici pentru prima oară pe d. Cocea construind o bucată literară. Il cunoașteam ca strălucit jurnalist și polemist înverșunat. Calitățile de stilist ale d-lui Cocea, care în articolele de jurnal treceau demulțorii neobservate, apar în „Vinul de viață lungă” în toată plenitudinea lor.

„Vinul de viață lungă” este în primul rînd o carte de stil, plină de pitoresc și de culoare. Povestitorul, magistrat tinăr într'un tîrg înconjurat de podgorii din fundul Moldovei, face cunoștința unui boer bătrîn și ciudat, Manole Arcașu, dela care află o mulțime de întîmplări stranii, petrecute pe la mijlocul veacului trecut. E vorba de o dragoste din tinerețea boerului Manole și de un vin vechi, cu virtuți miraculoase. În tîrg boerul Manole e privit ca un vrăjitor. Pe sama lui se povestesc o mulțime de legende. Intre altele aceia că ar fi descoperit secretul tinereții veșnice. Imaginația tîrgoveților e ațîțată și de oarecare ciudă. Boerul Manole

trăește retras în conacul lui dela vie, arătînd dispreț sau indiferență pentru viața țirgușorului. De asta, prietenia cu tînărul magistrat este imediat comentată de „notabilitățile” orășelului și, natural, interpretată cu răutate și meschinerie. Pînă la urmă, tînărul magistrat este nevoit să demisioneze.

Dar nu aceasta este partea esențială a cărții domnului Cocea. Toată această mediocră și îmbîcsită viață de provincie nu servește decît de cadru și de „repoussoir”, istorisirilor boerului Manole, amintirilor pe care, într'o zi de cules, la vie, le povestește tînărului lui prieten.

De aici și cele două aspecte ale cărții: unul realist, celălalt romantic. Cînd e vorba să descrie viața țirgușorului de provincie d. Cocea desfășoară calitățile d-sale de observație, de aprigă și nemiloasă satiră, calități pe care i le cunoșteam deja în activitatea d-sale de jurnalist și pamfletar. Iată, însă, că alături de aceste calități răsar altele, tot așa de bogate și care apar, prin contrast, cu atît mai surprinzătoare. În partea în care d. Cocea descrie via boerului Manole, și redă istoria cu vinul de viață lungă d-sa dă dovadă de o minută putere de evocare. Sînt aici pagini delicioase pline de farmec și poezie, o poezie senzuală și turburătoare. Iată o imagine de cules de vie: „...Un sgomot vast, continuu, domină cîntecele culegătorilor. S'ar fi spus că o moară de apă era prin apropiere, sau o prisacă în toiul roitului. Ascultam și eu sgomotul, fără să hănuiesc de unde vine. Mî l-am explicat abia cînd am ajuns în dreptul cramei. Prin ușa, cît zece din zilele noastre, adevărată poartă de cetate, cu două caturi masive de stejar, ferecate și deschise larg în lături, am văzut un sat întreg la muncă. Copile rîzătoare treceau coșurile flăcăilor. Aceștia, la rîndul lor, urcați pe scări improvizate, le deșartau în trei călcătoare, de doi stînji lungime fiecare, și așezate deacurmezișul cramei. Panerele golite sburau prin aer, însoțite de strigări și glume piperate. Fetele le prindeau din sbor. Nici una nu se lăsa mai prejos. Răspundeau la fel, cu glume în doi peri sau cu pumni de struguri aruncați feciorilor în față. În același timp, în cele trei călcătoare uriașe, alte fete și neveste, cu poalele sumese în brîu de li se vedeau pulpele pînă la șolduri, zdrobiau poama în ritm cînd domol și legănat de horă, cînd sacadat și precipitat de bătută... Strugurii se prăvăleau subt picioare. Mustul gîlgîia din vrane. Cofe, donițe, oale de lut, plecau una după alta, pline ochi, neclintite, smirna, pe umerii argaților. Crama vuia și duduia din temelie. În aer pluteau efluvii dulci și acre, amețitoare și iritante, de poamă călcată, de nădușcală și de femeie”.

Partea cea mai savuroasă din toată cartea este fără îndoială povestea boerului Manole, despre o dragoste a lui din tinerețe pentru o țigancă, Rada. Sînt aici scene admirabile,

cum e aceia în care boerul o prinde pe Rada în cramă, într-o seară de cules: „...gemînd ca o fiară rănită, Manole s'a luat după dînsa. O urmărea printre butoaie, se izbea de grinzi, se împiedeca în cozi de greble, de lopeți, de tîrnăcoape, cădea, se scula, îi aținea calea, aluneca în băltoace de must, se ridica iarăși și, surd, idiotizat, orbit de exasperare, de rușine, de patimă și de dorință, își jura printre buzele înșingerate: orice ar fi, orice s'ar întîmpla în urmă, s'o prindă, s'o aibă și s'oucidă... Cum să prinzi, însă, vîntul în brațe și apa între degete! Oricît de dornic era el și de tînăr, Rada era mai sprintenă. Trecea sbîrniînd ca o sfirlează. Sărea ca o ciută. Aluneca printre unelte și buți defundate ca o rîndunică. Ea singură, fără îndoială, și-a dat seama de stîngăcia lui. Se juca acum cu primejdia. Își încerca norocul. Sfida soarta. De pe-o grindă, s'a aruncat în mijlocul mormanului de struguri din călcătoare. Pe neașteptate s'a înfundat într'inșii pînă la brîu. A vrut să scape, dînd repede din mîni și din picioare, ca omul care se îneacă. S'a împleticit însă. A alunecat și a dat în brînci. Cu un urlet de biruință, dintr'o săritură el i-a căzut în spate. A apucat să-i puie mîna în ceafă. N'a apucat însă s'o prindă de umeri. Dintr'o svîc-nitură, Rada s'a răsucit sub dînsul. Erau acum față în față. Ea avea brațele libere, gura deschisă. Ar fi putut să-l sgîrie cu unghiile, să-l rupă și să-l sfișie cu dinții. Dar nu l-a mușcat. Nu l-a sgîriat. Ochii i s'au tulburat. Trupul, ca un arc frînt din mijloc, s'a înmuiat sub trupul lui. Brațele au bătut o clipă aerul. Apoi, ca o sută de brațe, ca o mie de brațe încolăcite, l-au înlănțuit de pretutindeni, apăsîndu-l spasmodic, mîngiîndu-l ca în delir. Pe cînd gura, lipită de gura lui ca o ventuză, îi sorbea ultima răsufare și tot sufletul, într'un sărut mai lung și mai mistuitor decît moartea...”

Astfel de pagini te fac să regreti că d. Cocea a întîrziat atîta pînă să se hotărască să facă artă. E o artă de cea mai bună calitate, care-l așează, dintr'odată, printre cei mai iscusii mînuitori ai prozei noastre literare.

Al. A. Philippide

* * *

Joseph Roth, *Hiob. Roman eines einfachen Mannes*. Berlin. Gustav Kiepenheuer Verlag, 1930.¹

Poate că pe generațiile viitorului le va plictisi uniformitatea literaturii zilelor noastre în același fel, cum pe noi ne plictisește o mare parte din literatura evului mediu. Contemporanii au, între ei, altă optică decît aceia pe care o prac-

¹ În București, la librăria «Hasefer». Str. Karagheorghevici 9.

tică urmașii, cînd privesc îndărăt peste lungi timpuri. Noi, astăzi, de exemplu, nu ne putem opri de a ne mira de varietatea producției literare actuale. Critica și teoria literară suferă de greutatea de a defini și clasifica materialul zilei. Obișnuit, renunțăm la asemenea operații de ordonare, care, unor dintre noi, le par profund demodate, — deși obiceiul de a dori fortărețe literare după planuri energic desenate, și curajul (cam naiv, mi se pare) de a le încerca realizarea nu s'a pierdut încă. Dar aceasta rămîne neglijabil pentru cine e destoinic și dispus a se bucura de varietatea stilurilor unei vremi în care, deopotrivă, se pot naște capriciile vertiginose ale lui Delteil, înregistrările surprinzător studioase ale lui Proust, și o povestire de clasică simplitate ca *Hiob* al lui Joseph Roth. Se pot naște, zicem, deopotrivă : adică, în asemenea diversitate, creația literară poate captiva pe cetitorii buni cu egal farmec.

„Vor vielen Jahren lebte in Zuchnow ein Mann namens Mendel Singer. Er war fromm, gottesfürchtig und gewöhnlich, ein ganz alltäglicher Jude. Er übte den schlichten Beruf eines Lehrers aus... Gott hatte seinen Lenden Fruchtbarkeit verliehen, seinem Herzen Gleichmut und seinen Händen Armut”.

E un început clasic de legendă, ca din apocrifele biblice sau din Talmud. Joseph Roth îmbină măiestrit tonul de legendă cu mijloacele de observare pe care arta literară europeană le-a reținut din estetica naturalismului. Mendel Singer, figura centrală a povestirii, dascăl evreu, poartă în el o lume de tot veche, a legii strămoșești și a suferințelor ce formează însuși miezul tradițiilor neamului său și ale clasei sale. Soția și copiii săi sînt oameni simpli pe care-i mîna curentul de nevoi și ambiții ale zilelor de astăzi. Viața acestora, mai întîi în sărăcia urită și tristă a țîrgului rusesc, apoi în fierberea pretențioasă a New-Yorkului, autorul ne pune să o privim prin ochii rezignați, prin înțelepciunea descurajată de ovreiu sărac a lui Mendel Singer. Un farmec straniu pătrunde și însuflețește, de la un capăt la altul, povestea aceasta, unde o veche și melancolică poezie se amestecă în curioasă măiestrie cu un realism de cea mai modernă esență. Tristele visări religioase în care își găsește, în răstimpuri, odihnă necăjitul Mendel Singer, îi asigură un fond sufletesc egal, cu care el primește la fel noroiul ulițelor din Zuchnow, praful și grosolăniile răutăcioase din birourile poliției rusești, ca și trepidația absurdă a lucrurilor și a sufletelor pe bulevardele New-Yorkului, sau ploșnițele atotputernice în apartamentul său american. Cînd amîndoi băieții sunt luați la oaste, femeia îl ceartă strasnic pe Mendel și-l zorește să puie la cale dezertarea copiilor. — „Ce vrei tu, Debora? Noi, sărăcimea, sîntem fără putere.

Dumnezeu nu ne-aruncă bulgări de aur din cer; la loterie nu câștigăm; trebuie să răbdăm cu supunere soarta. Dumnezeu dă la unul și ia de la altul. Cine poate ști, de ce ne pedepsește? — „Te-ai prostit de tot, Mendel! Tu ești dascăl. Câtă minte ai avut ai dat-o copiilor pe care-i înveți carte; și ei ți-au dat ție toată prostia lor”. Dar și humorul acesta necăjit, rar se arată în casa și în vorba lor. Sărăcia se ține de ei, neobosită. Și mai sunt și alte necazuri. Băiatul cel mai mare e un vlăjar numai bun de ostaș. Călărește pe deșălate ca un herghelegiu, moare după femei și după rachi, și ajunge un minunat soldat de cavalerie. Celalt băiat fuge în America. Fata e frumoasă; se ține cu ofițeri, sau în lipsă, cu soldați. Mendel Singer, din toate aceste, soarbe aceiași resignată amărăciune; își vede de rugăciune și de lecțiile cu copiii. Tatu-său fusese dascăl; și bunicu-său. Altă meserie nu-i pare lui c'ar fi putut să aibă; și de aceea se necăjește când nevastă-sa râde de dascălia lui. Când cei trei copii erau măricei, Debora mai naște încă un băiat: un hidrocefal, care nu poate vorbi, nici umbla. Cu brațele și picioarele lui hidos atrofiate, monstrul umblă tîrîș, mormăind neomeneste. Numai când paharul de ceai sună lovit cu lingurița, figura idioată se trezește, parcă, și se luminează. Doctorul a zis: are să fie un epileptic, fără scăpare. Rabinul însă a răspuns Deborei, care a plîns o noapte la ușa lui, așa: Menuhim, fiul lui Mendel, are să fie sănătos. Durerea îl va face înțelept; urîtenia, bun; boala, tare. Nu te teme. Du-te acasă, și nu-ți lăsa copilul în părăsire, oricît de greu ți-ar cădea"... Acasă, zice Debora: Menuhim are să se facă sănătos, dar pînă atunci trebuie să treacă multă vreme. — Trebuie să treacă multă vreme, îngîmă Mendel, ca un ecou răutăcios... Menuhim stă culcat într'un coșuleț atîrnat cu sfori, din tavan. Intr'o zi, ceilalți copii, de obrăznicie, îi fac un vînt strașnic, — gata să se rupă leagănul. Mendel dă peste ei. Fetita se ascunde după maică-sa. Mendel își desprinde cureaua dela brîu și începe să arză pe băieți. Și pare c'ar fi fost cureaua legată de trupul lui: fiecare lovitură ce răsună pe spetele băieților, o simte și el. În capul lui izbucnește un sgomot grozav. Țipetele femeii, care vrea să-l liniștească, picreau în zgomotul din sufletul lui. Cureaua se învîrtea mereu trosnind peste masă, peste scaune, — și Mendel n'ar putea spune care lovituri îl bucură mai mult, cele care nemereau spinarea băieților, sau cele ce dedeau greș.

Peste cîțiva ani, vine vestea din New-York: băiatului i-a mers bine; și trimite și bani, ca să vie părinții acolo. Biruit de stăruințele femeilor, Mendel pleacă în America. Menuhim rămîne în paza unor rude, pe sama cărora își lasă Mendel și cocioaba, și ce nu putuse încărcă la drum. Abia sosit, pe Mendel, nemîncat și nedormit, îl plimbă neamu-

rile prin New-York. Coccoțat într'un tramcar foarte înalt, încălțat cu cizmele lui grele rusești și cu galoși pe d'asupra, Mendel își strînge spasmodic umbrela de ploaie între genuchi. Ii ard picioarele ca pe jăratec. Minerul de lemn al umbrelei e fierbinte, pare c'ar fi de fier. Înaintea ochilor îi stă ca o perdea groasă de funingine, de praf și dogoare. Vîntul făcut de goana tramcului, arde. În vîntul acesta e numai zgomot. Zbierete, fluerături, trompe, clopote, scîrțîit de roți în jghiabul șinelor... Și Mac, Americanul, tovarășul tînărului Mendel țipă, cît îl ține gura, explicații. Bătrînul nu pricepe nimic; dă din cap însă, zîmbind. Zîmbet fricos și blînd în jurul gurii lui, stă înfipt ca un clește de fier. De ar vrea să nu zîmbească, n'ar putea... Miros de asfalt topit, de praf uscat, miros dulceag de benzină, miros bihilit de baltă de prin pescării, putoare rîncedă și grasă de canal, de brînzărie, putoare aspră de ceapă; iar de aproape, obrazul proaspăt ras al tînărului Singer miroase a parfum de lăcrimioare și a cloroform. Peste o minută, Mendel leșină.

În America, negustoria nu merge rău. Singer tînărul a făcut stare; e însurat, și soră-sa e logodită cu tovarășul. Vine războiul. Mendel junior se înrolează, — e doar un cetățean american foarte ambițios și patriot. Se înrolează și tovarășul. Singur tovarășul se întoarce. Mendel a murit pe front. În lipsa lor, Miriam se încurcase cu un altul (care trăia și cu soția tînărului Singer, — și bătrînul prinsese de veste toate acestea). Părăsită, fata nebunește. Curînd moare și bătrîna. Mendel Singer se ține, ca vai de dînsul, pe la casele unor evrei bătrîni, de seama lui. E dus de pe lume, și cam copilăros. De băiatul cel mare, nimic nu s'a mai putut afla, dela începutul războiului.

Însă legendei îi trebuia un alt sfîrșit. Un doctor din Petrograd, mare învățat și filantrop descopere pe Menuhim, și observă că are un neobișnuit auz muzical. Il îngrijește, și-l face om normal. Capelmaistru și compozitor vestit, trece în America, caută și găsește pe Mendel Singer, cărui nu-i rămîne acum decît să se odihnească „de greutatea fericirii și de măreția minunii” ce-i trimisese Dumnezeu.

Pare un final impus de estetica filmului, și nu în ce poate avea el mai delicat. Această impresie, care isbește la prima vedere, trebuie corectată. Este un sfîrșit ca de legendă — după schema povestei lui Iov; — și Roth ne-a pregătit, cu artistică grijă, pentru această miraculoasă încheiere în spirit vechiu popular — care, altfel, ar fi în gust american. Căci noi am văzut întîmplarea întregă prin spiritul lui Mendel Singer, om simplu, cu sufletul lui vechiu plin de frica lui Dumnezeu și de slova Bibliei.

Karl Hans Strobl a scris, în *Seide Borrowitz*, istoria unui

copil monstruos și genial, din ovreimea Galității. Strobl, un maestru al fantasticului naturalist, a dat poveștii sale amplificări și minuțiozități ce aparțin unei arte cu totul noi, fără a lăsa cît de puțin să se piarză ceva din claritatea desenului. Joseph Roth a avut, cu severitate, în vedere, simplitatea elementară a vechilor legende orientale. Textul său e numai din fraze scurte, legate aproape fără subordonare, sau fără legătură explicativă. Pe unelocuri, s'ar părea că avem înaintea transpunerea în proză a unei vechi poeme. În arta purei povestiri, *Hiob* stă alături de *Seide Borrowitz*, ca o memorabilă realizare.

* * *

Ilja Ehrenburg, *Das Leben der Autos*. Berlin. Malik-Verlag. (Fără dată editorială. — Autorul își datează textul din Paris, Februarie — Iunie 1929).¹

O cronică a vremii noastre — spune Ehrenburg în prefață. Eroii și fabula nu sunt inventate. Și numai unele nume sunt fabricate de autor. În general el a căutat să nu se depărteze de materialul brut: notițe de ziare, reportaj judiciar, memorii, scrisori private, observații personale ale autorului însuși. Însă: *a explicat* faptele indivizilor „în felul său“, fără a ține sama de felul cum le explică, „oficial“, unii dintre eroi.

Am sta să zicem că Ehrenburg autorul, nu-i decît un comunist tendentios: tema sa monotonă e răutatea infernală a capitalismului, blestemul sinistru care zace asupra capitalului. Am sta să zicem așa, — dacă Ehrenburg nu ar strivi, la sfîrșitul cărții, și o biată candidă tovarășe din suburbiile Moscovei, aruncînd-o sub pneumaticele unui tovarăș, candid și el neapărat, funcționar sovietic în Sindicatul „Nafta“. Tovarășa strivită a fost dactilografă în biuroul unei fabrici de automobile. Apoi iubita tovarășului. Acest june e om umblat, prin Londra și prin America. A stat de vorbă și cu Sir Henry Deterding. Intors în patria sovietică, și-a americanizat perfect biuroul. Are și un dictafon, adus din New-York. Și-a adus și haine după ultima modă americană. Pălărie nu poartă nici pe gerul cel mare. Se rade în fiecare dimineață. Lucrează 12 ceasuri pe zi. Pe blocul de pe biuro, programul zilei e însemnat pe jumătăți de ceas. O singură slăbiciune: iubește femeile: din pricina lor e în stare a fi distrat în plină ședință, a avea accese de migrenă și melancolie. Cunoscuse tot felul de femei, și constatase că chiar tinerele comuniste cu ciorăpei pînă la jumătatea pulpei și

¹ În București, la librăria «Hasefer». Str. Karagheorghievici 9.

înscrise în Liga pentru economisirea timpului, se lăsau curcite prea greu și cu mare pierdere de vreme. Însă cu Mussia, dactilografa dela automobile, cu ochi albaștri și cu pistrii pe nas, el s'a învoit într'un tempo confortabil. Mussia era o fată ca oricare alta. Afară de Lermontov, nu iubea decît pe tînărul funcționar, și-i plăceau fotografiile de chauffeurii, și ciorapii de mătase. Pe junele dela „Nafta” îl adoră. Junele însă n'are prea mult timp: iar Mussia ajunge tot mai exaltată în dragoste. Într'o seară, junele uită să vie la Mussia. Mussia plînge, cade în dezolare, din dezolare în desperare; iese noaptea în stradă și se aruncă sub un automobil. Coincidență tragică: tocmai mașina tînărului, care venea, întîrziat, să o consoleze în două vorbe, și să alege apoi la o ședință. A doua zi tînărul, ca de obicei, vorbește în dictafon despre situația pieței. Deodată îi apare o clipă în gînd: o gură căscată din care curge sînge; doi ochi dați peste cap. Și tînărul zbiară, îngrozit, în dictafon. Apoi continuă, cași cum nu s'ar fi întîmplat nimic. Astfel: tema cărții nu e, simplu, o teză comunistă; este mecanizarea omului în mașinăria atotputernicului capitalism. Căci stilul e al capitalismului, unul și același, la Moscova nu altfel decît la New-York.

D-l Citroën este un om viu. Poartă musteață și are pasiuni. Motorului nu-i trebuie nici mustățile, nici pasiunile d-lui Citroën. D-l Citroën face să vibreze aerul de reclamele sale: din pămînt pînă'n cer: Citroën-Citroën-Citroën-Citroën. Dar e și Ford. Eftin-Eftin-Eftin. Să poată cumpăra toți. Într'o zi fierbinte de August, d-l Citroën se preface într'o societate pe acțiuni. O operație financiară complicată. D-l Citroën a fost demontat, și remontat din nou. Președinte al consiliului de administrație. Dar pentru Banca Lazard Frères, Domnia Sa, acum, nu e mai mult decît conducătorul uncea din numeroasele sale întreprinderi. Și ciocanele mecanice lovesc cu nu știu cîte lovituri pe secundă; și degete, și brațe de lucrători se strivesc și se taie, nu știu cîte pe lună; și oamenii sunt striviți piftie, pe caldarim, sau în stomahul limuzinelor carambolate. Și greve. Și lucrători împușcați. Și Royal-Dutch cu Sir Henry Deterding în cap, pun la cale darea afară a Rușilor din Londra; apoi a lui Rakovski din Paris. Ce nu face omul pentru petrol, respectiv pentru benzină. „Băgați de seamă; nu cumpărați petrol rusesc dela Soviete. E petrol furat de comuniști” — strigă Sir Henry, om cu frica lui Dumnezeu, plin de grije duhovnicească, nu cumva să-și încarce oamenii cugetul cu petrol de furat. Nafta rusească e a proprietarilor săi de dinainte de război, adică a mea — că Sir Henry a avut grije să cumpere toate hîrtille petrolului rusesc, de pe timpurile cele bune. De aceea el se completează judicios, spunînd, de altă parte,

Sovietelor: Nafta voastră să mi-o dați numai mie; și cu reducerea cuvenită. Sir Henry a făcut ce a putut, căci lumea trebuie organizată. Sir Henry e organizator și creștin, riguros. Lucrează, ce-i dreptul pentru capitalism; dar tot așa lucrează și tânărul funcționar sovietic pentru Revoluție, fără să gândească despre Revoluție. N'are vreme. Nimeni n'are vreme. Asta e.

Stilul lui Ehrenburg se poate caracteriza ca o înscrisere grafică a mișcărilor unui motor cu explozie sau a unei mitraliere. Asemănarea acestor două aparate, în ritm, sunet și temperament, e isbitoare; și e simbolică pentru sufletul vremii. Cartea îți dă echivalența, în sentiment, a iuțelii, a sunetului sec, anxietății implicate în ritmul acesta nepăsător și nebun. Citroën, Sir Henry, Deterding, Chamberlain, Davis, Hoover, Churchil, Rakovski, Ionel Brătianu, Uzini de automobil, Sonde, plantații de cauciuc, ouvrieri europeni, negri și galbeni, samsari de bursă, ziaristi de bursă, politicieni de bursă, amețala reclamelor luminoase, cadavre rupte ca niște jucării, sinucideri și reabilitări — vedeți Ehrenburg, dela prima pagină la ultima. Vervă fără istov. Cancan drăcesc de imagini: literar, el a digerat puterea de impresionare a motorului, a uzinei, a bursei, a ziarului, a catastrofismului banal, — a iuțelii oricare ce ne duce, ne duce. Egal unde. Ajunge atât: ne duce, de nu mai știm de nimic alta decât de ducere.

Paul Zarifopol

* * *

Revista Istorică Română, vol. I, fasc. I. București, 1931.

O nouă revistă de studii istorice? Da, și tocmai de acia fi salutăm, cu o deosebită bucurie, apariția! O nouă revistă de istorie națională înseamnă o nouă falangă de energii competente pusă pe lucru la dezgroparea, înțelegerea și colportarea adevărurilor găsite între ruinele trecutului nostru. Imbogățind inventarul celor câteva reviste de specialitate de pînă acum, noua publicație va pune cu nădejde umărul la eforturile comune, va integra ceiace alții numai au adunat, și, cîștigînd un nou cerc de cetitori pasionați, va duce în straturi cît mai largi preocupări și rezultate ale studiului frămîntatei noastre istorii.

Cercetarea trecutului neamului românesc, — glăsuește „Cuvîntul Înainte”, — „va cuprinde răsîmpul dela cele mai vechi urme de viață omenească de pe teritoriul de dezvoltare istorică a poporului nostru pînă la problemele contemporane ale Statului românesc. În acest larg cadru se vor cerceta elementele etnice care au constituit neamul românesc: Thracii, Illyrii și întreaga romanitate orientală; se vor exa-

mina împrejurările prin care trece neamul românesc în cursul evului-mediu, în mijlocul unității culturale slavo-bizantine, la care se adaugă influența apuseană; în sfârșit, se va studia dezvoltarea formațiunilor politice românești pînă la contopirea lor în statul actual“.

Deasemeni, R. I. R. își propune o atitudine perfect obiectivă, cu „respectarea strictă a adevărului“, atitudine ce trebuie de altfel să stea la temelia tuturor operelor de știință. Competența în critică, siguranța în informație și, mai presus de toate, o largă informație bibliografică asupra tuturor problemelor de istorie națională, iată destule promisiuni frumoase, pe care R. I. R. înțelege să le și îndeplinească chiar dela primul număr.

Remarcăm de altfel și occidentală atitudine de care dă dovadă publicînd și articole în limbi europene, sau rezumînd într'una din aceste limbi articolele românești.

Sumarul, bogat și interesant. Relevăm, în deosebi studiul eruditului bizantinist al Universității din București, d. D. Russo, despre „o închipuită descoperire: un filosof român din secolul al XVIII-lea“. E vorba de o traducere românească, datorită obscurului dascăl moldovean, Petru Stamatadi, după o „scrisoare“ împotriva tagmei filozofice a „Ocheliștilor“, scrisă de renumitul învățat grec Evghenie Vulgaris, la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Cei ce se ocupaseră pînă acum de traducerea amintită, apărută la Iași în 1815-1819, o consideraseră, fără temei, ca lucrarea originală a lui Petru Stamatadi. De aici o nesfârșită gamă de ditirambe la adresa acestui filozof (!) român ignorat. Elementele de convingere pe care le aduce d. D. Russo sînt irefutabile, iar lectura studiului nespuse de reconfortantă.

În „Originele Stemelor Moldovei și Țării Românești“, d. G. I. Brătianu, pe baza unui studiu comparativ, ilustrat cu dovezi convingătoare, ajunge la concluzia că „Stemele țărilor noastre... au luat ființă în chip firesc din împrejurările politice, din nevoia de a da o formă normală legăturilor cu regatul Ungariei“, reproducînd astfel scutul despîcat și fasciat, cu sau fără florile de crin angevine; această imitație a blazonului regal ungiuresc a avut loc în a doua jumătate a veacului al XIV-lea. „Inrîurirea Apusului feudal n'a lăsat aci imagine mai reprezentativă, în afară de podoaba din mormintele dela Curtea de Argeș, decît stema însăși a acestei țări“.

Studiul d-lui G. D. Triandaphyllopoulos, profesor de drept civil la Universitatea din Athena, despre izvoarele codului Callimah, și al d-lui Scarlat Lambrino, despre o cupă găsită la Histria, „en terre cuite“, decorată cu figura unui împărat prebizantin, recenzii judicioase, notițe, și un bule-

tin bibliografic destul de bogat, completează sumarul, la care se adaugă o foarte bună prezentare tehnică.

Am avea totuși de formulat două obiecții. În primul rînd, revista ar trebui să apară cît mai des, cel puțin lunar, pentru a menține un strîns contact cu cetitorii. În al doilea rînd, o revistă istorică, chiar de sinteză, nu se poate totuși dispensa de materialul documentar, de multe ori foarte interesant, pe care îl așteaptă uneori o prelucrare tîrzie. De aceea, o rubrică dedicată publicării de „documente și texte“ ar fi, credem, necesară. Iar selecția acestui material rămîne la aprecierea distinșilor conducători ai R. I. R.

D-nii G. I. Brătianu, G. M. Cantacuzino, N. Cartoian, C. C. Giurescu, S. Lambrino, P. P. Panaitescu și Al. Rosetti, aduc suficiente garanții că *Revista Istorică Romîna* va fi totdeauna cel puțin la nivelul primului său pas.

E. V.

Revista Revistelor

Postul Mare în Noul Mexic.

Dune imense de nisip pierdute în orizonturi fără limită, riuri cu albiile adesea uscate, gîtuite în canioane inaccesibile, stînci înălțîndu-se asemeni unor cetăți. Deșert și tăcere, sol de aur, roci de peruzea, ierburi de argint. Peisaje de o violență neașteptată, unde asprimea formelor și strălucirea luminii se imbină în aspecte capricioase sub un cer întotdeauna albastru.

Intr'un astfel de decor, în plin secolul al 20-lea, niște iluminați executați, în memoria lui Christos, scene de o stranie barbarie. Aici este Oberammergau-l Americii, unde patimile însă nu constituie un simplu spectacol, ci o lugubră realitate, unde cel flagelat, sau chiar răstignit nu e un actor, ci o victimă. Aceste obiceiuri sîngeroase sînt practicate de secta *Los Hermanos Penitentes*, a fraților pocăiți. Acest ordin, care nu există de cît în Statele Unite, posedă cîțiva adepți și în Arizona și Colorado de sud, dar e răspîndit mai cu samă în Noul Mexic. Pocăiții sînt cei mai mulți de rasă mexicană. De cîtva timp printre ei se prenumără și cîțiva Americani. Indigenii nu fac parte niciodată din sectă.

Analog celor din Italia și Germania, ordinul *Fraților Pocăiți*, a fost înființat în Spania, în sec. al 15-lea. La început el constituia o reuniune a oamenilor de bine, care pe lingă practica pocăinței, desfășurau cea mai largă acțiune de binefacere. Odată cu cuceririle spaniole în America, ordinul se răspîndi în Mexic,

apoi în Noul Mexic. Acolo el degenerează curînd și transformă riturile sale în atrocități, monstroase. Un manuscris din 1794, conservat la Santa-Fe, este documentul cel mai vechiu la care se referă Pocăiții. În el se vorbește de al Treilea Venerabil Ordin al Pocăiților, care există, spune textul, dela cucerirea Mexicului de către Spanioli. Se specifică, că ordinul a fost întemeiat cu permisiunea prelaților, a bisericii, dar nu poate încăpea îndoială că pe acele vremuri riturile lui trebuie să fi fost altfel.

Astăzi organizarea ordinului este următoarea: Cînd într'o localitate, sau regiune se adună un număr destul de numeros de pocăiți, ei constituie o *morada*, în jurul căreia se grupează. Diversele *morada* rămîn independente una față de alta și fiecare poate să-și aibă riturile ei aparte. Fiecare *morada* își alege șefii săi. Cel mai însemnat este *Hermano major*, care exercită o influență considerabilă chiar în afara sectei. Vine apoi *Celador*, însărcinat cu executarea sentințelor: *Maestro de novios* — instructorul novicilor, legați, sub amenințarea pedepsei cu moartea, cu obligațiunea secretului asupra tainelor inițierii; *Sangrador*, care imprimă pecetea Pocăiților pe spinarea noilor adepți și biciuiește pe cei ce calcă disciplina; *Resador*, *Pitero*, ș. a. Consiliile de revizuire din timpul războiului, au putut constata pe baza cicatricelor peceților rituale, că 80 la sută din locuitorii regiunii Santa-Fe, făceau parte din ordinul Pocăiților.

Riturile Pocăiților se practică mai

ales în Postul Mare. Scena Inițierii are loc în general în prima săptămână și este însoțită și ea de crude încercări corporale. Pe măsură ce ne apropiem de săptămîna Patimilor, procesiunile singelui și purtările Crucii devin mai dese. Crucificările propriu zise sînt rezervate Vinerii Sfinte. Ele se înfăptuiesc în cel mai strict secret. Acum vre-o 40 de ani, victima era bătută în cuie. Ea nu avea nici o șansă de a scăpa. Astăzi e altfel. Condamnatului i se leagă minile și picioarele cu funii de cîneapă, apoi el este prins de cruce. Corpul e învelit într-o mare pînză albă, iar capul e acoperit cu un sac negru. Goale rămîn numai minile care devin foarte curînd purpurii și se umflă. Cu ajutorul unor funii, crucea este apoi ridicată și scufundată într-o groapă de 4 picioare adîncime. Aceste atrocități au fost văzute de scriitorul american Ch. Lummis, care cu riscul vieții sale a reușit chiar să le fotografieze, făcînd un document unic și prețios. El povestește că pocăitul răstignit în fața lui, a cerut să fie bătut în cuie, socotind simpla legare de cruce o încercare prea slabă pentru păcatele sale. Victimele nu sînt coborîte depe cruce, decît după ce își pierd cunoștința. În general ele nu-și mai revin în fire. În cazul cînd mor, corpul lor e îngropat într'un loc secret, iar hainele sînt duse la ușa pîrînșilor, care înțeleg ce s'a întimplat. În regiune circulă o bucată de vreme noutatea dispariției sale, iar peste un an o modestă cruce se înalță la căpățiul unui mormint pierdut în munți... Dacă din întimplare, condamnatul scapă dela moarte, el nu mai are nevoie de a îndura supliciile pocăinței și devine atotputernic.

Pocăiții practică și alte mijloace de tortură. Astfel de exemplu, mai mulți sectari, cu lanțuri pe picioare sînt înhămați la un car enorm, încărcat cu bolovani de piatră. Roțile neunse într'adins ale carului adaogă scîrșitul lor sinistru la gemetele produse de eforturile supraomenești ale condamnaților. Un tînăr de 16 ani, supus acestui martiriu, a murit. O altă tortură constă în a lua parte la procesiunile ordinului cu cactuși băgați în încălțăminte, sau a dansa pe o suprafață de pămînt, acoperită cu

cactuși. De asemeni nu sînt rare flăgărăle crude, sau spintecarea țeșturilor intermușchiulare și presărarea lor cu sare pisată.

Vinerea sfîntă torturile iau sfîrșit, rămînînd de îndeplinit la noapte o ceremonie infernală, care reprezintă coborîrea lui Christos în infern, sau pentru alții cutremurul care a însoțit moartea lui și în care se realizează cel mai îngrozitor vacarm de urlete, strigăte și zgomote din cîte se pot inchipui.

Femeile nu pot fi inițiate în tainele ordinului.

Biserica condamnă pe Pocăiți. Aceștia sînt excomunicați, ceiace nu-i împiedică de a se considera catolici și de a primi împărtășania. Iar dacă li se obiectează că biserica îi condamnă, ei răspund cu un zîmbet de superioritate, că torturile cărora ei se supun de bună-voie, le asigură iertarea greșelilor lor. Ordinul e de altfel așa de puternic, că preoții trebuie să procedeze cu moderațiune pentru a nu îndepărta cu totul turma rătăcită. Totuși printr'o muncă răbdătoare ei au ajuns la unele rezultate bune. Procesiunile nu se mai fac decît noaptea, clandestin, crucificările cu cuie au fost înlocuite prin legături și au devenit din ce în ce mai rare. Totuși preoții satelor unde Pocăiții sînt în număr prea mare, părăsesc în general parohiile lor în săptămîna Patimilor. Biserica rămîne deschisă și servește de obicei ca scop al procesiunilor rituale.

Condamnate de Biserica catolică, respinse de protestanți, interzise de guvern, riturile acestui ordin nu se mai mențin astăzi decît mulțumită sprijinului anumitor personaje politice, care protejează această sectă în vederea unor avantaje personale.

(S. Stoffels d'Hautefort: *Mercure de France*, 1 April 1931).

* * *

Germania — prada Rusiei ?

Supraorganizarea industrială a devenit un element de ruină. Germania modernă a fost construită pe credit. Desvoltarea uzinelor germane a fost cu mult mai rapidă decît mărirea averii naționale. Băncile germane au

avut în vedere la finanțarea întreprinderilor fărăi lor, interesul producătorului și nu acel al deponentului. Ele au simțit necesitatea de a face să lucreze banul cu atât mai mult, cu cât valoarea economiei naționale devenea tot mai vizibil inferioară sumei capitalurilor puse în mișcare. Succesele îndelungate ale lui Bismark creaseră o atmosferă de încredere care favoriză timp de o jumătate de secol îndrăzneala acestei vaste operațiuni. Pericolul nu a început să fie simțit decât în ajunul războiului mondial. Veni războiul. După război inflația. După inflație regimul prestațiunilor în natură. Statul porni în susținerea industriei cu mijloace artificiale. Dar acest procedeu fu numai o amăgire și nu reuși să o salveze. La izbucnirea crizei mondiale, Germania fu atinsă cea dintâi.

Producătorii germani crezuseră că au găsit o formulă de salvare în raționalizarea ce au început a o aplica acum câțiva ani. Se spera că economiile realizate mulțumită procedeele noi de producție, vor ușura în mod durabil costul fabricatelor. Dar lucrătorii concediați cu miile nu găseau de lucru. Asigurările sociale în contra șomajului îngreuiară bugetele cu o sarcină mai grea decât planul Young. O ploaie de impozite se abătu asupra industriașilor și ridică nivelul prețurilor de cost pe care ei sperau să le reducă. Comenzile făcându-se din ce în ce mai rar, banul din ce în ce mai scump, s'a băgat de samă că imprudențele raționalizării, adăogându-se la imprudențele de credit, n'au făcut decât să lărgească prăpastia săpată de imprudența tragică a războiului. Minunata organizare germană, îndreptată în întregime spre prosperitate, s'a dovedit neputincioasă în fața crizei.

Astăzi, industriași germani așteaptă o înviorare a afacerilor lor dela planul quinquel al Sovietelor. Ei au primit nu de mult, după cum se știe, dela Moscova comenzi pentru trei sute de milioane de mărci. Cu acestea, totalul oficial al contribuției capitalului german la echiparea industrială a revoluției rusești se ridică la suma de opt sute milioane de mărci, aproape cinci miliarde de

franci. Statul își are partea lui de răspundere în această întreprindere, pentru că el garantează plățile rusești pînă la concurența 50%.

Și dacă cel puțin opiniunea germană nu s'ar găsi, cu privire la comunism, în stare de receptivitate. Dar cinci milioane de șomeri constituie o massă revoluționară pusă la dispoziția tuturor uneltitorilor și tuturor profesilor de catastrofe. Acestora vin să se adoaie în fiecare an câte cincizeci de mii de tineri înzestrați cu diplome universitare și care îngroașe rîndurile proletariatului intelectual. Pe de altă parte Reichswehr-ul a comis enorma greșală de tactică, completînd cadrele armatei roșii, ceiace echivalează cu bolșevizarea propriilor lor trupe. Instructorii reveniți din Rusia nu vor mai fi aceiași.

Ce are Germania pentru a ordona acest haos social? O administrație care nu mai are rigiditatea celei de altă dată. Un parlament care aproape nu există. Un orator este ascultat numai de membrii partidului său. Un guvern compus din doi oameni: un catolic și un socialist, cancelarul Brüning și doctorul Braun... Republica germană nu și-a creat încă personalul său guvernamental. Acel al imperiului este scos din slujbă. Lipsesc capii.

Concluzia? Germania se va salva cu greu prin sine însuși. Trebuie o sforțare ca să fie salvată de Rusia și puțin de ea însăși, pentru că nu e imposibil ca ea să se prăbușească și căderea sa va fi aceea, a civilizației europene.

(Henry de Jouvenel: *La Revue des Vivants*, April 1931).

* * *

Odiseia ca operă de artă

Toate figurile poemului, dela cele mai mari pînă la cele mai umile, de la regi pînă la cînele Argo, gravitează în jurul unei figuri centrale, aceea a eroului, care astfel apare ca soarele în sistemul planetar: dela el vine ordinea și lumina, dela el iau consistență și viață acei ce sînt sateliții săi.

Înainte de a fi intrat el direct în acțiunea poemului, noi simțim că fără el nu ar avea sens figurile și scenele pe care poetul le trece sub ochii

noștri: în casa lui, soția care-l plînge, pretenții care aspiră la locul lui, fiul său care merge oarecum pe urmele sale și reproduce persoana sa; în Itaca, cetătenii vechii generații care-și amintesc de virtutea și bunătatea sa; la Pilo, Nestor care ne povestește despre vitejia sa în războiu și înțelepciunea în sfatul Acheilor; la Sparta, Menelau care-l plînge ca pe un frate pierdut, Elena, care dă noi dovezi asupra îndrăzneții și vicleniei sale. Mai mult, zeii în Olimp sînt mișcați de soarta lui și se sfătuiesc să facă să înceteze persecuțiunea pe care unul din ei o exercită asupra lui de atîția ani.

De la cartea a 5-a, Odisseu intră în acțiune direct și rămîne astfel pînă la sfîrșitul poemului: îl urmărim în disperata sa reîntoarcere din insula lui Calypso; îl vedem primit cu bunătate și onorat de Feaci; ascultăm dela el însuși povestea primejdioaselor sale peripeții din trecut; și îndată după aceasta, iată-l debarcat în sfîrșit în insula părintească și acolo lucrînd pentru eliberarea casei sale de venetici și pentru recucerirea situației sale de stăpîn al familiei și al regatului.

Arta minunată a poetului constă în a face să fie simțite toate aceste lupte, menținînd totuși mereu povestirea într'un ton de impasibilitate, care rivalizează cu aceia a eroului său. Curiozitatea cititorului e ascuțită mereu dela o scenă la alta, și poetul zăbovește în amănunte asupra cărora ai vrea să aluneci, mai repede; dar în timp ce rămiî astfel suspendat, ai perfecta iluziune că asîști la fapte care se desfășură sub ochii noștri, în jurul nostru într'un timp care se scurge prea încet pentru răbdarea noastră. Ne găsim adesea, tocmai în situația lui Odisseu în timpul ultimului mare ospăț oferit lui de regele Feacilor (13, 26-35): eroul așteaptă cu nerăbdare apusul soarelui și grăbește în minte momentul dorit. Dar nerăbdarea lui Odisseu nu-l împiedică să guste din plin măreția ospățului și cîntecele suave ale lui Demidoc. La fel și noi, deși grăbiți să vedem mai repede sfîrșitul, nu putem sări peste tot ceea ce poetul introduce ca pentru a ne distra, sau pentru a ne necăji.

Acest lucru se întîmplă pentru că avem iluziunea că toate acestea nu depind de el, ci de fapte; că, adică, în poem realitatea se oglindește așa cum e, și nimic nu poate fi schimbat, după cum nici Odisseu nu putea să facă ca soarele să ajungă mai de grabă la apus.

Caracterul de realitate al poemului mai este subliniat și prin faptul că eroismul lui Odisseu și superioritatea unora din calitățile sale a minții sale și a inimii, nu-l împiedică cîtuși de puțin să acționeze ca un om între oameni. Nu e un mag, nu e un prestidigitator: lucrează cu mijloace normale, pentru motive naturale și umane, în mod logic. Secretul său, secretul succeselor sale, vine de la larga, de la extraordinara sa cunoaștere a oamenilor: „cetățile multor oameni a vizitat el și mințile multora le-a cunoscut”. A cunoaște, a ști, iată dorința dominantă a întregului poem. Acestei dorințe îi corespunde marea îmbelșugare de povestiri și fabule, cu care e plină. De la un capăt la altul al poemului răsună acest vîers: inteligența domină lumea. Da, lumea e tristă și omul e destinat suferințelor; dar suferințele abat pe omul nedestoinic; omului inteligent și îndrăzneț ele îi dau prilejul și puțința de a-și pune la încercare valoarea.

Marea artă este aceea, care prin virtutea sa intrinsecă, este în măsură să înalțe, să purifice, să întărească sufletul care o aude și o pricepe. Datorită acestor calități poezia lui Omer a cucerit lumea pentru totdeauna. Omer a fost, în ciuda filozofilor, adevăratul educator al lumii antice. El mai rămîne un mare educator și astăzi, pentru că dacă există enorme deosebiri între lumea materială antică și cea modernă, nu există aproape nici o diferență în ceiaze formează miezul umanității: atitudinea conștiinței în fața lui Dumnezeu, a lumii, a propriei sale persoane; aspirațiunea de a cunoaște, de a acționa, de a fi util. Aspirațiunea lui Achile și aceia a lui Odisseu: Achile, numai pornire și pasiune; Odisseu, minte luminoasă și inimă de oțel.

(Nicola Festa: *Nuova Antologia*, 1 April 1931).

„Homo faber“ și „homo loquens“

Este în afară de orice discuție că omul, întocmai ca și vecinii săi pe scara zoologică, este un animal, adică un mecanism nervos complex sensorio-motor, dezvoltat într'un corp supus în deaproape tuturor condițiilor pe care i le impune lumea exterioară imediată. El posedă însă în plus două „facultăți” sau „proprietăți” eminente, pe care noi nu putem decît să le constatăm, fără a căuta pentru ele o „explicație” reală, lucru pe deplin zadarnic. Acestea sînt:

1° Capacitatea de a crea unelte;

2° Darul vorbirii.

Prima „facultate” umană este aceea de a fi *homo faber* (Bergson), cum a spus-o încă Franklin (toolmaking animal). A face unelte, înseamnă a *prelungi* și *întări* răspunsurile posibile la acțiunile mediului exterior imediat. Înseamnă a crește la nesfîrșit facultățile de adaptare la acest mediu pe care le posedă și orice animal superior. Această facultate este factorul cel mai important și cel mai sigur al *progresului*, înțeles în sensul unei îmbunătățiri a condițiilor vieții animalului uman.

A doua calitate, aceea de a fi *homo loquens*, care a putut crea, înțelege și transmite simboalele vorbirii articulate, nu e mai puțin specific umană. Ea pare a nu putea fi explicată decît prin faptul capital, că animalul uman este un *animal social*, adică trăind în grup. Mulțumită creației simboalelor limbajului articulat, omul este singurul animal, care nu numai, ca și toate celelalte, trăiește în prezent, dar mai poate lega trecutul cu prezentul. Darul vorbirii este un *time-binder*, după o fericită expresiune.

Izolați, abandonăți propriilor lor resurse, nici *homo faber*, nici *homo loquens*, n'ar fi putut ajunge la știință. Pentru a fi rezultat *homo sapiens* a fost nevoie de o colaborare strînsă și intimă între ei. Dar această colaborare nu s'a stabilit decît foarte încet, dealungul unei serii lungi de ciocniri și compromisuri.

Astfel, *homo faber* este acela care a produs primele unelte, a căror invențiune și utilizare se pot explica

oricînd prin simplul joc al reflexelor sensorio-motoare elementare, ca reacțiune la acțiunea lumii exterioare imediate.

Mulțumită celei de-a doua naturi de *homo loquens*, creator de simboale fixate prin limbaj, omul a putut ajunge la constituirea unor anumite tehnici „tăind în realitatea care-l interesea imediat scheme artificiale” (Bergson). Aceste tehnici i-au permis lui *homo faber* ajutat de *homo loquens*, să mărească la infinit acțiunea sa asupra lumii exterioare.

Mai tirziu, tocmai din aceste tehnici se vor naște științele experimentale în care, în mod necesar, dubla activitate a omului *faber* și *loquens*, se manifestă cu o mare evidență. În științele naturale partea „manualului” pur va fi totdeauna considerabilă, deși „intelectualul” joacă și el un rol hotărîtor, mai ales cînd aceste științe se complică și se îmbină, astfel cum le vedem în zilele noastre.

Dimpotrivă, știința „neexperimentală” se va depărta de lumea reală imediată, pentru a trece în lumea imaginară a simbolului pur. Tipul esențial al acestei științe „ne-experimentale”, este matematica pură, creațiunea cea mai originală și cea mai surprinzătoare a vechilor greci.

Inarmat cu această matematică pură și fiica ei, logica pură, omul meru curios și lacom de a înțelege „rațiunea” lucrurilor, se va interesa nu numai de obiectele lumii reale imediate, care constituie domeniul științelor naturale, dar va studia de asemenea și „valoarea” și „legătura logică” a tuturor concepțiilor formate anterior. Este aurora criticeî filozofice: Platon și Aristoteles sînt reprezentanții ei cei mai eminenți.

În jurul fiecăruia dintre aceste nume noi putem grupa cele două curente divergente ale filozofiei occidentale. Platon reprezintă știința matematică pură abstractă, domeniul lui *homo loquens* și al lumii sale imaginare. Aristoteles reprezintă mai ales știința experimentală, domeniul lui *homo faber* și al lumii reale imediate: *homo loquens* este întotdeauna la el strîns asociat cu *homo faber* și tocmai acest lucru constituie forța sa.

Toată filozofia ulterioară se va în-

cadra în mod forțat într'unul sau în altul din planurile trasate de către acești iluștri strămoși.

(Paul Lecène: *Revue Philosophique*, Mart-April 1931).

* * *

Cinematograful, paradis artificial.

Astăzi, cînd cinematograful vorbitor tinde să înlocuiască în cea mai mare parte a sălilor arta mută, este util a stabili un bilanț al acesteia din urmă și a degaja caracterele sale esențiale, precum și mijloacele de expresiune care-i sînt proprii.

Timp îndelungat cinematograful a fost socotit ca o artă inferioară, puțin atrăgătoare pentru un spirit înzestrat cu cultură și gust estetic. Fotografii animate păreau apte de a interesa doar creerii copilărești și poporani. Lucrul se explică. Puterea sugestiunii imaginii înlătură efortul intelectual. Ea impune spiritului gînduri gata, vii. Nu mai există nevoia de a pătrunde acel rebus pe care-l prezintă un text compus din cuvinte. Și fiindcă oamenii simpli gîndesc mai ales cu ajutorul imaginilor, cinematograful trebuia să înlocuiască repede cartea în ochii omului lipsit de cultură și de obicei leneș.

Se poate merge chiar mai departe. În primul moment, s'ar părea că dacă această artă paralizază inteligența, ea stimulează totuși imaginațiunea. Dimpotrivă, ea o mărginește. O pagină de stil, un tablou, un decor de natură, oferă acestei facultăți punctul de plecare pentru o visare, care poate să se înalțe, să se lărgească, să devină rodnică. În fața ecranului, nimic asemănător. Succesiunea repede a imaginilor nu lasă loc pentru variațiunile imaginative ale spectatorului. Dinamismul spiritual al fiecăreia dintre ele este imediat distrus de cel al imaginii următoare. Astfel cinematograful ar micșora puterile noastre de înțelegere și ne-ar duce la o lenevie a spiritului.

Totuși, alături de tentativele de creațiune artistică, se afirmă valoarea educativă a cinematografului *documentar*. Înțeleg sub acest nume nu numai filmele de știință, de industrie sau exotism, dar și marile cine-roma-

ne de reconstituire istorică (Ben-Hur, Napoleon).

Dar se înțelege, că adevărata cale a artei mute trebuie căutată aiurea. Incontestabil, domeniul său, acela în care personalitatea sa nu este egalată prin nimic, în care izbînzii uimitoare îi definiră locul estetic și uman, este *fantasticul și fantezia*. Miile de combinațiuni posibile ale studio-ului, utilizarea pricepută a jocurilor de lumină și umbră, stilizarea și echilibrul volumelor, decupajul iscusit al panglicei, efectele supra impresiunii, liberează filmul de legile fizice ale vieții. El știe să ne miște menținîndu-se în atmosfera ideală a visului, să ne sdruncine cu pateticul unui gest sau al unei contracțiuni a mușchilor feței, mai mișcătoare ca sughiturile sau răcnetele. Este îndeajuns de cunoscută puternica fantezie a lui Charlie Chaplin, pentru a ne da sama îndată, ce înălțimi poate să atingă cinematograful în această direcție.

Pentru a explica locul enorm cîștigat de cinematograful în viața modernă și entuziasmul credincios al unei clientele indulgente și din ce în ce mai numeroase, nu se mai poate — vai! — invoca, ca altădată, ieftinătatea spectacolului. Stăpînirea ecranului asupra mulțimii, puterea sa de vrajă — pe care filmul vorbitor, după părerea mea i-o va distruge curînd — provin dintr'o cauză mai obscură și mai adîncă. Pentru multă lume, cinematograful ține locul unei *doftorii magice* și se clasează de fapt în rîndul *paradiselor artificiale*.

Ce caută sclavii *opiului, morfinei* și ai *alcoolului*, dacă nu *evaziunea totală*, în uitarea condițiunilor zilnice și *iluziunea* unei forțe morale înzecite? Căci dacă înlăturăm influența specifică a acestor droguri, reverul teribil al unor beții dăruite prea ușor, noi vom descoperi tiranica *obișnuință*. Acelaș lucru cu cinematograful și amatorii săi.

Baudelaire a scris: „Pentru a nu simți oribila sarcină a timpului care vă zdrobește umerii și vă apleacă la pămînt, trebuie să vă îmbătați fără încetare”. Este cciace face cinematograful: el *îmbată*. El deschide nenorocitului, abrutizat de necesitățile vulgare ale vieții, porțile unei noi vieți de iluzie. Și această beție săptă-

minală îi devine așa de *indispensabilă* — ca morfinomanului dușca sa, sau ca pipa fumătorului de opiu, că atunci cînd fatalitatea i-o ia, el simte, la ora obișnuită a cufundării sale în baia uitării, nu numai o *nemulțumire vie*, dar chiar o *durere fizică*. Ca dovadă, unii au mers pînă la omor pentru satisfacerea imperioasei lor obișnuințe. Nu toată lumea ajunge, din fericire, așa de departe, dar cazurile cunoscute sînt suficiente pentru a susține o părere, care multora va părea paradoxală: cutare băietan sau muncitor care au ucis pentru a căpăta bani de cinematograf au făcut-o într'un scop infinit mai nobil, decît lăcomia ciștigului: ei au ucis *pentru a cumpăra paradisul!*

Și iată-ne acum hotărîți în discuția asupra cinematografului mut și cel vorbitor. Preferința noastră se poate ghici: ea este pentru cel dintîi. Cel-

lalt, bastardul îndrăzneț, nu va ști să devină cinematograf bun; cu atît mai mult teatru bun. El ne pare predestinat unei pretențioase mediocrități. Făcînd excepție, natural, de filmul documentar, de informație și publicitate. Dispariția artei mute, lucru care nu prea e de temut, ar fi cu atît mai regretabilă, cu cît e foarte aproape de a-și degaja *formula sa clasică*. Filmul vorbitor o despoaie atracțiunea sa principală: dialogul știrbește prestigiul imaginii, care dintr'odată trece pe al doilea plan. Și se poate trage această ridiculă consecință, care arată contradicția de moarte a spectacolului: de acum înainte un *orb* își va putea permite să asiste la rularea unui film cinematografic.

(Maurice Chapelan: *La Revue Mondiale*, 15 Mart 1931).

Mișcarea intelectuală în străinătate

Literatură

Comtesse de Noailles, *Exactitudes*. (Paris, Ed. Grasset).

O culegere de impresii, amintiri din țări străine, din toate epocile unei vieți bogate și armonioase, străbătută adesea de fiorul durerii.

În volum se îmbină Frumusețea, Dragostea și Moartea.

Charles Silvestre, *Monsieur Terral*. (Paris, Ed. Plon).

Terral, văduv egoist și colecționar, în fond posionat, ajunge în cele din urmă la gândul sinuciderii. Intervine o figură blindă de femeie, care-i readuce dorul de viață: scepticul și descurajatul de mai înainte va trăi.

Pierre Benoit, *Le déjeuner de Sousceyrac*. (Paris, Ed. Albin Michel).

Eroii Jean Méterié și Philippe Mestre, amândoi subșefi de birou la Ministerul Instrucției publice, călătoresc cu automobilul pe șoselele Franței. De abea părăsesc Rodez, când aproape de Saint-Cérése se strică mașina. Se opresc să dejuneze la hanul dn Sousceyrac. În timpul acestui dejun are loc o aventură amuzantă al cărei erou e unul din cei doi prieteni.

Pierre Hubermont, *Treize Hommes dans la Mine*. (Paris, Ed. Valois).

În urma unei prăbușiri în interiorul unei mine, 13 lucrători sînt pierduți.

Pentru salvarea lor ar trebui părăsit un puț în valoare de 50 milioane. Directorul întreprinderii forțează complicitatea unui funcționar. Puțul e salvat, în schimbul morții celor 13 nenorociți.

Din condiții destul de dificile prin subiectul ales, autorul a obținut singura reușită care importă. Cartea sa are accentul adevărului. Cititorul trăește o zi de groază, avînd imaginea clară a destinului lucrătorilor din mine.

Biografii

Henry Bérenger, *Chateaubriand*. (Paris, Ed. Hachette).

Autorul urmărește viața eroului său de la naștere, la Saint Malo în 4 Septembre 1768, pînă la ultima sa călătorie la Grand Bé, unde moare. Nimic din viața marelui om nu e neglijat. Copilăria, plecarea sa dela Combourg, călătoriile și exilul, diferendele cu Napoleon, etc. De asemenea sînt trecute în revistă demnitățile sa de ambasador și ministru de externe, dragostele sale poetizate prin figurile Contesei de Beaumont și a d-nei Récamier.

Geografie

Emmanuel de Martonne, Allemagne Tome IV de la Géographie Universelle. (Paris, Ed. Armand Collin).

Tările Renane, Ruhr-ul, Alpii bavarezi, Turingia, regiunea Weserului, marea cîmpie nordică... Cam acestea sînt titlurile capitolelor din

lucrarea d-lui de Martonne asupra Germaniei. Cartea nu este tratată numai din punct de vedere fizic, ci e bogată în date agricole, comerciale, industriale, istorice chiar și pitorești.

În același volum, d. de Martonne publică de asemenea capitole importante relative la hidrografia, relieful, clima și populația Europei Centrale.